

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

СЕМІНОГ СВІТЛАНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 342.951:351.82 - 342.7 (637)

ДИСЕРТАЦІЯ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ С.В. Семіног

Науковий керівник **Куркова Ксенія Миколаївна**, кандидат юридичних наук,
старший дослідник

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Семіног С.В. Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні. –

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2020.

У дисертації наведено нове розв’язання наукового завдання щодо адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні.

Розпочато аналіз заявленої проблематики з базису планувальних, організаційних, координаційних, контрольних та інших процесів, пов’язаних з адміністративно-правовим захистом прав дітей, – адміністративно-правових відносин, які не тільки є об’єктом державного впливу (оскільки основоположним завданням означеної галузі права є врегулювання суспільних відносин, що становлять його предметну складову), але й формують концептуальні характеристики реалізації такої діяльності. Відповідно на початковому етапі наукового дослідження схарактеризовано права дітей як об’єкт адміністративно-правових відносин.

Визначено, що адміністративно-правові відносини з позиції вчених, по-перше, є адміністративними, тобто породженими адміністративно-правовою нормою, яка визначає модель відповідної поведінки суб’єктів таких відносин; по-друге, регулятивними, тобто такими, що безпосередньо впорядковують, забезпечують чи іншим чином врегульовують коло об’єктних питань у певній сфері; по-третє, реальними, суб’єктний склад яких передбачає наявність особливого представника, що наділений владними повноваженнями та, будучи їх учасником, виступає від імені держави, а не персоніфікованої суб’єктивної особистості. Узагальнено, що це складова багатостороннього/двостороннього контакту, що має характер взаємозв’язку між особою і представником публічної адміністрації та спрямована на адміністрування інтересів окремого індивіда, осіб і

публічних інтересів (конкретно визначеного об'єкта). Адміністрування в такому контексті передбачає як управлінську та організаційно-розпорядчу діяльність публічної адміністрації, так і сервісну у вигляді надання адміністративних послуг.

Виявлено, що різноманітність адміністративно-правових відносин безпосередньо впливає на ступінь їх реалізованості. Залежно від об'єкта, що складає їх змістову характеристику, різняться способи, засоби і загалом механізми досягнення мети, задля якої суб'єкти вступають у відповідні правовідносини. На відміну від адміністративно-правового захисту, об'єктом адміністративно-правових відносин можуть бути будь-які права дітей, що забезпечують можливість дитині реалізовуватись як самостійній складовій цивілізованого суспільства.

Відповідно вважається, що права дітей, які можуть бути об'єктами аналізованих адміністративно-правових відносин (згідно норм чинного законодавства), є такими: а) комплекс загальних (природних і похідних від них) прав людини, зокрема і дитини, серед яких – право на життя; право на охорону здоров'я і безоплатну кваліфіковану медичну допомогу; право на захист (судовий, прокурорський, громадський, батьківський, самозахист) від усіх форм зневаги, експлуатації та примусової праці; на найкраще забезпечення інтересів дитини; право на здорове зростання й розвиток; на забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання (зокрема інклюзивного); на розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей; першочерговості отримання захисту і допомоги; на виховання в дусі взаєморозуміння, толерантності, дружби між народами, миру і загального братерства та інші; б) спеціальні права дітей, що породжені їх приналежністю до певної категорії чи групової спільності, зумовленої специфікою особливих потреб. Вони стосуються особливих благ і цінностей особи та формуються у сферах соціального захисту; захисту житлових прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх кола; захисту від насильства; захисту прав дітей-інвалідів; захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір; захисту прав та інтересів дітей,

над якими встановлюється опіка чи піклування; захисту майнових прав дітей; захисту прав дітей, що виховуються в неповних сім'ях.

Відзначено, що концепт «адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні» складається з низки чинників, які сукупно формують єдність цієї категорії, надаючи їй власного смислового значення. Проаналізовано думки вчених щодо його змістових ознак у співвідношенні з окремими юридичними категоріями.

Виявлено, що суб'єктний склад публічної адміністрації в аналізованій сфері має складну систему. До неї належать: органи загальної компетенції, серед яких основоположне місце займають Верховна рада України, Кабінет Міністрів України, органи зі спеціальною компетенцією, зокрема Уповноважений Президентом України з прав дитини, Прокуратура України, Міністерство соціальної політики України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад, інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, окремі громадяни, а також уповноважені підрозділи органів Національної поліції України. Окремий статус мають громадські формування, які можна визначити специфічними суб'єктами публічної адміністрації, оскільки вони наділені можливістю допоміжного впливу на аналізований об'єкт (через інформативну, комунікативну чи практичну співпрацю) й іншими уповноваженими суб'єктами, або ж автономного захисту прав дітей, який може бути реалізований у межах їх правоможності. Зазначені суб'єкти, по-перше, на законодавчому рівні гарантують права дитини, по-друге, установлюють засади державної політики захисту прав дітей, по-третє, практично втілюють у дійсність заходи її реалізації та забезпечують гарантії повноцінного розвитку дітей.

Відзначено, що адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні – це динамічний процес, що опосередковується низкою механізмів, які у свою чергу складаються з відповідних процедур, активних дій уповноважених суб'єктів, а їх сукупним результативним показником є рівень дотримання прав дитини як у країні загалом, так і в окремому соціальному осередку. Цей процес базується й ґрунтується на основі сталих керівних засад і реалізовується в чітко сформованих рамках – на основі відповідних принципів.

Сформовано систему принципів адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні, яка має такий вигляд:

1. Класичні – стандартні, задекларовані, визнані на міжнародному та національному рівні блага, цінності та умови, за яких забезпечується якнайкраще зростання дитини та формування її як цілісної особистості: принцип найкращого забезпечення інтересів дитини; принцип дискримінаційної неприпустимості; принцип рівності та вільного доступу до належних дитині благ та ін.

2. Публічно-управлінські – керівні настанови, ідейні вимоги та орієнтири для публічної адміністрації, що об'єктивовані в актах законодавства як положення щодо її діяльності у сфері реалізації захисту прав дітей, відображаючи при цьому сутність держави та її ставлення до цієї категорії осіб:

1) загальні – принципи, що мають загальний зміст і застосовуються в усіх видах державної політики, а також ті, що закладають фундамент функціональної та організаційної діяльності публічної адміністрації в цій сфері – а) принцип верховенства права; принцип законності; принцип відкритості; принцип чесності, порядності, та ін.; б) європейські принципи хорошого врядування, зокрема принцип багатостатусності публічної адміністрації; принцип ефективної та раціональної діяльності публічної адміністрації; відповідальності уповноважених суб'єктів перед законом та суспільством та ін.;

2) спеціальні – принципи, що стосуються реалізації адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні: принцип рівності прав і свобод усіх дітей на території України (передбачає відсутність обмежень чи привілеїв за будь-якою ознакою); принцип гарантованого доступу до безоплатної правової допомоги

(можливість отримати належну, своєчасну, якісну та в повному обсязі безоплатну правову допомогу задля захисту прав та законних інтересів дитини); принцип невідворотності понесення відповідальності посадових осіб і громадян за порушення прав і законних інтересів дитини, заподіяння їй шкоди; принцип ужиття своєчасних заходів протидії насильству над дітьми; принцип особистого, безпосереднього звернення дитини за захистом (передбачає, що дитина вправі особисто звернутися до уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів); принцип заборони безпідставного розголошення відомостей про дитину (приватної та особистої інформації) без відповідної згоди; принцип захисту прав сім'ї та інші;

3) функціональні, тобто ті принципи, що стосуються діяльності конкретних представників публічної адміністрації. Система функціональних принципів діяльності публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового захисту прав дітей поєднує для конкретного її представника найголовніші засади, які якнайкраще відповідають специфіці його повноважень і правоможностей.

Відзначено, що потреба теоретичного та практичного осмислення публічного інструментарію захисту прав дітей в Україні зумовлена насамперед тим, що публічна адміністрація від імені держави та репрезентуючи її волю забезпечує й захищає дитячі цінності в певному порядку, конкретними уповноваженими суб'єктами та із застосуванням відповідних публічних інструментів досягнення бажаної мети.

Визначено, що публічними інструментами адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні є: форми адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері захисту прав дітей; методи адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері захисту прав дітей; акти планування; фактичні дії та контроль у сфері захисту прав дітей. Досліджено зазначені інструменти та розкрито їх сутність у межах досліджуваної проблематики.

Проаналізовано міжнародний та зарубіжний досвід захисту прав дітей. Стверджується, що міжнародна спільнота не стоїть осторонь у питанні захисту прав дітей незалежно від етнічної, расової чи іншої приналежності дітей до

певних груп і весь час спостерігає за реальним станом захисту прав дітей у конкретно взятій країні, пропонує шляхи модернізування механізму реалізації такої діяльності та спонукає до активної транскордонної та транснаціональної співпраці, метою якої є забезпечення дітям такого середовища для зростання, що якнайкраще відіб'ється на її психологічному, психічному та фізичному розвитку. Окрема увага приділяється саме проблемам насильства над дітьми, оскільки важко визначити співмірність шкоди, яка завдається дитині під час жорстокого поводження з нею як дорослими, так і безпосередньо дітьми в сім'ї, у зовнішніх осередках її перебування – школі, ігрових майданчиках, інтернет-мережах тощо.

Для України позитивним убачається запозичення позитивного досвіду реалізації захисту прав дітей деяких іноземних країн. З метою його виокремлення, окрім фрагментарного розкриття особливостей реалізації такої діяльності іншими країнами, докладно проаналізовано досвід Республіки Білорусь та Французької Республіки. Зроблено висновок, що на зарубіжній арені існують різноманітні механізми вдалого імплементації міжнародних стандартів захисту прав дітей.

Здійснено пошук шляхів підвищення ефективності адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні. Відзначено, що окрім суто дефінітивних у дослідженій сфері існує чимала кількість проблемних питань, породжених (чи таких, що породжують) недосконалістю вітчизняної системи публічного адміністрування сфери захисту прав дітей, які зрештою ускладнюють або ж узагалі унеможливають належний захист прав дітей. Цілком доцільною видається можливість групування таких проблем у певні блоки:

- чинники, що побічно стосуються ефективного адміністративно правового забезпечення прав дітей, однак існують на загальнодержавному й соціальному рівнях, тим самим потребуючи вирішення не в межах досліджуваної проблематики, а в глобальному аспекті;

- функціональні проблеми, тобто ті, що прямо стосуються діяльності публічної адміністрації, законодавчих положень і механізмів її реалізації.

У зв'язку з наявністю негативних тенденцій у сфері захисту прав дітей запропоновано низку оптимізацій, зокрема у сфері безвідповідального ставлення

батьків до своїх дітей; забезпечення житлом дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки та піклування; виділення житлових приміщень при створенні ДБСТ, а також поліпшення житлових умов родини в разі поповнення її вихованцями; соціальних виплат; висловлювання дітьми власної думки; попередження стресу у дітей, пов'язаного з навчанням, тощо. Нагальними вбачаються розроблення й ухвалення Закону України «Про права дитини». Однак через те, що створення та ухвалення такого Закону – це довготривалий процес, запропоновано внести окремі доповнення до Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III.

Ключові слова: адміністративно-правовий захист, блага, гарантії, діти, потреби дитини, права дитини, публічна адміністрація, цивілізоване суспільство.

SUMMARY

Seminog S.V. Administrative and legal protection children's rights in Ukraine. – *Qualifying scientific work (manuscript).*

The thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law. – Research Institute of Public Law, Research Institute of Public Law, Kyiv, 2020.

The dissertation presents a new solution of scientific problem in field of administrative and legal protection children's rights in Ukraine.

The analysis has been started from the basis of all planning, organizational, coordination, controlling and other processes related of the administrative and legal protection of the rights of children – administrative and legal relations. Accordingly, at the initial stage of the scientific study, children's rights were characterized as an object of administrative and legal relations.

Administrative-legal relations, from the standpoint of scientists, are, first of all, administrative, that is, generated by the administrative-legal norm that determines the model of the necessary behavior of the subjects of such relations; second, regulatory, that is, directly regulating, providing or otherwise regulating a range of subject matters in a particular field; thirdly, they are a real, subjective composition that implies the presence of a special representative who is empowered with authority and being a party acting on behalf of the state and not a personified subjective person. Generally speaking, it is a component of multilateral / bilateral contact that has the nature of a relationship between a person and a public administration representative and that directs the administration of the interests of an individual, individuals, and public interests (a specific entity). Administration in this context provides administrative activities of public administration and service activities.

Heterogeneity of administrative-legal relations directly influences the degree of their realization. Depending on the object that constitutes their meaningful characteristics, the method, means and, in general, the mechanism for achieving the purpose for which the subjects enter into the relevant legal relationships are different.

Unlike administrative and legal protection, the object of administrative and legal relations may be any rights of the child, which enable the child to be realized as an independent component of a civilized society.

Accordingly, it is considered that the rights of children that may be the objects of the analyzed administrative-legal relations are as follows: a) a set of general (natural and derived from them) human rights, including the child among them: the right to life; the right to health care and free qualified medical care; the right to be protected (judicial, prosecutorial, public, parental, self-defense) against all forms of neglect, exploitation and forced labor; the best interests of the child; the right to healthy growth and development; to ensure the basic right of children to education and the right to obtain it at their place of residence (including inclusive); on the development of personality, talents, mental and physical abilities; the priority of receiving protection and assistance; to foster in a spirit of understanding, tolerance, friendship between peoples, peace and common brotherhood, and others; b) the special rights of children arising from their belonging to a particular category or group community due to the specific needs of their children. They relate to the individual's particular wealth and values and are shaped in the areas of social protection; protection of the housing rights of orphans, children deprived of parental care, and persons among them; protection against violence; protection of the rights of children with disabilities; protection of children's rights to a secure information space; the protection of the rights and interests of children under guardianship or care; protection of children's property rights; protection of the rights of children raised in single-parent families.

The concept of "administrative and legal protection of children's rights in Ukraine" consists of a number of components that collectively form the unity of this category, giving it its own meaning. Scientists' opinions on its substantive features in relation to separate legal categories are analyzed.

Subject composition of the public administration in the analyzed sphere has a wide range. These include: bodies of general competence, among which the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, bodies with special competence, including the Commissioner for Child Rights, the Prosecutor's Office of Ukraine, the

Ministry of Social Policy of Ukraine, the central executive authority, implements state policy in the sphere of family and children, executive body of the Autonomous Republic of Crimea in the sphere of family and children, relevant structural subdivisions of oblast, Kyiv and Sevastopol city, rayon state administrations, executive bodies of city and rayon in city councils, other executive bodies, bodies of local self-government, enterprises, institutions and organizations regardless of ownership, individual citizens, as well as authorized units of bodies of the National Police of Ukraine. Public formations have a special status, which can be defined by specific public administration entities, since they are empowered to influence the analyzed object (through informative, communicative or practical cooperation and other authorized entities) or autonomously protect the rights of children, who can be implemented to the extent of their right capabilities. These entities, firstly, at the legislative level guarantee the rights of the child, secondly, set the foundations of the state policy for the protection of children's rights, thirdly, practically implement the measures of its implementation and provide guarantees of their full development.

Administrative and legal protection of children's rights in Ukraine is a dynamic process, mediated by a number of mechanisms, which in turn consist of appropriate procedures, proactive actions by authorized entities, and a cumulative result of which is the level of respect for the rights of the child in the country, as a whole and in a separate social center. This process is based on and based on sustainable guidelines and is implemented within clearly defined frameworks - based on relevant principles.

The system of principles of administrative and legal protection of children's rights in Ukraine has been formed in following form:

1. Standard, declared, recognized at the international and national level of goods, values and conditions under which the best possible growth of the child and formation of his whole personality: the principle of the best interests of the child; the principle of discriminatory inadmissibility; the principle of equality and free access to child-friendly goods, etc.

2. Guidelines, ideological requirements and guidelines for public administration, which are objectified in the acts of the legislation as a provision for its activities in the

field of child protection, while reflecting the essence of the state and its attitude to this category of persons:

- general – principles that have a common meaning and are applicable in all types of public policy, as well as those that lay the foundation for the functional and organizational activities of public administration in this area – a) the rule of law; the principle of legality; the principle of openness; the principle of honesty, integrity, etc.; b) European principles of good governance, in particular the principle of multi-status public administration; the principle of effective and rational activity of public administration; responsibility of authorized entities before the law and society; etc.

- special – principles concerning the implementation of administrative and legal protection of children's rights in Ukraine: the principle of equality of rights and freedoms of all children in the territory of Ukraine – implies no restrictions or privileges on any grounds; the principle of guaranteed access to free legal aid – the opportunity to receive adequate, timely, high-quality and full free legal aid to protect the rights and legitimate interests of the child; the principle of the inevitability of incurring the responsibility of officials and citizens for violating the rights and legitimate interests of the child, causing her harm; the principle of taking timely measures to combat child abuse; the principle of the child's personal, direct appeal for protection presupposes that the child has the right to apply in person to the competent authorities for the protection of his rights, freedoms and legitimate interests; the principle of prohibiting the unreasonable disclosure of information about a child (private and personal information) without appropriate consent; the principle of protection of family rights; and other;

- functional, that is, those principles that relate to the activities of specific representatives of public administration. The system of functional principles of public administration's activity in the field of administrative and legal protection of children's rights combines for its specific representative the main principles that best correspond to the specifics of his authority and the right of opportunity.

Needing for theoretical and practical understanding of the public toolkit for the protection of children's rights in Ukraine is due, first of all, to the fact that the public administration on behalf of the state and representing its will provides and protects

children's values in a certain order, specific authorized entities and with the use of appropriate public entities achieving the desired goal.

Public instruments of administrative and legal protection of children's rights in Ukraine are: forms of administrative activity of public administration in the field of protection of children's rights; methods of administrative activity of public administration in the field of protection of children's rights; planning acts; actual actions and controls in the field of protection of children's rights. The mentioned instruments are investigated and their essence is revealed within the investigated problems.

The foreign experience of protection of children's rights is analyzed. It is argued that the international community does not stand aside in the protection of children's rights regardless of the ethnic, racial or other affiliation of children to certain groups and constantly monitors the real state of protection of children's rights in a particular country, offers it ways to modernize the mechanism of implementation of such activities and encourages to active cross-border and transnational cooperation which aims to provide children with an environment for growth that is best reflected in their psychological, mental and physical development. Particular attention is paid to the problems of violence against children, as it is difficult to determine the proportionality of the harm to a child during the abuse of both adults and children in the family, in the external centers of her stay – at school, playgrounds, the Internet, etc.

For Ukraine, the positive is the borrowing of a positive experience in the implementation of the protection of children's rights in some foreign countries. In order to isolate it, in addition to fragmentary disclosure of the peculiarities of such activities, foreign countries have specialized in the experience of the Republic of Belarus and the French Republic. It is concluded that there are various mechanisms in the foreign arena for the successful implementation of international standards for the protection of children's rights.

The ways of increasing the effectiveness of administrative and legal protection of children's rights in Ukraine have been searched. It is noted that in addition to the purely definitive ones in the investigated field, there are a number of problematic issues raised

by (or giving rise to) the imperfection of the domestic system of public administration of the sphere of protection of the rights of children, which, as a result, impede or even prevent the proper protection of children. It is advisable to group the following problems into specific blocks:

- those factors that indirectly relate to the effective administrative and legal support of children's rights, but exist at the national and social level, thus need to be resolved not in the framework of the investigated problems, but in the global aspect;

- functional problems, those directly related to the activities of public administration, legislative provisions and mechanisms for its implementation.

Due to the negative trends in the area of protection of children's rights, a number of optimizations have been proposed, in particular in the area of parents' irresponsible treatment of their children; providing shelter for orphans and children deprived of parental care; allocation of living quarters at the creation of DSTS, as well as improvement of living conditions of the family in case of replenishment by its pets; social payments; children express their own opinions; prevention of stress in children related to learning, etc. Of urgent importance is the elaboration and adoption of the Law of Ukraine "On the Rights of the Child". Understanding that the creation and adoption of this law is a long process, it is proposed to make separate amendments to the Law of Ukraine "On Childhood Protection" of 26.04.2001 № 2402-III.

Key words: administrative-legal protection, benefits, children, children's needs, children's rights, civilized society, guarantees, public administration.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Семіног С.В. Сутність адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 4. С. 107–111.
2. Семіног С.В. Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні: дефініювання терміну та зміст концепту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. Т. 4. С. 123–127.
3. Семіног С.В. Публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2. Т. 3. С. 110–115.
4. Семіног С.В. Механізм адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні: питання змісту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2018. Вип. 50. Т. 4. С. 124–129.
5. Семиног С.В. Система принципов административно-правовой защиты прав детей в Украине. *Право и политика*. 2018. № 2. С. 64–69 (Кыргызская Республика).
6. Семиног С.В. Характеристика отдельных принципов административно-правовой защиты прав детей в Украине. *Право и Закон*. 2019. № 1. С. 67–72 (Кыргызская Республика).
7. Семіног С.В. Права дітей як об'єкт адміністративно-правових відносин. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 6. С. 167–171.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Семіног С.В. Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні: окремі аспекти статусу дитини. *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 12–13 серп. 2016 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2016. С. 77–80.
9. Семіног С.В. Визначення адміністративно-правових відносин, яке якнайкраще відповідає сфері адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України*:

матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27–28 січ. 2017 р.). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 100–103.

10. Семіног С.В. Співвідношення категорій «охорона» та «захист» в контексті забезпечення прав дітей в Україні. *Юридична наука: виклики і сьогодення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 8–9 черв. 2018 р.). Одеса: ГО «Причор-номорська фундація права», 2018. С. 67–69.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ.....	27
1.1. Права дітей як об'єкт адміністративно-правових відносин.....	27
1.2. Поняття та сутність адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні.....	43
1.3. Принципи адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні.....	58
Висновки до розділу 1.....	74
РОЗДІЛ 2. ПУБЛІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ.....	86
2.1. Поняття та зміст публічного інструментарію захисту прав дітей в Україні.....	86
2.2. Форми та методи діяльності публічної адміністрації як публічні інструменти адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні.....	100
2.3. Інший публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні.....	120
Висновки до розділу 2.....	136
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ	145
3.1. Міжнародний та зарубіжний досвід захисту прав дітей.....	145
3.2. Напрямки підвищення ефективності адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні.....	164
Висновки до розділу 3.....	182
ВИСНОВКИ.....	190
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	193
ДОДАТКИ.....	220

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Захист прав, свобод та інтересів дітей, охорона материнства та дитинства, соціальні гарантії для дітей – це основоположні завдання будь-якої держави. Без здорових, вихованих та освічених дітей переривається історичний ланцюг існування людства, який має бути безкінечним. З іншого боку – захист дітей є провідною гуманітарною функцією держави і громадянського суспільства.

В умовах сьогодення цей процес перебуває на зломі. Адже тисячоліттями питання захисту дітей в основному лягали на плечі сім'ї та родини. При вступі людства в державно-правову дійсність спочатку в невеликому обсязі, а згодом усе більше, питання захисту дітей ставали предметом піклування держав. В середині ХХ століття публічно-правовий захист підростаючого покоління в розвинених демократичних державах став домінуючим. Виховання, навчання дітей, їх забезпечення усім необхідним для життя і розвитку стали чинником спільної турботи як сім'ї, так і держави та громадянського суспільства.

Інститут правового захисту дитини є комплексним. Основні права дитини прописані в міжнародно-правових актах, Конституції та законах України, підзаконних нормативно-правових актах. Це норми як конституційного, так і сімейного, адміністративного, цивільного, фінансового, екологічного та кримінального права. При цьому треба підкреслити, що норми адміністративного права у цій системі займають провідне невід'ємне місце.

Проте, за результатами соціологічного дослідження, 65 % дітей в Україні страждали хоча б від одного із видів насильства. Основними з яких було психологічне, на яке вказали 50 % опитаних дітей віком від 12 до 17 років, фізичне – 30 %, економічне – 25 %, сексуальне – 20 %¹. Власне соціологічне опитування громадян України усіх вікових категорій репрезентує не кращі

---

¹ Результати опитування громадської думки з питань насильства стосовно дітей. Зміцнення та захист дітей в Україні. 2014-2015. URL: http://www.kiis.com.ua/materials/pr/20152905_children/presentation_children%206%2028.05.pdf

результати. Зокрема 23 % респондентів вважають, що права дитини порушуються батьками та близькими родичами, 67 % – різними публічними суб'єктами та 16 % – сторонніми особами (Додаток Б).

Причин цьому є багато. По-перше, норми адміністративного права у даній сфері не забезпечують належного захисту дітей – вони недосконалі, наявні як законодавчі прогалини, так і недоліки (наприклад, технічні помилки; недотримання правил юридичної техніки; несвоєчасне стратегічне планування; недосконало сформована превентивна, контрольна, та інша планова діяльність публічної адміністрації). По-друге, негативний вплив має і війна на сході України – воєнні дії, злочинність та насильство, пов'язане з нею. Ці фактори посилюють психологічні та фізичні травми у дітей та підлітків, які є свідками таких подій або безпосередньо до них залучені. По-третє, економічна криза породжує умисну чи вимушену недбалість батьків відносно забезпечення дитини основоположними потребами. По-четверте, наявний тиск соціальних, культурних, моральних, психологічних та інших факторів на процеси формування та розвитку дитячої та підліткової особистості, яка не може самостійно обирати середовище для повноцінної життєдіяльності.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. У кримінально-правовій сфері аналізовану проблематику досліджували в аспекті незаконної експлуатації дітей такі вчені як І. Доляновська² та О. Паньчук³. Міжнародно-правовий захист прав дітей у період кризових ситуацій був предметом розгляду Мохаммад Абдель Карім Мусса Аль-Нсур⁴. У історичній ретроспективі окремі аспекти захисту прав дітей були розкриті у працях Т. Янченко⁵ та О. Паращевіна⁶. Правове регулювання опіки та піклування за цивільним законодавством України

² Доляновська І.М. Кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей (аналіз складу злочину): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2008. 18 с.

³ Паньчук О.В. Кримінологічна характеристика експлуатації дітей: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Л., 2008. 20 с.

⁴ Мохаммад Абдель Карім Мусса Аль-Нсур Міжнародно-правовий захист прав жінок і дітей у період кризових ситуацій: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. Х., 2002. 20 с.

⁵ Янченко Т.В. Проблеми соціально-педагогічної підтримки дітей, які потребували захисту, в Україні (друга половина XIX - початок XX ст.): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. К., 2006. 20 с.

⁶ Паращевіна О.С. Роль системи народної освіти у подоланні дитячої безпритульності в 20-х - першій половині 30-х рр. XX ст. в Україні: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01; Дніпропетр. нац. ун-т. Д., 2005. 17 с.

ґрунтовно досліджено в межах наукової праці С. Морозова⁷, а теорія і практика соціально-педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями в промисловому регіоні знайшла своє відображення у роботі В. Тесленко⁸.

Адміністративно-правові аспекти проблем захисту прав дітей досліджували: О. Потопахіна⁹, розкривши соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; Т. Корж-Ікаєва¹⁰, охарактеризувавши адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх; О. Німко¹¹, висвітливши адміністративно-правове регулювання державного молодіжного житлового кредитування; О. Максименко¹², розкривши адміністративно-правові засади реалізації ювенальної політики в Україні; Л. Кулачок¹³, описавши державну допомогу сім'ям з дітьми як форму соціально-правового захисту; І. Парубчак¹⁴, охарактеризувавши організаційно-правові механізми реалізації державної молодіжної політики в Україні на регіональному рівні.

Окремі питання аналізованої проблематики також досліджували такі вчені як В. Авер'янов, О. Вівюрка, В. Галунько, А. Дакал, К. Карагяур, В. Колпаков, О. Кузьменко, К. Куркова, Р. Мельник, Н. Опольська, І. Орловська, І. Патерило, В. Теремецький, С. Чернов, М. Ясеновська та багато інших. Однак, обрана нами тематика предметом їх наукових пошуків не була, а стосувалась суміжних правових викликів.

Отже, сукупна наявність негативних тенденцій у сфері захисту прав дітей в Україні обґрунтовує актуальність аналізованого дослідження.

⁷ Морозова С. Є. Правове регулювання опіки та піклування за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2011. 20 с.

⁸ Тесленко В.В. Теорія і практика соціально-педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями в промисловому регіоні: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.05; Луган. нац.пед. ун-т ім. Т.Шевченка. Луганськ, 2007. 44 с.

⁹ Потопахіна О.М. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05; Одес. нац. юрид. акад. О., 2008. 20 с.

¹⁰ Корж-Ікаєва Т.Г. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод неповнолітніх: Автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.07; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2008. 17 с.

¹¹ Німко О.Б. Адміністративно-правове регулювання державного молодіжного житлового кредитування: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. аграр. ун-т. К., 2008. 19 с.

¹² Максименко О. В. Адміністративно-правові засади реалізації ювенальної політики в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Держ. н.-д. ін-т М-ва внутр. справ України. К., 2011. 16 с.

¹³ Кулачок Л.В. Державна допомога сім'ям з дітьми як форма соціально-правового захисту: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05; Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2003. 19 с.

¹⁴ Парубчак І.О. Організаційно-правові механізми реалізації державної молодіжної політики в Україні на регіональному рівні: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02; Львівський регіональний ін-т держ. управління, Національна академія держ. управління при Президентіві України. Л., 2009. 20 с.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію основних положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5, Національного плану дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2021 року, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 230-р. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495).

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає в тому, щоб надати нове розв'язання наукового завдання стосовно адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні шляхом розкриття теоретико-правових, практичних та прогностичних складників захисту публічною адміністрацією комплексу охоронюваних та гарантованих міжнародними та національними актами загальних та спеціальних благ та цінностей для осіб, які в силу власних вікових, фізичних, розумових чи соціально-адаптованих спроможностей не здатні (не в повній мірі) усвідомити їх значення та сутність.

Для досягнення поставленої мети в дисертації потрібно вирішити такі *завдання*:

- сформуванати юридичну категорію «права дітей» як об'єкт адміністративно-правових відносин;
- розкрити сутність та сформулювати поняття адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні;
- виявити та узагальнити принципи адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні;
- розкрити юридичну природу змісту публічного інструментарію захисту прав дітей в Україні;

- удосконалити наукове розуміння форм та методів діяльності публічної адміністрації як публічних інструментів адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні;

- з'ясувати та описати інший публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні;

- виявити та узагальнити міжнародний та зарубіжний досвід захисту прав дітей;

- сформулювати пропозиції щодо удосконалення законодавства задля підвищення ефективності адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративно-правового захисту прав дітей.

Предмет дослідження – адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні.

Методи дослідження. Дослідження правових та соціальних феноменів, здійснення наукового аналізу та систематизації отриманих знань, їх узагальнення, а також коригування було здійснено відповідно до методологічних основ побудови наукових досліджень. За допомогою сукупного методологічного інструментарію розкрито теоретико-правові, практичні та прогностичні складники захисту прав дітей в Україні. За допомогою методів емпіричного пізнання надано відповіді на основні завдання, поставлені в межах дослідження.

Діалектичний метод використано під час розкриття юридичної категорії «права дітей» як об'єкта адміністративно-правових відносин (підрозділ 1.1), формулювання сутності адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні (підрозділ 1.2), а також для характеристики юридичної природи змісту публічного інструментарію захисту прав дітей в Україні (підрозділі 2.1).

Методи *дедукції* та *індукції* стали в нагоді під час перевірки наукових гіпотез та тверджень науковців щодо окремих досліджуваних явищ (розділ 1).

Загальнологічні методи *аналізу* та *синтезу* дозволили дослідити адміністративно-правовий захист прав дітей як частину загальнодержавного

пріоритету, тоді як *системний* метод надав можливість розглянути дане питання в єдності усіх компонентів (розділи 1–3).

Формально-логічний метод було використано під час формування нових понять, їх класифікації чи групування (підрозділи 1.3, 2.1), а *логіко-семантичний* – під час аналізу думок вчених відносно предмету дослідження (розділи 1–3).

Порівняльно-правовий метод використовувався під час аналізу зарубіжного досвіду захисту прав дітей (підрозділи 3.1), а методи *правового прогнозування* і *юридичної правотворчості* застосовувались для формулювання пропозицій щодо удосконалення законодавства для підвищення ефективності адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні (підрозділ 3.2).

За допомогою методу *соціологічного опитування* проводилось опрацювання інформації щодо думки громадян стосовно предмету дослідження (додаток Б).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним дослідженням, в якому ґрунтовно досліджено питання діяльності публічної адміністрації під час реалізації комплексу заходів, спрямованих на захист прав дітей загалом та окремої дитини, зокрема. За результатами проведеного аналізу сформульовано наукові положення і висновки, запропоновані особисто здобувачем. Основні з них такі:

вперше:

– доведено, що права дітей є самостійним загальним об'єктом адміністративно-правових відносин, адже кожна дитина наділена комплексом загальних (природних та похідних від них) та спеціальних прав, зумовлених її приналежністю до певної категорії чи групової спільності, обумовленої специфікою її особливих потреб, в силу чого держава зобов'язана слідкувати, опікуватись, охороняти та захищати дітей, в тому числі шляхом пошуку, впровадження та реалізації нових ефективних моделей адміністративно-правового захисту підростаючого покоління;

– зроблено висновок, що класичні принципи адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні мають за мету забезпечити дітям достойне (щасливе) дитинство, а публічно-управлінські (загальні, спеціальні та функціональні) –

належний рівень діяльності публічної адміністрації, встановити єдині засади організації та реалізації адміністративно-правового захисту прав дітей її представниками на основі якнайкращого забезпечення інтересів дитини всіма можливими способами та засобами в межах законних повноважень;

удосконалено:

– наукові положення щодо публічного інструментарію адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні, як складової відповідного механізму, що є чинником практичного втілення забезпечувальних, оперативно реагувальних, попереджувальних, відновлювальних та інших рис адміністративної діяльності публічної адміністрації;

– наукове розуміння форм адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні як способу об'єктивного вираження сутності компетенції та основних завдань уповноважених суб'єктів, що проявляється у вигляді результату адміністративної дії, вчиненої в рамках режиму законності та з метою досягнення бажаного результату – надання можливості дітям у повному обсязі, без перешкоджань з боку інших осіб, користуватися гарантованими їм благами та ресурсами для повноцінного зростання та розвитку;

– наукові твердження про особливості таких інструментів діяльності публічної адміністрації як акти планування, фактичні дії та контроль, що репрезентовані системою різнобічних заходів, які мають конкретне спрямування та покликані виконати певне завдання щодо поліпшення адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні;

отримали подальшого розвитку:

– наукові положення щодо сутності адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні, як невід'ємної частини загальнодержавного пріоритету, процедури реалізації якого передбачені Конвенцією ООН про права дитини і чинним законодавством, метою якого є дотримання найвищих інтересів дитини, що досягається спільними зусиллями служб у справах дітей, органів освіти,

охорони здоров'я, соціальної політики, правоохоронних органів, батьків, опікунів, волонтерів та громадян;

– наукові положення щодо міжнародного та зарубіжного досвіду захисту дітей, в результаті чого доведено, що це основоположна функція будь-якої цивілізованої правової держави, яка дбає про своїх громадян та сприяє якнайкращому зростанню особливо вразливих їх представників, здебільшого шляхом реалізації вираженої, своєчасної та планової соціальної політики на основі реалізації норм адміністративного права;

– напрямки удосконалення законодавства щодо підвищення ефективності адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні, які слід впроваджувати шляхом розробки та прийняття проекту рамкового закону про права дитини, завершення імплементації основоположного міжнародного законодавства, посилення недоторканості дитини, адміністративно-правового гарантування дітям-сиротам належного житла після досягнення повноліття.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані у дисертаційному дослідженні висновки, теоретичні положення та конкретні пропозиції використовуються та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого наукового вивчення проблем забезпечення, захисту та охорони загальних та окремо спеціальних благ і цінностей для осіб, які в силу власних вікових, фізичних, розумових чи соціально-адаптованих спроможностей не здатні (не в повній мірі) усвідомити їх значення та сутність (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчості* – для вдосконалення чинного законодавства у сфері реалізації адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні (додаток В до дисертації);

– *освітньому процесі* – під час розроблення та викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми теорії адміністративного права» (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– правозастосовній діяльності – для підвищення якості надання консультативних послуг, а також окремо представництва інтересів дітей, батьків чи осіб, що їх замінюють у судах, зокрема з метою недопущення ігнорування прав дітей, забезпечуючи права батьків (акт впровадження Адвокатського об'єднання «ГЕСТОРС»).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення та висновки були оприлюднені дисертантом на трьох міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 12–13 серпня 2016 р.), «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, 27–28 січня 2017 р.), «Юридична наука: виклики і сьогодення» (м. Одеса, 8–9 червня 2018 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок. Робота містить список використаних джерел із 258 найменувань на 25 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

1.1. Права дітей як об'єкт адміністративно-правових відносин

Розпочинаючи аналіз будь-якого правового явища, процесу чи механізму в межах наукового дослідження, методологічна наука диктує науковцю низку правил, які за сукупного дотримання забезпечують якість, ґрунтовність, повноту, а також теоретичну та практичну цінність проведеної дослідницької роботи.

Сформувавши методологічний підхід, обравши необхідний інструментарій та розробивши відповідну методику, вчені безпосередньо аналізують складові предмета та об'єкта дослідження. Основоположним при цьому вважається етап, на якому формуються дефінітивні, змістові та структурні їх особливості. Зокрема визначення основних понять є основою для подальшого наукового пошуку, фундаментом логічної побудови та системності праці, а також цей процес має велике практичне значення і виконує не лише інформаційні, а й правові функції [239, с. 11].

З розумінням того, що базисом усіх планувальних, організаційних, координаційних, контрольних та інших процесів, пов'язаних з адміністративно-правовим захистом прав дітей, є адміністративно-правові відносини, які не тільки постають об'єктом державного впливу (оскільки основоположним завданням означеної галузі права є врегулювання суспільних відносин, що становлять його предметну частину), а й формують концептуальні характеристики реалізацій такої діяльності, вважаємо за потрібне на початку нашого наукового дослідження схарактеризувати права дітей як об'єкт адміністративно-правових відносин.

Де-факто розроблена науковцями доктрина правових відносин та адміністративно-правових відносин як різновиду попередніх є сформованою ще задовго до становлення України як незалежної, демократичної та самодостатньої держави в аспекті можливості надання своїм громадянам усіх необхідних благ та їх безпосереднього захисту. Однак радянські та пострадянські теорії в умовах

сьогодення не здатні в повному обсязі пояснити окремі явища, інституції та процеси, що існують в їх межах. А отже, не відповідають реальному стану розвитку таких відносин.

Ураховуючи ту обставину, що в той час правова наука значною мірою ґрунтується на традиціях юриспруденції, сформованих ще в часи існування Російської імперії, а потім – у руслі радянської доктрини права, у формуванні та розвитку теорії правовідносин виокремлюються такі основні періоди: 1) формування теорії правових відносин у контексті загального розвитку правової науки Російської імперії впродовж другої половини XIX – початку XX ст.; 2) спроба формування оригінальної радянської теорії правовідносин упродовж існування СРСР (оскільки етапи розвитку держави і права не збігаються, цей період можна датувати точніше – друга половина 20-х рр. XX ст. – друга половина 80-х років XX ст.); 3) розвиток теорії правовідносин у вітчизняній правовій думці після набуття Україною незалежності (90-ті рр. XX ст. – наш час) [226, с.12].

Беззаперечно, вчені-адміністративісти сучасності будують потужну основу для запровадження нової концепції як адміністративно-правових відносин, так і галузі адміністративного права зокрема, як першоджерела, основи, з якої витікають всі інші галузі права й домінантною характеристикою якої є людиноцентристська течія та сервісність як провідна ознака діяльності публічної адміністрації. Проте комплексно новий доктринальний підхід до розкриття цієї проблематики ще не розроблений на загальновизнаному рівні та весь час удосконалюється працями вчених [190, с. 168].

Сьогодні в юридичній науковій літературі адміністративні правовідносини розглядаються як результат регулювального впливу адміністративно-правових норм на суспільні відносини, внаслідок чого вони перетворюються на правові відносини. В. Авер'янов підкреслює, що ключовою тут є теза про те, що адміністративно-правової форми можуть набувати різні види суспільних відносин, і насамперед державно-управлінські, що становлять вагомую частку в змісті предмета адміністративно-правового регулювання [3, с. 178]. Сутність

адміністративно-правових відносин при цьому вбачається у взаємодії з реальними суспільними відносинами, які становлять зміст адміністративних правовідносин та існують як реальні відносини. Отже, адміністративно-правові відносини складаються переважно в особливій сфері суспільного життя – сфері державного управління у зв'язку зі здійсненням органами державного управління своїх функцій, тобто у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності [85, с. 84; 225, с.568].

Основною проблемою в цьому сенсі є те, що при формулюванні відповідних понять, категорій в адміністративному праві використовуються положення загальної теорії права без глибокого аналізу особливостей, властивих їм у праві адміністративному. Це підтверджує тезу про недостатню дослідженість проблеми адміністративно-правових відносин, унаслідок чого низка питань у контексті їхнього розвитку, зв'язку з категорією правовідносин потребує детального наукового аналізу з метою заповнення прогалин у вивченні поняття, ознак, структури, видів правовідносин і підстав їх виникнення, зміни та припинення [226, с.12-13].

Так, О. Коренєв безпосередньо визначав адміністративно-правові відносини як такі суспільні відносини, що складаються у сфері управління та регулюються нормами адміністративного права [93, с. 32]. Акцентуючи увагу на першорядній ролі в таких відносинах їх суб'єктів, А. Ключніченко відзначав, що адміністративно-правові відносини – це врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, де їх учасники виступають носіями прав та обов'язків у сфері державного управління [78, с. 81]. Найбільш широке трактування адміністративно-правових відносин у радянській адміністративно-правовій науці було розроблене О. Якубою, яка пропонувала розглядати адміністративно-правове відношення як суспільне, що регулюється адміністративно-правовою нормою, в якому одна зі сторін наділена правом вимагати від іншої в процесі виконавчої та розпорядчої діяльності здійснення поведінки, вказаної в адміністративно-правовій нормі [225, с. 568; 240, с. 53].

З урахуванням вищевказаного, на наш погляд, доктрина адміністративно-правових відносин уже сьогодні має бути умовно розділена на три блоки, перший

із яких має включати ретроспективні напрацювання вчених за періодами розвитку державності в Україні, другий – сучасне розкриття та трактування цього концепту провідними адміністративістами з позиції модернізаційних течій, а останній – напрацювання зарубіжних учених та досвід іноземних країн, які розробили та впровадили власні моделі розвитку таких відносин на притаманних і характерних засадах.

Як приклад, якщо узагальнити думки А. Педана – представника сучасної наукової течії, визначити адміністративно-правові відносини можна як різновид форми правових зв'язків, породжених певною суспільною потребою, коли учасники (хоча б один, владно уповноважений) зацікавлені в досягненні мети їх комунікації (з одного боку, виконання припису моделі поведінки, з другого – відновлення справедливості та забезпечення охорони й поновлення прав, свобод та інтересів зацікавлених осіб і загалом представників соціуму в межах гарантування їх належного життя на території України, з третього – здійснення належного врегулювання поведінки громадян тощо), опосередковуючи весь процес адміністративно-правового регулювання у певній сфері, доводять його до процесуального завершення, де учасники таких зв'язків залежно від адміністративної норми та об'єктивних підстав її активізації наділені конкретною правосуб'єктністю, що й визначає роль і призначення цих видів правовідносин, і які відповідно характеризуються або субординаційністю, або рівністю сторін, а у потрібних випадках – ще й застосуванням примусових заходів до суб'єкта, який ігнорує вимоги належної поведінки [140, с. 49-50].

Як і в більшості представників цієї течії, тут зроблено акцент на обґрунтуванні значення зв'язку адміністративно-правових відносин з адміністративно-правовою нормою та характеристик використання, виконання, дотримання й застосування адміністративно-правових норм для об'єднання їх у дві групи залежно від того, яка поведінка вимагається від суб'єкта – правомірна активного типу (дії) чи правомірна пасивного типу (бездіяльність) [226, с. 28].

Відповідно адміністративно-правові відносини, з позиції вчених, по-перше, є адміністративними, тобто породженими адміністративно-правовою нормою, яка

визначає модель необхідної поведінки суб'єктів таких відносин; по-друге – регулятивними, тобто таким, що безпосередньо впорядковують, забезпечують чи іншим чином врегульовують коло об'єктних питань у певних межах; по-третє – реальними, суб'єктний склад який передбачає наявність особливого представника, що наділений владними повноваженнями та, будучи учасником яких, виступає від імені держави, а не персоніфікованої суб'єктивної особистості.

Потрібно також уточнити про розмежування адміністративних норм від інших, які врегульовуються окремими галузями та підгалузями права. З розумінням того, що всі публічні галузі «виросли» з адміністративного права й мають адміністративний характер [79], чи є доцільним виділення їх в окремі?

Дійсно, адміністративне право, зберігаючи своєрідність, виражену в його предметі й методі, тісно взаємодіє практично зі всіма галузями права. Характеризуючи цю взаємодію, треба мати на увазі, що право охоплює своїм регулятивним впливом найрізноманітніші галузі та сфери суспільного життя. За місцем в ієрархічній системі юриспруденції адміністративне право пов'язане з численними вертикальними та горизонтальними відносинами з іншими галузями (підгалузями) права та деякими галузями науки: адміністративне право України є похідним від конституційного, має розвивати й уточнювати його положення в галузях, сферах і секторах внутрішньодержавного суспільного життя; норми та інститути загального адміністративного права є вихідними (основоположними) для митного, податкового, муніципального права, а в деяких аспектах – і для господарського, фінансового, екологічного, земельного права та інших галузей публічного права; адміністративне право України є матеріальною основою самостійної процесуально-правової галузі, яка регулює судочинство в адміністративних судах (адміністративного процесу України); особливе адміністративне право пов'язане горизонтальними зв'язками з цивільним, фінансовим, господарським, аграрним, земельним і кримінальним правом; галузь адміністративного права має тісний горизонтальний та вертикальний взаємозв'язок із державним управлінням [32].

Таким чином, адміністративне право слід чітко відмежовувати від суміжних галузей вітчизняної правової системи України з урахуванням того, що це першооснова, яка вже давно стосується не тільки державного управління, як уважалося в радянські часи, а сукупності адміністративно-правових норм, що можуть мати різнобічний характер і спрямування.

Узагальнюючи все вищенаведене, маємо змогу сформулювати визначення адміністративно-правових відносин: це складова багатостороннього / двостороннього контакту, що має характер взаємозв'язку між особою й представником публічної адміністрації та спрямована на адміністрування інтересів окремого індивіда, осіб та публічних інтересів (конкретно визначеного об'єкта). Адміністрування в такому контексті передбачає як управлінську та організаційно-розпорядчу діяльність публічної адміністрації, так і сервісну у формі надання адміністративних послуг.

Складовими таких відносин є юридична основа – адміністративно-правові норми, юридичні факти – дії та події, що слугують фактичною підставою для їх виникнення, зміни та припинення, суб'єкти – конкретні учасники і об'єкти [79]. При цьому такими об'єктами може бути будь-яке благо, явище чи процес, від чого й будуть залежати класифікаційні чинники їх різновидів.

Отже, права дітей слід уважати самостійним загальним об'єктом адміністративно-правових відносин та їх складовою за різних підстав. І залежно від різновиду зв'язку буде різнитись предмет таких відносин – захист, охорона, гарантування, поновлення, відстоювання, тощо (в загальному – адміністрування, тобто будь-які дії публічної адміністрації, спрямовані на забезпечення належного розвитку дитини). Схематично такий елемент адміністративно-правових відносин як об'єкт – це благо, а як предмет – дія.

Однак слід відзначити, що адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні має власну об'єктну та предметну складові, сутнісні характеристики яких будуть проаналізовані на наступному етапі нашого наукового дослідження, що пояснюється тим, що права дітей можуть бути й родовим, і безпосереднім об'єктом адміністративно-правових відносин. Зокрема права дітей як

безпосередній об'єкт є складовою адміністративно-правового захисту, охорони, гарантування тощо. Як родовий – в індивідуальних, конкретизованих зв'язках, де конкретне право дитини підлягає охороні, захисту чи адмініструванню загалом.

Розкриваючи безпосередньо права дітей як об'єкт адміністративно-правових відносин, слід уточнити, що законодавство України під цією категорією осіб передбачає особу (будь-яку, як зазначено в окремих актах) віком до 18 років (закони України «Про громадянство України» від 18.01.2001 № 2235-III; Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III; «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 № 3739-VI).

Європейська конвенція про громадянство від 06.11.1997 № ETS N 166 та Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 містять аналогічне визначення, що й вітчизняне законодавство [187, с. 78].

А ось закони України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992 № 2811-XII, «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III, спільні накази МВС України та Адміністрації Держкордонслужби від 25.11.2003 № 1426/267 «Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Міністерством внутрішніх справ України і Адміністрацією Державної прикордонної служби України з питань приймання-передавання та повернення дітей у країни постійного проживання» та «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» – Держкомсім'ї та молоді, МВС України, МОН України, МОЗ України від 16.01.2004 № 5/34/24/11 – уточнюють вищезазначене тезою «якщо згідно із законом вона не набуває прав повнолітньої раніше».

Додамо, що Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення від 28.06.1952 передбачає, що це дитина, яка не досягла віку закінчення шкільної освіти або не досягла 15-річного віку, як це може бути встановлено. Тоді як у нормах Конвенції про контакт з дітьми від 15.05.2003 № ETSN192 вказано, що це особа віком до 18 років, щодо якої може бути видане або виконане в судовому порядку розпорядження про контакт в державі-учасниці. А Європейський кодекс

соціального забезпечення (переглянутий) від 06.11.1990 № ETS N 139 дитину визначає як особу шкільного віку або дитину, яка не досягла 16 років.

Як видно з вищенаведеного, основною характерною особливістю та підставою формування статусу дитини є її вік – від народження до 18. Залежно від нього встановлюється їх градаційна різновидність. Зокрема в педагогіці існує узвичаєний поділ на дітей дошкільного та шкільного (молодшого, середнього та старшого) віку. У загальномовному українському вжитку їх називають «малі діти», «підлітки», «дошкільнята», «школярі», «неповнолітні діти» тощо. А в оголошеннях часто чуємо: «не залишайте без нагляду малолітніх дітей чи стежте за малолітніми дітьми». Як зазначає К. Городенська, назви «малолітні діти», «малолітка» не органічні для української мови, їх сприймаємо як переклад російських назв «малолетние дети», «малолетка». Більш звичною для українців є назва «малі діти», що означає дітей невеликого віку. У зв'язку з цим ученою обґрунтовується доцільність застосування в українській термінології таких термінів, як «малі діти», «зовсім малі діти» (якщо на цій віковій ознаці треба наголосити) та «підлітки» (діти 12–16 років) чи «неповнолітні діти» [39, с. 133].

Слід уточнити, що вікова градація є основною в аспекті визначення комплексу правоможностей дітей, однак не єдиною. У наукових працях та законодавчих актах зустрічаємо такі терміни: «діти-солдати» – учасники бойових дій; «діти, що потерпіли внаслідок чорнобильської катастрофи»; «діти, які опинились у складних життєвих обставинах»; «обдаровані діти» та «діти індиго» як його феномен; «діти з особливими потребами» або ж «діти-інваліди та ті, що потребують особливих умов для оздоровлення»; «невинні діти – жертви агресії», «діти з девіантною поведінкою»; «діти з синдромом дефіциту уваги та гіперактивності»; «діти – жертви етноциду», «передчасно народжені діти», «діти-сироти» і «діти, позбавлені батьківського піклування та ті, що залишилися без піклування батьків»; «діти, які потребують тимчасового захисту»; «діти-вихованці», «сироти», «покинуті», «розлучені із сім'єю», «біженці», «кривдники» та інші.

Отже, діти – це особи, які в силу власних вікових, фізичних, розумових чи соціально адаптованих спроможностей не здатні (не повною мірою здатні) усвідомити значення та сутність гарантованих їм благ для реалізованості як самостійної складової цивілізованого суспільства. Для визначення особи дитиною достатньо одного вікового чинника, а всі інші є факультативно доповнювальними, їх наявність характеризує групову приналежність окремого індивіда до забезпечення йому спеціальних потреб.

У будь-якому разі вони становлять особливу соціально-демографічну групу населення, яка має свої специфічні потреби, інтереси та права, але не володіє достатньою спроможністю відстоювати й захищати їх перед суспільством. З правової точки зору, дитина є самостійним суб'єктом права, зокрема на неї поширюється весь комплекс громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав людини [38, с. 20].

Залежно від віку дитини законодавством передбачено різний обсяг і правові механізми реалізації її прав [148]. З-поміж зазначеного вони об'єктивно визначені соціально-економічним рівнем розвитку суспільства. Це ті можливості задоволення потреб та інтересів дитини, реалізація яких є необхідною умовою для її нормального життя та гармонійного розвитку і здійснюється самою дитиною або за допомогою інших осіб [133, с. 11].

Здебільшого це природні права людини, зокрема й дитини, серед яких – право на життя; право на охорону здоров'я і безоплатну кваліфіковану медичну допомогу; право на безпечні умови для життя і здорового розвитку; право на ім'я та громадянство; право на рівень життя, достатній для фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку; право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності; право на свободу совісті та релігійних переконань; право на отримання інформації, що відповідає її віку (зокрема право на вільний пошук, отримання, використання, поширення та зберігання інформації в усній, письмовій чи іншій формі, за допомогою творів мистецтва, літератури, засобів масової інформації, засобів зв'язку (комп'ютерної, телефонної мережі

тощо) чи інших засобів на вибір дитини); право на звернення (зокрема до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та їх посадових осіб із зауваженнями та пропозиціями щодо їхньої діяльності, заявами та клопотаннями щодо реалізації своїх прав і законних інтересів та скаргами про їх порушення); право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності (зокрема дитина вправі особисто звернутися до державних органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів); право на проживання в сім'ї разом із батьками або в сім'ї одного з них та право на піклування батьків; право на освіту; право на майно та житло (зокрема дитина наймача або власника житла має право користуватися ним нарівні з останнім); право на працю та на зайняття підприємницькою діяльністю; право на об'єднання в дитячі та молодіжні громадські організації (при цьому створення дитячих організацій політичного та релігійного спрямування забороняється) [88; 133; 148].

Окрім зазначених, діти мають право на захист (судовий, прокурорський, громадський, батьківський, самозахист) від усіх форм зневаги, експлуатації та примусової праці; на найкраще забезпечення інтересів дитини; право на здорове зростання і розвиток; на забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання (зокрема інклюзивного); на розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей; першочерговості отримання захисту й допомоги; на виховання в дусі взаєморозуміння, толерантності, дружби між народами, миру і загального братерства тощо.

Спеціальні права дітей стосуються особливих благ та цінностей особи. Вони формуються у сферах соціального захисту; захисту житлових прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа; захисту від насильства; захисту прав дітей-інвалідів; захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір; захисту прав та інтересів дітей, над якими встановлюється опіка чи піклування; захисту майнових прав дітей; захисту прав дітей, що виховуються в неповних сім'ях.

Отже, права дитини захищають її основні інтереси. Захист таких інтересів здійснюється здебільшого за допомогою активних дій незалежно від того, є ці дії результатом індивідуальних чи спільних зусиль. Однак правова активність не виникає з нічого, вона повинна мати опору у свідомості та досвіді індивіда. Народжуючись, людина не знає про існування права, воно існує поза її свідомістю. Не маючи жодного уявлення про це, вона, звісно, опиняється поза дією права: наділяється правовим статусом незалежно від волі і знання про це [18, с.24]. Основною проблемою сучасного суспільства є те, що, допомагаючи дитині освоювати зачатки права, ми акцентуємо увагу не на її правах, а на обов'язках, не на її можливостях, а на тому, чого вона не може і не має робити. Проте виховання не тільки через систему заборон, а з урахуванням інших проявів права, зокрема і ціннісного, сприятиме формуванню тих якостей особистості, які необхідні їй у громадянському суспільстві. Передусім це стосується правової активності, яка власне є умовою участі індивіда у правовому житті та реалізації ним своїх прав належним чином [176, с. 311].

На жаль, в Україні досі не узгоджено діяльність у сфері прав людини та прав дітей. Навіть підходи до правозахисту різні. Дитина сприймається як об'єкт захисту, а не як суб'єкт правових відносин. Наразі суб'єктом правових відносин здебільшого вважають лише дорослу людину [73], а новонароджені чи малолітні діти є суб'єктами права.

При цьому як у радянській юридичній літературі, так і в сучасній – українській, не один рік дискутується питання про співвідношення термінів «суб'єкт правовідносин» та «суб'єкт права», результатом чого є їх ототожнення або, навпаки, розмежування. Так, С. Кечекян наголошував на тому, що поняття «суб'єкти права» і «суб'єкти правовідносин» тотожні, і тому, досліджуючи проблему учасників правовідносин, доцільно розглядати загальну категорію суб'єктів права [75, с.83]. В. Копейчиков одним з елементів структури правовідносин називає не суб'єктів правовідносин, а суб'єктів права, розуміючи під такими «учасників правових відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки» [92, с.192]. На думку інших учених, зазначені

поняття не можна вважати тотожними, оскільки будучи суб'єктом права, можна не бути суб'єктом правовідносин, а реалізація ж правових норм може здійснюватися як за допомогою правовідносин, так і поза їх межами [179, с.63]. Відповідно основною ознакою, за якою можна провести розмежування між категоріями «суб'єкти права» та «суб'єкти правовідносин», є: по-перше, можливість брати участь у різних правовідносинах, що характерно для суб'єкта права; по-друге – реальна участь у правовідносинах, що характерно для суб'єктів (учасників) правовідносин. Отже, найбільший рівень абстрактності з названих категорій має поняття «суб'єкти права». Суб'єкти права постають як особи, що мають правосуб'єктність. Іншими словами, це громадяни, організації, громадські об'єднання, які можуть бути носіями юридичних прав та обов'язків, а відтак брати участь у правовідносинах [59, с.145].

Діти можуть і мають захищати свої права, причому як із залученням до цього процесу дорослих, так і самотійно. У будь-якому разі вони повинні мати свій особливий статус як суб'єкти адміністративно-правових відносин. Адже в нас багато говорять про права дітей, але самого розуміння поняття і поваги до них немає. До сьогодні в суспільстві побутує викривлене розуміння прав дітей за формулою «Я (дитина) маю право на щось = Мені (дитині) щось винні дорослі». Оця підміна понять є дуже поширеною, а разом із тим підступною – адже ніхто не хоче бути винним комусь щось. Тому не треба дивуватися, що часто самі дорослі не зацікавлені у знанні дітьми своїх власних прав. Але така ситуація негативно впливає на формування навичок захисту власних прав у дорослих: усе починається з дитинства. Якщо людина з дитинства знала, що таке права, які вони і для чого, то вже в дорослому віці вона матиме принаймні елементарне розуміння того, як діяти, коли її – або вже її дитини – права порушуються [73].

Усе вищенаведене дає можливість сформулювати такі висновки щодо визначення прав дітей об'єктом адміністративно-правових відносин:

1) базисом усіх планувальних, організаційних, координаційних, контрольних та інших процесів, пов'язаних з адміністративно-правовим захистом прав дітей, є адміністративно-правові відносини, які не тільки постають об'єктом

державного впливу (оскільки основоположним завданням означеної галузі права є врегулювання суспільних відносин, що становлять його предметну частину), а й формують концептуальні характеристики реалізацій такої діяльності;

2) розроблена науковцями доктрина правових відносин та адміністративно-правових відносин як різновиду попередніх де-факто є сформованою ще задовго до становлення України як незалежної, демократичної та самодостатньої в аспекті можливості надання своїм громадянам усіх необхідних благ та їх безпосереднього захисту. Однак радянські теорії та пострадянські в умовах сьогодення не здатні в повному обсязі пояснити окремі явища, інституції та процеси, що існують в їх межах. А отже – не відповідають реальному стану розвитку таких відносин. Учені-адміністративісти сучасності будують потужну основу для запровадження нової концепції як адміністративно-правових відносин, так і галузі адміністративного права зокрема, як першоджерела, основи, з якої витікають всі інші галузі права, домінантною характеристикою якої є людиноцентристська течія та сервісність як основна ознака діяльності публічно адміністрації. Проте комплексно новий доктринальний підхід до розкриття означеної проблематики ще не розроблений на загальновизнаному рівні та весь час удосконалюється працями провідних вчених;

3) адміністративне право сучасності слід чітко відмежовувати від суміжних галузей вітчизняної правової системи України з розумінням того, що це першооснова, яка вже давно стосується не тільки державного управління, як уважалося у радянські часи, але є сукупністю адміністративно-правових норм, що можуть мати різнобічний характер і спрямування. Саме тому доктрина адміністративно-правових відносин має бути умовно розділена на три блоки, перший із яких має включати ретроспективні напрацювання вчених за періодами розвитку державності в Україні, другий – сучасне розкриття та трактування цього концепту провідними адміністративістами з позиції модернізаційних течій, а останній – напрацювання зарубіжних учених та досвід іноземних країн, які розробили та впровадили власні моделі розвитку таких відносин на притаманних їм характерних засадах;

4) адміністративно-правові відносини з позиції вчених, по-перше, є адміністративними, тобто породженими адміністративно-правовою нормою, яка визначає модель необхідної поведінки суб'єктів таких відносин; по-друге – регулятивними, тобто таким, що безпосередньо впорядковують, забезпечують чи іншим чином врегульовують коло об'єктних питань у певній сфері; по-третє, є реальними, суб'єктний склад яких передбачає наявність особливого представника, що наділений владними повноваженнями та, будучи учасником яких, виступає від імені держави, а не персоніфікованої суб'єктивної особистості. Узагальнено це складова багатостороннього/двостороннього контакту, що має характер взаємозв'язку між особою й представником публічної адміністрації та спрямовання на адміністрування інтересів окремого індивіда, осіб і публічних інтересів (конкретно визначеного об'єкта). Адміністрування в цьому контексті передбачає як управлінську та організаційно-розпорядчу діяльність публічної адміністрації, так і сервісну у формі надання адміністративних послуг;

5) права дітей слід уважати самотійним загальним об'єктом адміністративно-правових відносин та їх складовою за різних підстав. І залежно від різновиду зв'язку буде різнитися предмет таких відносин – захист, охорона, гарантування, поновлення, відстоювання тощо (загалом – адміністрування, тобто будь-які дії публічної адміністрації спрямовані на забезпечення належного розвитку дитини). Схематично такий елемент адміністративно-правових відносин, як об'єкт – це благо, а як предмет – це дія;

6) адміністративно-правовий захист має власну об'єктну та предметну складові. Це пояснюється тим, що права дітей можуть бути й родовим, і безпосереднім об'єктом адміністративно-правових відносин. Зокрема права дітей як безпосередній об'єкт є складовою адміністративно-правового захисту, охорони, гарантування тощо. Як родовий – в індивідуальних, конкретизованих зв'язках, де конкретне право дитини підлягає охороні, захисту чи адмініструванню загалом;

7) діти – це особи, які в силу власних вікових, фізичних, розумових чи соціально-адаптованих спроможностей не здатні (не повною мірою здатні)

усвідомити значення та сутність гарантованих їм благ для реалізованості як самостійної складової цивілізованого суспільства. Для визначення особи дитиною достатньо одного вікового чинника, а всі інші є факультативно доповнювальними, їх наявність характеризує групову приналежність окремого індивіда до забезпечення йому спеціальних потреб. Основною характерною особливістю та підставою формування статусу дитини є її вік – від народження до 18. Причому залежно від нього встановлюється їх градаційна різновидність. Вікова градація є основною в аспекті визначення комплексу правоможності дітей, однак не єдиною. У наукових працях та законодавчих актах зустрічаємо такі терміни: «діти-солдати» – учасники бойових дій; «діти, що потерпіли внаслідок чорнобильської катастрофи»; «діти, які опинились у складних життєвих обставинах»; «обдаровані діти» та «діти індиго» як його феномен; «діти з особливими потребами» або ж «діти-інваліди та ті, що потребують особливих умов для оздоровлення»; «невинні діти – жертви агресії», «діти з девіантною поведінкою»; «діти з синдромом дефіциту уваги та гіперактивності»; «діти – жертви етноциду», «передчасно народжені діти», «діти-сироти» і «діти, позбавлені батьківського піклування та ті, що залишилися без піклування батьків»; «діти, які потребують тимчасового захисту»; «діти-вихованці», «сироти», «покинуті», «розлучені із сім'єю», «біженці», «кривдники» та інші;

8) права дітей, що можуть бути об'єктами аналізованих адміністративно-правових відносин (згідно норм чинного законодавства), є такими:

а) комплекс загальних (природних і похідних від них) прав людини, зокрема й дитини, серед яких – право на життя; право на охорону здоров'я і безоплатну кваліфіковану медичну допомогу; право на захист (судовий, прокурорський, громадський, батьківський, самозахист) від усіх форм зневаги, експлуатації та примусової праці; на найкраще забезпечення інтересів дитини; право на здорове зростання і розвиток; на забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання (зокрема інклюзивного); на розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей; першочерговості отримання захисту й

допомоги; на виховання в дусі взаєморозуміння, толерантності, дружби між народами, миру і загального братерства та інші;

б) спеціальні права дітей, що породжені їх приналежністю до певної категорії чи групової спільності, зумовленої специфікою їх особливих потреб. Вони стосуються особливих благ і цінностей особи та формуються у сферах соціального захисту; захисту житлових прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа; захисту від насильства; захисту прав дітей-інвалідів; захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір; захисту прав та інтересів дітей, над якими встановлюється опіка чи піклування; захисту майнових прав дітей; захисту прав дітей, що виховуються в неповних сім'ях;

9) діти можуть і мають захищати свої права, причому як із залученням до цього процесу дорослих, так і самостійно. У будь-якому разі вони повинні мати свій особливий статус як суб'єкти адміністративно-правових відносин.

Отже, права дітей як об'єкт адміністративно-правових відносин – це комплекс охоронюваних і гарантованих міжнародними та національними актами загальних та окремо спеціальних благ і цінностей для осіб, які в силу власних вікових, фізичних, розумових чи соціально-адаптованих спроможностей не здатні (не повною мірою здатні) усвідомити їх значення і сутність, унаслідок чого не можуть бути повною мірою реалізовані або потерпають від незаконного посягання з боку інших осіб, перешкоджаючи при цьому реалізованості дитини як самостійної складової цивілізованого суспільства.

Усі діти наділені комплексом загальних (природних і похідних від них) прав та окремо спеціальних, що породжені їх приналежністю до певної категорії чи групової спільності, зумовленої специфікою їх особливих потреб. Відповідно держава зобов'язана слідкувати, опікуватись, охороняти та захищати дітей від реалій сьогодення, зокрема шляхом пошуку, упровадження та реалізації нових ефективних моделей адміністративно-правового захисту молодшого покоління.

1.2 Поняття та сутність адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні

Різноманітність адміністративно-правових відносин безпосередньо впливає на ступінь їх реалізованості. Залежно від об'єкта, що складає їх змістову характеристику, різняться способи, засоби і загалом механізми досягнення мети, задля якої суб'єкти вступають у відповідні правовідносини.

На відміну від адміністративно-правового захисту, об'єктом адміністративно-правових відносин можуть бути будь-які права дітей, що забезпечують можливість дитині реалізовуватись як самостійній складовій цивілізованого суспільства.

З метою визначення, які права дітей підлягають адміністративно-правовому захисту, яким чином він здійснюється, його соціального, правового та практичного значення, а також нормативного аспекту реалізації такої діяльності слід ґрунтовно проаналізувати дефінітивну та змістову його сутність. Зокрема, як образно висловився С. Тулмін, поняття – інструменти нашого мислення [220, с. 52]; стабільність наукових знань досягається передаванням набору понять певної науки [220, с. 167]. Важливим аспектом існування наукової картини світу, адекватної парадигмі знань певної епохи, є відповідне дефінування термінів, які позначають наукові поняття [124, с. 155].

Розкриваючи особливості терміна «адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні», слід відзначити, що цей концепт складається з низки складників, які сукупно формують єдність цієї категорії, надаючи їй власного смислового значення. Разом із тим він має суміжні змістові ознаки з окремими юридичними категоріями.

Попри те, що поняття «адміністративно-правова охорона» й «адміністративно-правовий захист» використовуються досить широко, чіткого їх розмежування не простежується. Саме тому розпочнемо з аналізу категорій «охорона» та «захист». Ці терміни дуже близькі за змістом, а тому іноді вживаються в юридичній літературі як тотожні й не мають чітких розбіжностей.

Наприклад, в одному з тлумачних словників термін «захист» визначається як те, що захищає, є обороною, а термін «захищати» означає охороняти, огородити від посягань, від негативних дій, від небезпеки; попередити, забезпечити від чого-небудь. Тобто виникає ситуація, коли «охорона» визначається за допомогою слова «захист», а «захист» визначається за допомогою слова «охорона». Деякі вчені розглядають поняття «охорона» і «захист» як термінологічний інструмент, який допомагає визначати одне поняття через інше [25; 62, с. 53; 116; 207].

Зокрема захист складає невід'ємну частину права й розглядається науковцями по-різному: як міра дозволеної поведінки; як система правового регулювання; як гарантія прав; як примусовий спосіб здійснення порушеного права з метою його відновлення; як комплекс погоджених організаційних заходів; як сукупність мір правоохоронного характеру; як діяльність тощо. Одні концепції зосереджуються на матеріально-правовій стороні категорії захисту, інші – на процесуальній стороні, а деякі захист трактують занадто широко – як правові норми. Між тим кожна галузь як матеріального, так і процесуального права містить інститут захисту, при цьому жодна з них не надає визначення цій категорії. Наукові роботи переважно сконцентровані на аналізі форм і способів захисту, при цьому не розділяючи їх та залишаючи поза увагою взаємозв'язок з іншими правовими категоріями, особливості захисту, що зумовлені розбіжностями предмета правового регулювання [17, с. 169].

Наприклад, за переконанням В. Остапчук, ця категорія безпосередньо пов'язана з конкретним порушенням. Але заходи захисту також застосовуються і в разі оспорування прав. Крім того метою застосування заходів захисту є не тільки поновлення, а й визнання прав, а також припинення правопорушення. Учена вважає, що захист становить собою сукупність заходів, спрямованих на відновлення, визнання прав і на припинення порушень прав, які застосовуються правомочною особою самостійно, компетентним органом самостійно або за зверненням правомочної особи [136; 186, с. 124].

З цього приводу в актах законодавства ми визначаємо таку дефініцію: «захист – функція управління, яка ініціює дії, спрямовані на усунення небезпеки,

пов'язаної з виникненням визначеної події, умови або обставин, та/або заходи, спрямовані на запобігання виникненню можливої небезпеки». Воно міститься в Наказі Держатомрегулювання «Про затвердження Вимог з ядерної та радіаційної безпеки до інформаційних та керуючих систем, важливих для безпеки атомних станцій» від 22.07.2015 № 140 і деякою мірою окреслює основоположне завдання цієї категорії – забезпечення безпеки та унеможливлення загроз. Фактично захист як функція держави – це система різнобічних заходів – активних дій публічної адміністрації для запобігання заподіяння шкоди певному об'єкту.

У свою чергу інтерпретуючи та узагальнюючи визначення терміна «охорона», наведених в окремих актах законодавства, стверджуємо, що це скоординовані (спрямовані за часом й місцем) узгоджені, цільові, послідовні безперервні дії уповноважених суб'єктів, спрямовані на забезпечення безпеки осіб та об'єктів.

Відповідно основним функціональним складником захисту є запобігання шкоди, а охорони – забезпечення безпеки. Тому цілком логічною є думка Я. Вавженчука про те, що охорона – це більш широке за своїм змістом поняття, яке може в деяких випадках включати в себе захист [28, с. 48; 192, с. 68].

Особливу групу складають ті дослідники, які взагалі заперечують доцільність використання будь-якого з аналізованих термінів. Наприклад, Т. Шубіна вважає, що термін «охорона права» не має юридичного значення і практично не застосовується в законодавстві, інакше кажучи, правове регулювання певних суспільних відносин, закріплення у правових нормах певних прав має загальнорегулятивний (неправоохоронний) характер [62, с.54; 234, с.17].

Водночас заслуговує на увагу думка А. Мордовець, згідно з якою охорона прав свобод – це стан правомірної реалізації прав і свобод під контролем соціальних інститутів, але без їх втручання. Заходи захисту застосовуються тоді, коли здійснення права свободи важке, але права волі ще не порушені. Якщо права свободи порушені, то їх потрібно не захищати, а відновлювати [126, с. 88]. Як указує А. Смирнов, така точка зору дослідника бездоганна. Однак охорона прав свобод, слідуючи логіці автора, є не охоронною, а регулятивною функцією права.

Таким чином виключається одна з функцій права, і це суперечить самій сутності права [62, с. 54; 199, с. 123].

Отже, проаналізувавши думки вчених щодо співвідношення категорій «охорона» та «захист», слід констатувати наявність як суміжних, так і полярно різних думок учених. Беручи за основу отримані узагальнення та вкладаючи власне бачення щодо аналізованої проблематики, вважаємо, що охорона та захист є самостійними самодостатніми категоріями, які мають власну мету та завдання, однак й об'єднуючу спільність – є частиною загального процесу забезпечення публічною адміністрацією основоположних цінностей, що впливають на психологічний, соціальний, особистісний, фізичний та духовний розвиток осіб, які в силу власних спроможностей не здатні (не в повному обсязі здатні) усвідомити значення й сутність гарантованих їм благ, що надають можливість повноцінно зростати, розвиватись і формуватись як реалізована, самостійна складова цивілізованого суспільства.

Уточнимо, що суб'єктний склад публічної адміністрації в аналізованій сфері відзначається широким колом.

Зважаючи на те, що на сьогодні у вітчизняній науці адміністративного права відсутнє чітке й одноманітне розуміння змісту категорії «публічна адміністрація», оскільки різні автори в певних моментах принципово по-різному підходять до її тлумачення [77], вважаємо, що доцільніше приєднатись до думки тих учених, які трактують це явище в широкому сенсі. Це зумовлено щонайменше двома проблемами. По-перше, це неконкретність категорії «органи виконавчої влади», по-друге – нез'ясованість питання про те, які саме інші суб'єкти, крім органів виконавчої влади й місцевого самоврядування, можуть бути віднесені до публічної адміністрації [142, с. 5].

У широкому сенсі в європейському праві до «публічної адміністрації», крім органів публічної влади, відносять ті органи, які не входять до неї організаційно, але виконують делеговані нею функції. Водночас, як зазначається в Резолюції щодо публічної (державної) відповідальності, під «публічною владою» (або органами публічної влади) слід розуміти: будь-яку установу публічного права

(включаючи державу, регіональні та місцеві органи державної влади, незалежні публічні підприємства) та будь-яких фізичних осіб під час виконання ними повноважень офіційних органів [19, с. 11; 95]. Відповідно публічною адміністрацією є нормативно сформований невичерпний перелік уповноважених адміністративною нормою суб'єктів, повноваження яких прямо чи побічно спрямовані на врегулювання конкретно визначеного кола відносин у відповідній сфері та забезпечення основних засад реалізації такої діяльності [77].

До аналізованої нами публічної адміністрації належать органи загальної компетенції, серед яких основоположне місце займають: Верховна рада України, Кабінет Міністрів України, органи зі спеціальною компетенцією, зокрема Уповноважений Президентом України з прав дитини, Прокуратура України, Міністерство соціальної політики України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад, інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, окремі громадяни, а також уповноважені підрозділи органів Національної поліції України. Окремий статус мають громадські формування, які можна визначити специфічними суб'єктами публічної адміністрації, оскільки вони наділені можливістю допоміжного впливу на аналізований об'єкт (шляхом інформативної, комунікативної чи практичної співпраці й іншими уповноваженими суб'єктами) або ж автономного захисту прав дітей, який може бути реалізований у межах їх правоможності.

Зазначені суб'єкти, по-перше, на законодавчому рівні гарантують права дитини, по-друге – встановлюють засади державної політики захисту прав дітей, по-третє – практично втілюють у дійсність заходи її реалізації та забезпечують гарантії їх повноцінного розвитку.

Відповідно в контексті нашого дослідження категорію «захист» можна трактувати як своєчасне реагування публічної адміністрації на порушення прав

дітей, попередження виникненню посягання з боку інших осіб на права дітей, а також вжиття заходів щодо відновлення необхідних умов, за яких дитина розвивається, зростає та формується як цілісна особистість. У свою чергу під охороною слід розуміти комплекс забезпечувальних заходів, спрямованих на створення нормальних умов розвитку дитини, публічної турботи про материнство і дитинство зокрема.

Традиційно вважається, що захист може здійснюватись у двох формах – юрисдикційній і неюрисдикційній. Юрисдикційною формою є діяльність уповноважених державою органів із захисту прав, що порушені або оспоруються, за відповідною заявою потерпілої особи або в ініціативному порядку. У рамках юрисдикційної форми захисту виділяють загальний і спеціальний порядок захисту. Загальним порядком захисту прав є судовий, а спеціальним – адміністративний. Неюрисдикційна форма захисту становить собою сукупність самостійних законних дій осіб та організацій із захисту власних прав [136].

З'ясовуючи зміст безпосередньо категорії «адміністративно-правовий захист», потрібно зазначити, що вітчизняні нормативно-правові акти не містять визначення цього поняття, а серед науковців немає єдиного підходу до його сутності та застосування.

В адміністративному праві традиційними категоріями, найближчими до адміністративного захисту, є категорії адміністративного примусу, адміністративного процесу та адміністративної відповідальності [219, с. 107]. Так, В. Галунько адміністративно-правовий захист розуміє як динамічні (активні) дії публічної адміністрації, спрямовані на відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення перешкод щодо їх здійснення засобами адміністративного права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу та притягнення винних до адміністративної відповідальності [35, с. 247].

Проте, як переконує Л. Кожура, неоднозначною для розуміння бачиться авторська категорія «засоби адміністративного права», оскільки про категорію «юридичні засоби» відомо як про інституційне явище правової сфери, що

складається з широкого ряду правових інструментів – норм права, прав, обов’язків, правовідносин, юридичних фактів, заходів заохочення, пільг, заборон тощо, які є регуляторами суспільних відносин [235, с. 149-150; 81, с. 120]. Більш точною в цьому сенсі є думка В. Полюховича, який розглядає адміністративно-правовий захист як сукупність застосовуваних в адміністративному порядку юридичних засобів, спрямованих на здійснення уповноваженими органами (посадовими особами), а також особами та громадянами відповідних процесуальних дій, спрямованих на припинення незаконного посягання на права, свободу та інтереси громадян; ліквідацію будь-яких перешкод під час їх здійснення; визнання або підтвердження, поновлення та примусове виконання прав, невиконаних або неналежним чином виконаних обов’язків із притягненням винної особи до відповідальності [146, с. 42; 219, с. 107].

Також, за думкою М. Солощука, М. Капінос, Е. Лерантович, адміністративно-правовий захист – це передбачені законом заходи примусового характеру, що застосовується органами виконавчої влади, за допомогою яких здійснюється відновлення (визнання) порушених прав суб’єктів, а також майновий вплив на порушників [200, с. 58]. Тоді як В. Авер’янов вважає, що захист – це спосіб відновлення громадянином свого адміністративно-правового статусу, якому кореспондує обов’язок держави поновити порушене право. Під захистом мається на увазі примусовий (щодо зобов’язаної особи) спосіб здійснення порушеного права з метою його поновлення. Захист охоплює заходи, які застосовуються для поновлення порушеного права [81, с. 121; 147, с. 69]. Відповідно адміністративно-правовий захист прав особи є надійною гарантією швидкого, ефективного та об’єктивного перетворення загального поняття «захист прав людини» з риторичного в реальне. За визначенням зазначеного науковця, «адміністративне право має визначатися як «право забезпечення і захисту прав людини» [1; 33, с. 265].

З наведеного вище маємо змогу виокремити основні характерні особливості адміністративно-правового захисту, зокрема й для аналізованої сфери: 1) функція адміністрування, що реалізовується уповноваженими суб’єктами шляхом

застосування юридичних засобів; 2) є гарантом, реальним (практичним) відображенням утілення конституційних норм, що забезпечують демократичний режим управління державою в дійсності; 3) має чітко визначену мету – реагування, попередження та усунення наслідків неправомірності; 4) реалізовується в адміністративних рамках – відповідній процедурі; 5) репрезентує обов’язок держави охороняти адміністративно-правовий статус дітей.

Сутність аналізованого захисту може бути визначено через його: 1) підставу – порушення, невизнання прав чи їх заперечення; 2) призначення – припинення порушень, відновлення порушених прав, відшкодування чи компенсацію втрат від порушень, покарання порушника; 3) зміст – вужче ніж охорона прав і полягає в реагуванні на перешкоди у здійсненні суб’єктивного права [218, с. 216].

Отже, об’єктом адміністративно-правового захисту є ті права дітей, що потерпають (потенційно можуть потерпати) від незаконного посягання та не можуть бути повноцінно реалізовані внаслідок протиправних перешкоджань із боку інших осіб [218, с. 217].

Зазначаючи про нормативний аспект адміністративно-правового захисту прав дітей, слід відзначити, що він передбачає наявність міжнародних стандартів реалізації такої діяльності (відповідно до вимог Конвенції ООН про права дитини, яка має обов’язкову силу для держав, що її ратифікували, Стратегії Ради Європи з прав дитини (2016-2021)) та окремо сукупність національних адміністративних норм, які, по-перше, проголошують зміст та соціальну орієнтованість держави в площині реалізації такої діяльності, по-друге, установлюють вітчизняні механізми, процедури, різновиди адміністративних дій публічної адміністрації [193, с. 109].

Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III передбачає, що адміністративно-правовий захист прав дітей з-поміж зазначеного вище є універсальним (або загальним), а також особливим, тимчасовим і додатковим. Він реалізовується у вигляді сукупних засобів і способів, зокрема соціального та іншого захисту дітей, та має своїм вираженням вжиття належних

заходів реагування та допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, біженцям, дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, безпритульним дітям, з інвалідністю або з вадами розумового або фізичного розвитку, дітям, які постраждали внаслідок стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, хворим на інші невиліковні та тяжкі хвороби, задіяним у воєнних діях і збройних конфліктах або постраждалим від них, незаконно переміщеним тощо.

При цьому конкретні засоби та заходи реалізації адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні, породженні відповідним завданням, яке ставить за мету вирішення конкретного проблемного питання. Це може бути розроблення нормативних правових актів, які стосуються, наприклад, формулювання першочергових заходів захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа; виявлення, вирішення та попередження виникнення колізійних та інших проблемних питань у цій сфері; стратегічного планування освітньої, превентивної чи іншої діяльності; виявлення та облік стану дітей, порушень умов їх життєдіяльності та ін.

Окремо визначається, що державний соціальний захист дітей – один із найважливіших напрямків діяльності держави, оскільки рівень її цивілізованості та суспільства визначається ставленням до найменш захищених і найбільш вразливих його членів [203].

Зокрема соціальний захист дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, є провідним обов'язком держави та основним напрямком її державної політики. Конституцією України на державу покладається обов'язок утримання та виховання таких дітей. Вона здійснює повне забезпечення таких прав через надання допомоги та утримання, рівень яких не може бути нижчими за встановлені мінімальні стандарти, що забезпечують кожній дитині рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку. Також їм гарантовано право на державне забезпечення в навчальних закладах, виплату соціальної стипендії, щорічної допомоги для придбання навчальної літератури, а також при закінченні навчального закладу такі діти

забезпечуються за рахунок навчального закладу або відповідної установи органів праці та соціального захисту населення одягом і взуттям, а також одноразовою грошовою допомогою. Окремо слід зазначити, що держава гарантує схоронність майнових і житлових прав таким дітям або ж забезпечує їх позачергово впорядкованим житлом за місцем їх походження або проживання [205].

Дітям із багатодітних сімей з-поміж іншого гарантується: 1) безоплатне одержання ліків за рецептами лікарів; 2) щорічне медичне обстеження й диспансеризація в державних і комунальних закладах охорони здоров'я із залученням необхідних спеціалістів, а також компенсація витрат на зубопротезування; 3) першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках і першочергова госпіталізація; 4) безоплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту (крім таксі), автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, зокрема внутрішньорайонних, внутрішньо- та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання; 5) безоплатне одержання послуг з оздоровлення та відпочинку відповідно до Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» [54].

У свою чергу система соціального захисту інвалідів передбачає пенсійне обслуговування, соціальні допомоги, реабілітаційні програми та заходи щодо активізації життєдіяльності інвалідів (можливості працевлаштування, соціально-побутові та медичні заходи, інші програми). Для інвалідів мають бути широко доступні різноманітні об'єкти загального користування – дороги, житлові будинки, комунальний транспорт, культурні, навчальні, медичні заклади, спортивні споруди. Види й обсяги необхідного соціального захисту інваліда надаються у формі індивідуальної програми медичної, соціально-трудової реабілітації та адаптації. Однак слід наголосити, що система навчання цих дітей не досконала. У зв'язку з цим треба вирішувати комплекс соціальних та психолого-, медико-педагогічних проблем із соціальної орієнтації таких дітей. Корекційну роботу найчастіше виконують самі батьки, проте багато з них

не володіють спеціальними знаннями з дефектології та медико-соціальної реабілітації. Допомогу та захист мають надавати всі – від батьків до службових осіб, на яких покладено відповідні обов'язки та яким надано чималі повноваження [204, с. 33].

Неможливо оминати увагою той факт, що збройний конфлікт на Сході країни позначився на долях багатьох дітей. Особливо гостро його наслідки відчували діти, що мешкають на окупованих територіях, на лінії розмежування та діти, які є вимушеними переселенцями. Усі вони зазнали важких психологічних та фізичних травм і потребують особливого захисту з боку держави. Надання цього захисту є світовою практикою, яку Україна враховує у своїй законодавчій діяльності. З цією метою й запроваджуються соціальні гарантії дітям, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Зокрема державна мусить надати: 1) державні соціальні гарантії (державна соціальна допомога); 2) психологічну реабілітацію (відновлення психічних функцій, особистісних властивостей і системи відносин особистості, що дозволяють їй успішно функціонувати в мирному соціумі); 3) психологічну допомогу (цілеспрямована активність людини, скерована на розширення психологічних можливостей дітей); 4) психіатричну допомогу (комплекс спеціальних заходів, спрямованих на обстеження стану психічного здоров'я осіб, профілактику, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд і медико-соціальну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади); 5) соціальний захист (правові й соціальні гарантії реалізації конституційних прав і свобод та задоволення потреб дітей [171].

Отже, діти – це окрема, самостійна частина суспільства, якій притаманні особливі правила поведінки, своєрідні життєві погляди, що забезпечують її розвиток і становлення та перетворення в дорослу частину суспільства, вони потребують особливого підходу, соціального захисту та поваги до їх прав. На жаль, у сучасному українському суспільстві бракує й особливого підходу, і соціальний захист у багатьох випадках задекларований у нормативних документах, але внаслідок браку коштів та безмежної бюрократії є неадресним і

неефективним. Але головне, що заважає будувати партнерське та гуманістичне суспільство, – це тотальне нерозуміння прав людини і прав дитини зокрема, нерозуміння можливостей і потреб дітей щодо відстоювання та захисту власних прав [110].

Відповідно розв'язання адміністративно-правових проблем у сфері захисту прав дітей, зокрема й організація належного рівня діяльності публічної адміністрації, потребує систематичного вдосконалення із залученням нових, дієвих, а в деяких випадках – і альтернативних заходів впливу на досліджуваний об'єкт.

Усе вищенаведене дає можливість сформулювати такі висновки щодо розкриття сутності та формулювання поняття адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні:

1) різнорідність адміністративно-правових відносин прямо впливає на ступінь їх реалізованості. Залежно від об'єкта, що складає їх змістову характеристику, різняться спосіб, засіб і загалом механізм досягнення мети, задля якої суб'єкти вступають у відповідні правовідносини. На відміну від адміністративно-правового захисту, об'єктом адміністративно-правових відносин можуть бути будь-які права дітей, що забезпечують можливість дитині реалізовуватись як самостійної складової цивілізованого суспільства;

2) концепт «адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні» складається з низки складників, які сукупно формують єдність цієї категорії, надаючи їй власного смислового значення. Разом із тим він має суміжні змістові ознаки з окремими юридичними категоріями;

– захист як функція держави – це система різнобічних заходів – активних дій публічної адміністрації для запобігання заподіяння шкоди певному об'єкту; «охорона» – це скоординовані (спрямовані за часом й місцем) узгоджені, цільові, послідовні безперервні дії уповноважених суб'єктів, спрямовані на забезпечення безпеки осіб та об'єктів. Відповідно основним функціональним складником захисту є запобігання шкоди, а охорони – забезпечення безпеки;

– проаналізувавши думки вчених щодо співвідношення категорій «охорона» та «захист», слід констатувати наявність як суміжних, так і полярно різних думок учених. Беручи за основу отримані узагальнення та вкладаючи власне бачення аналізованої проблематики, вважаємо, що охорона та захист є самостійними самодостатніми категоріями, які мають власні мету та завдання, однак мають об'єднувальну спільність – є частиною загального процесу забезпечення публічною адміністрацією основоположних цінностей, які впливають на психологічний, соціальний, особистісний, фізичний та духовний розвиток осіб, що в силу власних спроможностей не здатні (не в повному обсязі) усвідомити значення та сутність гарантованих їм благ, які надають можливість останнім повноцінно зростати, розвиватися та формуватися як реалізована, самостійна складова цивілізованого суспільства;

– у контексті нашого дослідження категорію «захист» можна трактувати як своєчасне реагування публічної адміністрації на порушення прав дітей, попередження виникнення посягання з боку інших осіб на права дітей, а також ужиття заходів щодо відновлення необхідних умов, за яких дитина розвивається, зростає та формується як цілісна особистість. У свою чергу під охороною слід розуміти комплекс забезпечувальних заходів, спрямованих на створення нормальних умов розвитку дитини, публічної турботи про материнство й дитинство зокрема;

– адміністративно-правове забезпечення прав дітей – загальнодержавний пріоритет, процедури реалізації якого передбачені Конвенцією ООН про права дитини і чинним законодавством, метою якого є дотримання найвищих інтересів дитини, що досягається спільними зусиллями служб у справах дітей, органів освіти, охорони здоров'я, соціальної політики, правоохоронних органів, батьків, опікунів, волонтерів і громадян та реалізовується системою охоронних і захисних заходів;

– основними характерними особливостями адміністративно-правового захисту, зокрема й для аналізованої сфери, є такі: 1) функція адміністрування, що реалізовується уповноваженими суб'єктами шляхом застосування юридичних

засобів; 2) є гарантом, реальним (практичним) відображенням втілення конституційних норм, що забезпечують демократичний режим управління державою в дійсності; 3) має чітко визначену мету – реагування, попередження та усунення наслідків неправомірності; 4) реалізовується в адміністративних рамках – відповідній процедурі; 5) репрезентує обов'язок держави охороняти адміністративно-правовий статус дітей;

3) суб'єктний склад публічної адміністрації в аналізованій сфері має складну систему. До них належать: органи загальної компетенції, серед яких основоположне місце займають Верховна рада України, Кабінет Міністрів України, органи зі спеціальною компетенцією, зокрема Уповноважений Президентом України з прав дитини, Прокуратура України, Міністерство соціальної політики України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад, інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, окремі громадяни, а також уповноважені підрозділи органів Національної поліції України. Окремий статус мають громадські формування, які можна визначити специфічними суб'єктами публічної адміністрації, оскільки вони наділені можливістю допоміжного впливу на аналізований об'єкт (шляхом інформативної, комунікативної чи практичної співпраці і іншими уповноваженими суб'єктами) або ж автономного захисту прав дітей, який може бути реалізований у межах їх правоможності. Зазначені суб'єкти, по-перше, на законодавчому рівні гарантують права дитини, по-друге – установлюють засади державної політики захисту прав дітей, по-третє – практично втілюють у дійсність заходи її реалізації та забезпечують гарантії їх повноцінного розвитку;

4) нормативний аспект адміністративно-правового захисту прав дітей передбачає наявність міжнародних стандартів реалізації такої діяльності та

окремо сукупність національних адміністративних норм, які, по-перше, проголошують зміст і соціальну орієнтованість держави в площині реалізації такої діяльності, по-друге, установлюють вітчизняні механізми, процедури, різновиди адміністративних дій публічної адміністрації;

5) адміністративно-правовий захист прав дітей з-поміж зазначеного вище є універсальним (або загальним), а також особливим, тимчасовим і додатковим. Він реалізовується у вигляді сукупних засобів та способів, зокрема соціального та іншого захисту дітей, та має своїм вираженням ужиття належних заходів реагування та допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, біженцям, дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, безпритульним дітям, з інвалідністю або з вадами розумового чи фізичного розвитку, дітям, які постраждали внаслідок стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, хворим на інші невиліковні та тяжкі хвороби, задіяним у воєнних діях і збройних конфліктах або постраждалим від них, незаконно переміщеним тощо. При цьому конкретні засоби та заходи реалізації адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні породжені відповідним завданням, яке ставить за мету вирішення конкретного проблемного питання. Це може бути розроблення нормативно-правових актів, які стосуються, наприклад, формулювання першочергових заходів захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа; виявлення, вирішення та попередження виникнення колізійних та інших проблемних питань у цій сфері; стратегічного планування освітньої, превентивної чи іншої діяльності; виявлення та облік стану дітей, порушень умов їх життєдіяльності та інші;

6) розв'язання адміністративно-правових проблем у сфері захисту прав дітей, зокрема й організація належного рівня діяльності публічної адміністрації, потребує систематичного вдосконалення із залученням нових, дієвих, а в деяких випадках – і альтернативних заходів впливу на досліджуваний об'єкт.

Отже, адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні – це невід'ємна частина загальнодержавного пріоритету, процедури реалізації якого передбачені Конвенцією ООН про права дитини і чинним законодавством, метою якого є

дотримання найвищих інтересів дитини, що досягається спільними зусиллями служб у справах дітей, органів освіти, охорони здоров'я, соціальної політики, правоохоронних органів, батьків, опікунів, волонтерів і громадян.

У широкому розумінні – це спосіб забезпечення публічною адміністрацією основоположних цінностей, що впливають на психологічний, соціальний, особистісний, фізичний та духовний розвиток осіб, які в силу власних спроможностей не здатні (не в повному обсязі) усвідомити значення та сутність гарантованих їм благ, які надають можливість останнім повноцінно зростати, розвиватись та формуватись як реалізована, самостійна складова цивілізованого суспільства. У вузькому – це своєчасне реагування публічної адміністрації на порушення прав дітей, попередження виникнення посягання з боку інших осіб на права дітей, а також вжиття заходів щодо відновлення необхідних умов, за яких дитина розвивається, зростає та формується як цілісна особистість.

1.3 Принципи адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні

Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні – динамічний процес, що опосередковується низкою механізмів, які у свою чергу складаються з відповідних процедур, активних дій уповноважених суб'єктів, а їх сукупним результативним показником є рівень дотримання прав дитини як у країні в цілому, так і в окремому соціальному осередку. З метою створення дружнього до дітей середовища, розбудови ефективної системи забезпечення прав дитини та в загальному створення сприятливих умов для життя та розвитку дитини [173] цей процес має базуватися й ґрунтуватися на основі сталих керівних засад і реалізовуватися в чітко сформованих рамках – відповідних принципах [184, с. 64].

Принципи права – це, власне, той вихідний концепт, з якого бере початок аналізована проблематика та формується як самостійна юридична категорія. У найбільш загальному вигляді вчені-правознавці під принципами права розуміють керівні засади (ідеї), які визначають зміст і спрямованість правового регулювання

суспільних відносин [231, с. 128]. Вони є найважливішою частиною всього, «базовими нормативно-керівними засадами (імперативними вимогами)» і за їх допомогою тлумачаться норми права та формується каркас правових сфер, галузей та інститутів [230, с. 303].

Науковцями вони розглядаються з позиції як об'єктивного, так і суб'єктивного вираження, тобто в поєднанні основоположних характеристик цього явища, в основі якого виражені такі трактування, як «основоположне положення або передумова здійснення конкретної діяльності», а також як «вихідний пункт, першооснова» [62].

Тому логічним є твердження, що будь-яке правове явище має своїм підґрунтям якусь вихідну конструкцію, покладену в його основу. У найбільш прийнятному для потреб нашого дослідження варіанті принципи адміністративного права трактуються як вихідні, об'єктивно зумовлені основоположні засади, відповідно до яких формується й функціонує система та зміст цієї галузі права [16, с. 29]. Вони забезпечують існування певного явища чи діяння, а в нашому випадку – усіх етапів реалізації адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні.

Аналізовані принципи можна розглядати двобічно: з одного боку, це гуманітарні, стандартні, задекларовані та визнані на міжнародному й національному рівні блага, цінності та умови, за яких забезпечується якнайкраще зростання дитини та формування її як цілісної особистості; з іншого – публічно-управлінські настанови, ідейні вимоги та орієнтири для публічної адміністрації, що об'єктивовані в актах законодавства як положення щодо її діяльності у сфері реалізації захисту прав дітей, відображаючи при цьому сутність держави та її ставлення до цієї категорії осіб.

Формування першого блоку принципів адміністративно-правового захисту прав дітей зумовлено наявністю низки міжнародних нормативно-правових актів, які закріплюють права дитини та особливий порядок їх захисту [82, с.37]. Основним з них є Конвенція ООН про права дитини, яка має обов'язкову силу для держав, що її ратифікували [173]. Документом задекларовано 10 основних

принципів, які мають забезпечити дітям щасливе дитинство та користування передбаченими ним правами і свободами для їхнього особистого блага та блага суспільства [46]. Цими принципами є такі:

1) дитині мають належати всі зазначені в міжнародних документах права, зокрема: рівне ставлення до всіх дітей; повага поглядів дітей; право на освіту; право на здоров'я; право на гру; правосуддя для дітей; покласти кінець експлуатації; захист дітей від насильства та ін. Ці права мають визнаватися за всіма дітьми без будь-яких винятків і відмінностей чи дискримінацій за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження або іншої обставини, що стосується самої дитини чи її сім'ї;

2) дитині має бути забезпечений спеціальний захист і надані можливості та сприятливі умови, які дозволили б їй розвиватися фізично, розумово, морально, духовно та в соціальному відношенні здоровим і нормальним шляхом і в умовах свободи та гідності. У виданих з цією метою законах головним міркуванням має бути найкраще забезпечення інтересів дитини;

3) дитині має належати від її народження право на ім'я та громадянство;

4) дитина має користуватися благами соціального забезпечення. Їй має належати право на здорове зростання і розвиток; дитині має належати право на відповідне харчування, житло, розваги й медичне обслуговування;

5) дитині, яка є неповноцінною у фізичному, психічному або соціальному значенні, мають забезпечуватися спеціальні режим, освіта і піклування, необхідні з огляду на її особливий стан;

6) дитина для повного й гармонійного розвитку її особи потребує любові та розуміння. Вона має, якщо це можливо, зростати під опікою і відповідальністю своїх батьків і, в усякому разі, в атмосфері любові і моральної та матеріальної забезпеченості; малолітню дитину не слід, крім тих випадків, коли є виняткові обставини, розлучати зі своєю матір'ю. На суспільстві й органах публічної влади має лежати обов'язок здійснювати особливе піклування про дітей, що не мають

сім'ї, і про дітей, що не мають достатніх засобів для існування. Бажано, щоб багатодітним сім'ям надавалась державна або інша допомога на утримання дітей;

7) дитина має право на здобуття освіти, яка має бути безкоштовною й обов'язковою, в усякому разі на початкових стадіях. Їй має даватися освіта, яка сприяла б її загальному культурному розвитку і завдяки якій вона могла б на основі рівності можливостей розвинути свої здібності й особисте мислення, а також усвідомлення моральної і соціальної відповідальності, і стати корисним членом суспільства.;

8) дитина має за всіх обставин бути серед тих, хто першими одержують захист і допомогу;

9) дитина мусить бути захищена від усіх форм небалого ставлення, жорстокості й експлуатації. Вона не має бути об'єктом торгівлі в будь-якій формі;

10) дитина має бути захищена від практики, яка може заохочувати расову, релігійну або будь-яку іншу форму дискримінації. Вона мусить виховуватися в дусі взаєморозуміння, терпимості, дружби між народами, миру й загального братерства, а також у повному усвідомленні, що її енергія та здібності мають бути присвячені служінню на користь інших людей [46].

Провідним принципом в межах цього блоку є принцип найкращого забезпечення інтересів дитини. У преамбулі Європейської конвенції про здійснення прав дітей (Страсбург, 25 січня 1996 р.) зазначено, що держави, які підписали цю Конвенцію, переконані, що діти повинні мати можливість реалізовувати свої права. Отже, права та найвищі інтереси дітей мають враховуватися та підтримуватися [82, с. 37].

Безпосередньо в тексті Конвенції визначення та критеріїв принципу «найкращих інтересів дитини» відсутні, проте ЄСПЛ наводить їх у рішеннях у справах «М.С. проти України» та «Мамчур проти України». Так, Суд вказав, що в кожній конкретній справі слід брати до уваги два міркування: по-перше, у найкращих інтересах дитини – зберегти її зв'язки з сім'єю, окрім випадків, коли доведено, що сім'я не придатна або явно не благонадійна; і по-друге, в найкращих

інтересах дитини – забезпечити її розвиток в безпечному, надійному і стабільному середовищі та в середовищі, що не є неблагонадійним [216].

Україна не тільки визнала ці принципи, а й закріпила їх у профільних актах законодавства – Законі України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III, Сімейному кодексі України від 10.01.2002 № 2947-III, а також законах України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 №2229-VIII, «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 №2558-III, Довгостроковій програмі поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства, схвалена постановою Кабінету Міністрів України від 28.07.1992 № 431 та інших, зокрема в прийнятих на їх основі підзаконних актах [185, с. 68].

За роки дії вказаних законів відбулися позитивні зміни у системі захисту прав дітей. Водночас залишилось багато невирішених питань. Зокрема у Конвенції ООН про права дитини зазначено, що сім'я є основним осередком суспільства та природним середовищем для зростання і благополуччя всіх її членів, особливо дітей. Тому одним із прав дитини є право на проживання у складі сім'ї, разом із батьком і матір'ю, «право не розлучатися з батьками» і «право на їх піклування». Переважна більшість українських дітей виховується в рідній сім'ї, але лише у 80% цих сімей діти мають і батька, і матір. Кожна п'ята сім'я – одnobатьківська, де дитину виховує, як правило, мати. За даними вибіркового обстеження Державної служби статистики України, частка індивідуальних домогосподарств, у яких проживали діти до 18 років, які не мали одного чи обох батьків, у загальній кількості домогосподарств із дітьми становила 2013 року – 20,5%, 2014 р. – 21,9%, 2015 р. – 20,0%, 2016 р. – 18,8%. 2016 року відповідно 81,2% сімейних домогосподарств з дітьми – це повна сім'я, у 0,9% – діти мешкають з батьком, 17,7% – з матір'ю, 0,2% – з кимось із родичів, без батьків. Окрім того право на проживання в рідній сім'ї не можуть реалізувати діти-сироти та соціальні сироти [47].

Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. №453 ухвалено державну соціальну програму «Національний план дій щодо реалізації

Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року. Метою Програми є забезпечення послідовної імплементації положень Конвенції ООН про права дитини, розбудови ефективної системи захисту прав та інтересів дитини на рівні територіальної громади в умовах децентралізації, створення дружнього до дітей середовища відповідно до міжнародних стандартів та пріоритетів Стратегії Ради Європи з прав дитини (2016-2021 роки), а також досягнення Цілей Сталого Розвитку, затверджених Резолюцією Організації Об'єднаних Націй 70/1 «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» у частині дотримання прав дітей [156]. Програма передбачає створення сприятливих умов для життя та розвитку дитини, направлених на підвищення рівня добробуту українських сімей, зміцнення інституту сім'ї, надання якісної медичної допомоги, ефективного та доступного освітнього середовища, підвищення рівня адресності соціальної підтримки малозабезпечених сімей з дітьми тощо.

Окремо слід відзначити про недосконалість нормативно-правової бази України у сфері захисту дітей від сексуальної експлуатації, яка відзначена й на європейському рівні. Європейський комітет із соціальних прав Ради Європи 2011 року виніс щодо України заключний висновок, у якому констатував невідповідність практики застосування пункту 10 статті 7 «Право дітей та підлітків на захист» Європейської соціальної хартії (переглянутої), що по-суті констатує нездатність України захищати дітей від їх залучення до проституції та порнографії [47], оскільки про дитячу проституцію в Україні говорять уже навіть в ООН. Офіційно її в Україні немає, хоча у всьому світі ця проблема стоїть гостро. Ще 2008 року було проведено опитування, згідно з яким 84% громадян визнали отримання секс-послуг від дітей злочином, а 97% висловилися за криміналізацію цього діяння. Держави мають упроваджувати ефективні соціальні програми і створювати багатопрофільні структури для забезпечення допомоги жертвам. Діти, залучені в проституцію, – жертви сексуальної експлуатації, яких потрібно підтримувати й захищати, а не карати. Міністерство освіти запевняє, що в українських школах сексуальне виховання – це складова предмета «Основи

здоров'я», який вивчають у 5-9 класах. Однак, на думку психологів, питанню сексуального насильства приділяється недостатньо уваги [52], і ми її підтримуємо.

Окрім зазначених, існує ціла низка системних проблем, які призводять до порушення прав дітей. Це недостатнє фінансування закладів інституційного виховання, невідповідність умов перебування потребам дітей, некваліфікованість соціальних працівників, переповненість закладів дітьми та ін. [223].

Наступний блок аналізованих принципів має власну структуру. На наш погляд, їх доцільно поділити на загальні, спеціальні та функціональні. Так, до загальних принципів належать ті, що мають універсальний зміст і застосовуються в усіх видах державної політики, а також ті, що закладають фундамент функціональної та організаційної діяльності публічної адміністрації в цій сфері.

Наприклад, М. Мішелетті виділяє вісім головних принципів державної політики, дотримання яких відповідає цінностям демократії: конституційності уряду; народовладдя; підзвітності; ефективності; відкритості; адекватного реагування на зовнішнє середовище або чутливості; відповідності процесуальним нормам; поділу влади. Дотримання цих принципів сприяє вирішенню важливих теоретичних і практичних завдань із доступу до ухвалення рішень, способів їх ухвалення, а також забезпечення суспільними благами та якості демократії. Особливе місце серед них належить принципам народовладдя та конституційності. Тобто уряд служить інтересам народу, залучаючи його до участі в управлінні [48, с. 16].

На наш погляд, загальними є ті принципи, що безпосередньо стосуються функціональної та організаційної діяльності публічної адміністрації в цій сфері, зокрема це принцип законності; принцип пріоритету прав та свобод людини і громадянина; принцип рівності громадян перед законом; принцип демократизму нормотворчості й реалізації права; принцип взаємної відповідальності держави і людини; принцип гуманізму і справедливості у взаємовідносинах між державою і людиною [2, с. 82].

До цього переліку слід також додати принцип верховенства права та правового закону [8; 113], що є основоположним принципом побудови правової

держави. Саме закон відіграє визначальну роль у правовій системі держави, у діяльності всіх суб'єктів права та насамперед державних органів і посадових осіб. Цей правовий принцип означає, що закон має вищу юридичну силу стосовно всіх інших нормативно-правових актів. Ця специфічна властивість закону стосовно держави України виявляється в ряді характеристик. По-перше, закони видаються єдиним органом законодавчої влади – Верховною Радою України. По-друге, закон не може бути змінений чи скасований будь-яким іншим державним органом, окрім Верховної Ради України. По-третє, усі інші нормативно-правові акти, а також ненормативні юридичні акти мають відповідати законові як першоджерелу і не можуть йому суперечити [143, с. 91]. Функціонування цього принципу охоплює механізм забезпечення надійності та передбачуваності, який ґрунтується на нормі «управління згідно із законом». Тобто державні органи діють відповідно до чинного законодавства, а тому ухвалюють рішення з дотриманням загальних правил і принципів [112, с. 76].

Принцип законності можна розглядати і як складник принципу верховенства права, і як окремий принцип [123; 213, с. 82–83]. Він також передбачає, що діяльність публічної адміністрації базується на положеннях Конституції і законах України, а також підзаконних і нормативно-правових актах [229, с.47]. Однак у правовій державі законність (правозаконність) є з-поміж зазначеного й гарантією правомірності застосованого примусу. Законність є найбільш адекватною формою закріплення правопорядку. Якщо закон означає офіційне визнання масштабу свободи, то законність є вимога дотримуватися такого масштабу, а режим законності – стан суспільних відносин, при якому цей рівний та відносно справедливий масштаб свободи може бути реально використаний суб'єктами права. Це явище в повному обсязі може існувати тільки при демократичних політичних режимах, які здатні забезпечити ухвалені закони, адекватні сутності права [114, с. 26-32; 132]. Дотримання законів, які санкціонують сваволю, не в змозі забезпечити режим законності, і навпаки – воно розхищує законність та існуючий правопорядок. При протиправовому режимі не може бути правомірних дій. Це пояснюється двома взаємозалежними

обставинами. По-перше, тим, що акти влади, які санкціонують сваволлю, не мають юридичних норм, які віддзеркалюють об'єктивну необхідність (чинник об'єктивної якості). По-друге, тому що такі акти виключають широке використання суб'єктивних прав, які тягли б за собою вимоги значної кількості суб'єктів суспільства виконувати юридичні обов'язки, акти сваволі практично повністю відчужують законність від інтересів більшості населення (чинник суб'єктивного порядку) [227, с. 33].

Щодо принципу верховенства права і справедливості законів мається на увазі використання його у правотворчості. Принцип верховенства права передбачає управління на основі не будь-якого закону, а закону правового, тобто справедливого, суспільно корисного. Відповідно до висновків теорії права є закони правові, тобто ті, які справедливі, суспільно корисні, й неправові – які не відповідають вимогам справедливості, суспільної корисності. На стадії правотворчості, розроблення, експортування, ухвалення проектів нормативно-правових документів розробники, експерти, особи, що обговорюють і ухвалюють відповідні акти, мають оцінювати їх справедливість, керуючись і Конституцією, і європейськими нормами, і власною совістю. І нарешті, верховенство права – це коли закони не тільки справедливі, а й коли за ними живуть усі. Тобто вони є обов'язковими і для двірника, і для будь-якого чиновника, включаючи президента країни [101, с. 9-10].

У свою чергу принцип відкритості передбачає забезпечення органами влади можливості вільного доступу громадян до здійснення управління державними справами шляхом ухвалення або впливу на ухвалення управлінських рішень [41, с.79]. Дуже часто принцип відкритості ототожнюють з принципом прозорості. А. Конов зазначає, що прозорість є можливістю своєчасного отримання громадянами надійної та релевантної інформації про діяльність органів державної влади, а відкритість – гарантією врахування думки громадян при розробленні та впровадженні державних рішень. При цьому прозорість забезпечується законодавством про свободу інформації, а відкритість – законодавством про адміністративні процедури [89, с. 41]. Приблизно такої ж думки дотримується й

В. Мельниченко, який убачає основну відмінність принципів прозорості та відкритості в тому, що прозорість державної політики характеризується пасивністю споглядання інформації громадянами та їхніми об'єднаннями, а відкритість передбачає можливість активних дій цих суб'єктів щодо політики [112, с. 76; 120, с. 49].

Такі ж принципи, як чесність, порядність можна розкрити як риси, які від самого початку мають на увазі принциповість, вірність своїм обов'язкам, дотримання прав інших людей, тобто моральна якість людини. Порядна людина завжди дотримується своїх обіцянок і не завдає умисної шкоди оточуючим [13].

До загальних принципів слід також віднести принципи хорошого врядування Ради Європи: 1) суб'єкти публічної адміністрації є широкими за своїм статусом: до них належать органи державної влади, місцевого самоврядування, відповідні асоціації, які стають легальними шляхом виборів, що проводяться вільно та справедливо відповідно до міжнародних стандартів і національного законодавства та без будь-якого шахрайства або призначаються обраними інституціями; 2) публічна влада зобов'язана здійснювати адміністративно-правове забезпечення відповідно до адміністративних процедур, які якнайбільше відповідають потребам громадян. Відновлення порушених права має бути доступним і здійснюватися упродовж розумного строку; 3) публічна адміністрація зобов'язана якнайбільш ефективно використовувати наданий їй для відношення порушених прав публічний ресурс; 4) суб'єкти публічної влади періодично мають перевірятися прозоро обраними органами й суспільством; 5) рішення щодо відновлення порушених права осіб мають ухвалюватися відкрито і прозоро; 6) при захисті прав, свобод і законних інтересів дітей публічна адміністрація має беззастережно виконувати рішення суддів, які набрали законної сили; 7) посадові особи публічної адміністрації зобов'язані громадське благо ставити вище над індивідуальними інтересами, мають діяти ефективні заходи для запобігання та боротьби з усіма формами корупції, конфлікти інтересів оголошуються своєчасно, і залучені особи мають утриматися від участі у відповідних рішеннях; 8) у здійсненні адміністративно-правового захисту суб'єкти публічної адміністрації

зобов'язані постійно підвищувати свою компетентність і практичні навички, інноваційна діяльність у цій сфері стає провідною; 9) публічна адміністрація має брати участь у заходах щодо міжмуніципальної солідарності, справедливого розподілу тягаря та пільг і зменшення ризиків; має враховуватися культурне різноманіття; 10) посадові особи та органи публічної адміністрації мають нести відповідальність за неефективне забезпечення адміністративно-правового захисту, порушення прав, свобод чи законних інтересів осіб, зокрема й дітей при його здійсненні [62, с. 328-329].

Зазначені принципи стосуються діяльності всіх без виключення представників аналізованої публічної адміністрації – органів загальної компетенції, серед яких основоположне місце займають Верховна рада України, Кабінет Міністрів України, органів зі спеціальною компетенцією, зокрема Уповноваженого Президентом України з прав дитини, Прокуратури України, Міністерства соціальної політики України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідних структурних підрозділів обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад, інших органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, окремих громадян, а також уповноважених підрозділів органів Національної поліції України (в окремих випадках – і громадських формувань).

У свою чергу спеціальні принципи стосуються саме адміністративно-правового захисту прав дітей (у широкому трактуванні цього явища), тобто діяльності конкретних представників публічної адміністрації.

Аналізуючи акти законодавства [90; 168], що безпосередньо стосуються піднятої проблематики, вважаємо, що основними є такі: 1) принцип рівності прав і свобод усіх дітей на території України; 2) принцип гарантованого доступу до безоплатної правової допомоги; 3) принцип невідворотності понесення відповідальності посадових осіб і громадян за порушення прав і законних

інтересів дитини, заподіяння їй шкоди; 4) принцип ужиття своєчасних заходів протидії насильству над дітьми; 5) принцип особистого, безпосереднього звернення дитини за захистом; 6) принцип заборони безпідставного розголошення відомостей про дитину (приватної та особистої інформації) без відповідної згоди; 7) принцип захисту прав сім'ї; 8) принцип надання гарантованої соціальної допомоги для належного виховання дітей; 9) принцип розлучення батьків і дітей виключно за рішенням суду з наданням можливості їх законного контакту; 10) принцип збереження майнових та житлових прав дітей; 11) принцип моніторингу за виконанням батьківських обов'язків, зокрема у сфері обов'язкового загальноосвітнього шкільного навчання дітей; 12) принцип сприяння підтримки, заохоченню особливо обдарованих дітей; 13) принцип забезпечення цільової державної допомоги при складних життєвих обставинах; 14) принцип контролю за рівнем забезпечення дітям з інвалідністю та вадами розвитку потреб для зростання на рівні з іншими; 15) принцип державної допомоги невиліковно хворим дітям; 16) принцип заборони участі дітей у збройних та військових конфліктах; 17) принцип надання додаткового та тимчасового захисту дітям-біженцям; 18) принцип недопущення незаконного переміщення дітей; 19) принцип міжнародного співробітництва.

Як приклад, принцип рівності прав і свобод усіх дітей на території України передбачає відсутність обмежень чи привілеїв за будь-якою ознакою [49]. Комплексний антидискримінаційний закон – Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» – було прийнято 06 вересня 2012 року. Однак діти в ньому розглядаються лише в загальному контексті потенційних жертв дискримінації. Новим методом недопущення дискримінації є запровадження інклюзивного навчання в школах та дошкільних закладах з вересня 2017 року. Переважно нововведення торкнулося дітей з інвалідністю та надало їм можливість навчатися в загальних школах. Однак непродуманість реформ створює численні перешкоди при реалізації дітьми свого права на освіту. Суттєвим недоліком є невизначеність групи дітей, чиї інтереси захищаються, – загальні закони передбачають, що інклюзія може застосовуватись за будь-якою

ознакою за наявності в дитини особливих освітніх потреб, але на практиці система розрахована лише на дітей з інвалідністю і не враховує, наприклад, потреби дітей ромів або обдарованих дітей. Інша ініціатива для сфери освіти – у грудні 2018 року на законодавчому рівні визначено поняття булінгу, посилено відповідальність за його вчинення та допущення, а також визначено низку заходів на його попередження. Однак практика свідчить про недостатність роботи щодо захисту дітей від дискримінації. Так, за останні 2 роки в різних регіонах країни було здійснено не менше 5 нападів на ромські поселення, в результаті яких постраждали діти. Правозахисники розглядають ці випадки як прояви ненависті, а неефективність слідства – як дискримінацію [68; 71; 151; 155; 242].

Принцип гарантованого доступу до безоплатної правової допомоги передбачає можливість отримати належну, своєчасну, якісну та в повному обсязі безоплатну правову допомогу задля захисту прав і законних інтересів дитини; принцип особистого, безпосереднього звернення дитини за захистом передбачає, що дитина вправі особисто звернутися до уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів; принцип захисту прав сім'ї полягає в забезпеченні сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, реалізації сім'єю своїх функцій і поліпшення її життєвого рівня, підвищення ролі сім'ї як основи суспільства [49].

Однак для аналізованої сфери притаманні й інші, функціональні принципи для таких суб'єктів. Зокрема, наприклад, соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю ґрунтується на загальновизнаних гуманістичних, демократичних і правових засадах, основними з яких є: додержання і захист прав людини; адресність та індивідуальний підхід; доступність та відкритість; добровільність вибору в отриманні чи відмові від отримання соціальних послуг; гуманність; комплексність; максимальна ефективність використання бюджетних і позабюджетних коштів суб'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю; законність; соціальна справедливість; забезпечення конфіденційності суб'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, дотримання ними стандартів якості, відповідальності за дотримання етичних і правових норм [172].

Тоді як діяльність, спрямована на запобігання та протидію домашньому насильству, ґрунтується на таких засадах: 1) гарантування постраждалим особам безпеки та основоположних прав і свобод людини і громадянина; 2) належна увага до кожного факту домашнього насильства під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) урахування непропорційного впливу домашнього насильства на жінок і чоловіків, дітей та дорослих, дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; 4) визнання суспільної небезпеки домашнього насильства та забезпечення нетерпимого ставлення до будь-яких його проявів; 5) повага та неупереджене й небайдуже ставлення до постраждалих осіб з боку суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечення пріоритетності прав, законних інтересів та безпеки постраждалих осіб; 6) конфіденційність інформації; 7) добровільність отримання допомоги постраждалими особами, крім дітей та недієздатних осіб; 8) урахування особливих потреб та інтересів постраждалих осіб, зокрема осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку; 9) ефективна взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, із громадськими об'єднаннями, неурядовими організаціями, засобами масової інформації та іншими заінтересованими особами [154].

Фактично система функціональних принципів діяльності публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового захисту прав дітей поєднує для конкретного її представника найголовніші засади, які якнайкраще відповідають специфіці його повноважень і правоможності.

Усе вищенаведене дає можливість сформулювати такі висновки щодо принципів адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні:

1) адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні – динамічний процес, що опосередковується низкою механізмів, які у свою чергу складаються з відповідних процедур, активних дій уповноважених суб'єктів, а їх сукупним результативним показником є рівень дотримання прав дитини як у країні в

цілому, так і в окремому соціальному осередку. Цей процес базується й ґрунтується на основі сталих керівних засад і реалізовується в чітко сформованих рамках – на основі відповідних принципів;

2) будь-яке правове явище має своїм підґрунтям якусь вихідну конструкцію, покладену в його основу. Принципи права – це, власне, той вихідний концепт, з якого бере початок аналізована проблематика та формується як самостійна юридична категорія;

3) система принципів адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні має такий вигляд:

1. Класичні – стандартні, задекларовані, визнані на міжнародному та національному рівні блага, цінності та умови, за яких забезпечується якнайкраще зростання дитини та формування її як цілісної особистості:

- принцип найкращого забезпечення інтересів дитини;
- принцип дискримінаційної неприпустимості;
- принцип рівності та вільного доступу до належних дитині благ та ін.

2. Публічні управлінські – керівні настанови, ідейні вимоги та орієнтири для публічної адміністрації, що об'єктивовані в актах законодавства як положення щодо її діяльності у сфері реалізації захисту прав дітей, відображаючи при цьому сутність держави та її ставлення до цієї категорії осіб:

а) загальні – принципи, що мають загальний зміст і застосовуються в усіх видах державної політики, а також ті, що закладають фундамент функціональної та організаційної діяльності публічної адміністрації в цій сфері, – а) принцип верховенства права; принцип законності; принцип відкритості; принцип чесності, порядності та ін.; б) європейські принципи хорошого врядування, зокрема принцип багатостатусності публічної адміністрації; принцип ефективної та раціональної діяльності публічної адміністрації; відповідальності уповноважених суб'єктів перед законом і суспільством та ін.

б) спеціальні – принципи, що стосуються реалізації адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні:

- принцип рівності прав і свобод усіх дітей на території України (передбачає відсутність обмежень чи привілеїв за будь-якою ознакою);
- принцип гарантованого доступу до безоплатної правової допомоги (можливість отримати належну, своєчасну, якісну та в повному обсязі безоплатну правову допомогу задля захисту прав та законних інтересів дитини);
- принцип невідворотності понесення відповідальності посадових осіб і громадян за порушення прав і законних інтересів дитини, заподіяння їй шкоди;
- принцип вжиття своєчасних заходів протидії насильству над дітьми;
- принцип особистого, безпосереднього звернення дитини за захистом (передбачає, що дитина вправі особисто звернутися до уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів);
- принцип заборони безпідставного розголошення відомостей про дитину (приватної та особистої інформації) без відповідної згоди;
- принцип захисту прав сім'ї (полягає в забезпеченні сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, реалізації сім'єю своїх функцій і поліпшення її життєвого рівня, підвищення ролі сім'ї як основи суспільства) [49];
- принцип надання гарантованої соціальної допомоги для належного виховання дітей;
- принцип розлучення батьків і дітей виключно за рішенням суду з наданням можливості їх законного контакту та ін.;
- принцип збереження майнових і житлових прав дітей;
- принцип моніторингу за виконанням батьківських обов'язків, зокрема у сфері обов'язкового загальноосвітнього шкільного навчання дітей;
- принцип сприяння підтримці, заохоченню особливо обдарованих дітей;
- принцип забезпечення цільової державної допомоги у складних життєвих обставинах;
- принцип контролю за рівнем забезпечення дітям з інвалідністю та вадами розвитку потреб для зростання на рівні з іншими;
- принцип державної допомоги невиліковно хворим дітям;
- принцип заборони участі дітей у збройних та військових конфліктах;

- принцип надання додаткового та тимчасового захисту дітям-біженцям;
- принцип недопущення незаконного переміщення дітей;
- принцип міжнародного співробітництва;

в) функціональні, тобто ті принципи, що стосуються діяльності конкретних представників публічної адміністрації. Система функціональних принципів діяльності публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового захисту прав дітей поєднує для конкретного її представника найголовніші засади, які якнайкраще відповідають специфіці його повноважень і правоможностей;

4) перший блок принципів адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні має за мету забезпечити дітям щасливе дитинство, а другий – належний рівень діяльності публічної адміністрації, установити єдині засади організації та реалізації адміністративно-правового захисту прав дітей її представниками на основі якнайкращого забезпечення інтересів дитини всіма можливими способами та засобами в межах законних повноважень.

Отже, аналізовані принципи мають подвійну філософсько-правову природу: з одного боку, це гуманітарні, стандартні, задекларовані та визнані на міжнародному й національному рівні блага, цінності та умови, за яких забезпечується якнайкраще зростання дитини та формування її як цілісної особистості; з іншого – публічно-управлінські настанови, ідейні вимоги та орієнтири для публічної адміністрації, що об'єктивовані в актах законодавства як положення щодо її діяльності у сфері реалізації захисту прав дітей, відображаючи при цьому сутність держави та її ставлення до цієї категорії осіб.

Висновки до розділу 1

1. З'ясовано, що базисом усіх планувальних, організаційних, координаційних, контрольних та інших процесів, пов'язаних з адміністративно-правовим захистом прав дітей, є адміністративно-правові відносини, які не тільки постають об'єктом державного впливу (оскільки основоположним завданням

означеної галузі права є врегулювання суспільних відносин, що становлять його предметну частину), а й формують концептуальні характеристики реалізацій такої діяльності.

2. Виявлено, що розроблена науковцями доктрина правових відносин та адміністративно-правових відносин як різновиду попередніх де-факто є сформованою ще задовго до становлення України як незалежної, демократичної та самодостатньої держави в аспекті можливості надання своїм громадянам усіх необхідних благ та їх безпосереднього захисту. Однак радянські та пострадянські теорії в умовах сьогодення не здатні в повному обсязі пояснити окремі явища, інституції та процеси, що існують в їх межах. А отже – не відповідають реальному стану розвитку таких відносин. Вчені-адміністративісти сучасності будують потужну основу для запровадження нової концепції як адміністративно-правових відносин, так і галузі адміністративного права зокрема, як першоджерела, основи, з якої витікають всі інші галузі права, домінантною характеристикою якої є людиноцентристська течія та сервісність як основна ознака діяльності публічної адміністрації. Проте комплексно новий доктринальний підхід до розкриття цієї проблематики ще не розроблений на загальновизнаному рівні та весь час удосконалюється працями провідних учених.

3. Відзначено, що адміністративне право сучасності слід чітко відмежовувати від суміжних галузей вітчизняної правової системи України з розумінням того, що це першооснова, яка вже давно стосується не тільки державного управління, як уважалось в радянські часи, а є сукупністю адміністративно-правових норм, що можуть мати різнобічний характер та спрямування. Саме тому доктрина адміністративно-правових відносин має бути умовно розділена на три блоки, перший із яких має включати ретроспективні напрацювання вчених за періодами розвитку державності в Україні, другий – сучасне розкриття та трактування цього концепту провідними адміністративістами з позиції модернізаційних течій, а останній – напрацювання зарубіжних учених і досвід іноземних країн, які розробили та впровадили власні моделі розвитку таких відносин на притаманних їм характерних засадах.

4. Визначено, що адміністративно-правові відносини, з позиції вчених, по-перше, є адміністративними, тобто породженими адміністративно-правовою нормою, яка визначає модель необхідної поведінки суб'єктів таких відносин; по-друге – регулятивними, тобто такими, що безпосередньо впорядковують, забезпечують чи іншим чином урегульовують коло об'єктних питань у певній сфері; по-третє – реальними, суб'єктний склад яких передбачає наявність особливого представника, який наділений владними повноваженнями та, будучи учасником яких, виступає від імені держави, а не персоніфікованої суб'єктивної особистості. Узагальнено це складова багатостороннього/двостороннього контакту, що має характер взаємозв'язку між особою й представником публічної адміністрації та спрямування на адміністрування інтересів окремого індивіда, осіб та публічних інтересів (конкретно визначеного об'єкта). Адміністрування в такому контексті передбачає як управлінську та організаційно-розпорядчу діяльність публічної адміністрації, так і сервісу у вигляді надання адміністративних послуг.

5. Доведено, що права дітей слід уважати самостійним загальним об'єктом адміністративно-правових відносин та їх складовою за різних підстав. І залежно від різновиду зв'язку буде різнитися предмет таких відносин – захист, охорона, гарантування, поновлення, відстоювання тощо (загалом – адміністрування, тобто будь-які дії публічної адміністрації спрямовані на забезпечення належного розвитку дитини). Схематично такий елемент адміністративно-правових відносин, як об'єкт – це благо, а як предмет – це дія.

6. З'ясовано, що адміністративно-правовий захист має власну об'єктну та предметну складові. Це пояснюється тим, що права дітей можуть бути й родовим та безпосереднім об'єктом адміністративно-правових відносин. Зокрема права дітей як безпосередній об'єкт є складовою адміністративно-правового захисту, охорони, гарантування тощо. Як родовий – в індивідуальних, конкретизованих зв'язках, де конкретне право дитини підлягає охороні, захисту чи адмініструванню загалом.

7. Визначено, що діти – це особи, які в силу власних вікових, фізичних, розумових чи соціально адаптованих можливостей не здатні (не повною мірою здатні) усвідомити значення та сутність гарантованих їм благ для реалізованості як самостійної складової цивілізованого суспільства. Для визначення особи дитиною достатньо одного вікового чинника, а всі інші є факультативно доповнювальними, їх наявність характеризує групову приналежність окремого індивіда до забезпечення йому спеціальних потреб. Основною характерною особливістю та підставою формування статусу дитини є її вік – від народження до 18. При цьому залежно від нього встановлюється їх градаційна різновидність. Вікова градація є основною в аспекті визначення комплексу правоможності дітей, однак не єдиною. У наукових працях і законодавчих актах зустрічаємо такі терміни: «діти-солдати» – учасники бойових дій; «діти, що потерпіли внаслідок чорнобильської катастрофи»; «діти, які опинились у складних життєвих обставинах»; «обдаровані діти» та «діти індиго» як його феномен; «діти з особливими потребами» або ж «діти-інваліди та ті, що потребують особливих умов для оздоровлення»; «невинні діти – жертви агресії», «діти з девіантною поведінкою»; «діти з синдромом дефіциту уваги та гіперактивності»; «діти – жертви етноциду», «передчасно народжені діти», «діти-сироти» і «діти, позбавлені батьківського піклування та ті, що залишилися без піклування батьків»; «діти, які потребують тимчасового захисту»; «діти-вихованці», «сироти», «покинуті», «розлучені із сім'єю», «біженці», «кривдники» та інші.

8. Доведено, що права дітей, що можуть бути об'єктами аналізованих адміністративно-правових відносин (згідно норм чинного законодавства), є такими: а) комплекс загальних (природних та похідних від них) прав людини, зокрема і дитини, серед яких – право на життя; право на охорону здоров'я і безоплатну кваліфіковану медичну допомогу; право на захист (судовий, прокурорський, громадський, батьківський, самозахист) від усіх форм зневаги, експлуатації та примусової праці; на найкраще забезпечення інтересів дитини; право на здорове зростання і розвиток; на забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання (зокрема інклюзивного); на

розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей; першочерговості отримання захисту і допомоги; на виховання в дусі взаєморозуміння, толерантності, дружби між народами, миру і загального братерства, та інші;

б) спеціальні права дітей, що породжені їх приналежністю до певної категорії чи групової спільності, зумовленої специфікою їх особливих потреб. Вони стосуються особливих благ і цінностей особи та формуються у сферах соціального захисту; захисту житлових прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа; захисту від насильства; захисту прав дітей-інвалідів; захисту прав дітей на безпечний інформаційний простір; захисту прав та інтересів дітей, над якими встановлюється опіка чи піклування; захисту майнових прав дітей; захисту прав дітей, що виховуються в неповних сім'ях.

9. Наголошено, що діти можуть і мають захищати свої права, причому як із залученням до цього процесу дорослих, так і самотійно. У будь-якому разі вони повинні мати свій особливий статус як суб'єкти адміністративно-правових відносин.

10. Зроблено висновок, що права дітей як об'єкт адміністративно-правових відносин – це комплекс охоронюваних і гарантованих міжнародними та національними актами загальних та окремо спеціальних благ і цінностей для осіб, які в силу власних вікових, фізичних, розумових чи соціально-адаптованих можливостей не здатні (не повною мірою здатні) усвідомити їх значення та сутність, унаслідок чого не можуть бути повною мірою реалізовані або потерпають від незаконного посягання з боку інших осіб, перешкоджаючи при цьому реалізованості дитини як самотійної складової цивілізованого суспільства. Усі діти наділені комплексом загальних (природних і похідних від них) прав та окремо спеціальних, що породжені їх приналежністю до певної категорії чи групової спільності, зумовленої специфікою їх особливих потреб. Відповідно держава зобов'язана слідкувати, опікуватись, охороняти та захищати дітей від реалій сьогодення, зокрема шляхом пошуків, упровадження та реалізації нових ефективних моделей адміністративно-правового захисту молодшого покоління.

11. Виявлено, що різноманітність адміністративно-правових відносин прямо впливає на ступінь їх реалізованості. Залежно від об'єкта, що складає їх змістову характеристику, різняться способи, засоби і загалом механізми досягнення мети, задля якої суб'єкти вступають у відповідні правовідносини. На відміну від адміністративно-правового захисту, об'єктом адміністративно-правових відносин можуть бути будь-які права дітей, що забезпечують можливість дитині реалізовуватись як самостійній складовій цивілізованого суспільства.

12. Доведено, що концепт «адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні» складається з низки складників, які сукупно формують єдність цієї категорії, надаючи їй власного смислового значення. Разом із тим він має суміжні змістові ознаки з окремими юридичними категоріями:

- захист як функція держави – це система різнобічних заходів – активних дій публічної адміністрації – для запобігання заподіяння шкоди певному об'єкту; «охорона» – це скоординовані (спрямовані за часом й місцем) узгоджені, цільові, послідовні безперервні дії уповноважених суб'єктів, спрямовані на забезпечення безпеки осіб та об'єктів. Відповідно основним функціональним складником захисту є запобігання шкоди, а охорони – забезпечення безпеки;

- проаналізувавши думки вчених щодо співвідношення категорій «охорона» та «захист», виявляємо наявність як суміжних, так і полярно різних думок учених. Беручи за основу отримані узагальнення та вкладаючи власне бачення аналізованої проблематики, стверджується, що охорона та захист є самостійними самодостатніми категоріями, які мають власні мету та завдання, однак мають об'єднувальну спільність – є частиною загального процесу забезпечення публічною адміністрацією основоположних цінностей, що впливають на психологічний, соціальний, особистісний, фізичний та духовний розвиток осіб, які в силу власної спроможності не здатні (не в повному обсязі) усвідомити значення і сутність гарантованих їм благ, які надають можливість останнім повноцінно зростати, розвиватися та формуватися як реалізована, самостійна складова цивілізованого суспільства;

– у контексті цього дослідження категорію «захист» трактовано як своєчасне реагування публічної адміністрації на порушення прав дітей, попередження виникнення посягання з боку інших осіб на права дітей, а також ужиття заходів щодо відновлення необхідних умов, за яких дитина розвивається, зростає та формується як цілісна особистість. У свою чергу під охороною слід розуміти комплекс забезпечувальних заходів, спрямованих на створення нормальних умов розвитку дитини, публічної турботи про материнство й дитинство зокрема;

– адміністративно-правове забезпечення прав дітей – загальнодержавний пріоритет, процедури реалізації якого передбачені Конвенцією ООН про права дитини і чинним законодавством, метою якого є дотримання найвищих інтересів дитини, що досягається спільними зусиллями служб у справах дітей, органів освіти, охорони здоров'я, соціальної політики, правоохоронних органів, батьків, опікунів, волонтерів і громадян та реалізується системою охоронних і захисних заходів;

– основними характерними особливостями адміністративно-правового захисту, зокрема й в аналізованій сфері, визначено є такі: 1) функція адміністрування, що реалізовується уповноваженими суб'єктами через застосування юридичних засобів; 2) є гарантом, реальним (практичним) відображенням втілення конституційних норм, що забезпечують демократичний режим управління державою в дійсності; 3) має чітко визначену мету – реагування, попередження та усунення наслідків неправомірності; 4) реалізовується в адміністративних рамках – відповідній процедурі; 5) репрезентує обов'язок держави охороняти адміністративно-правовий статус дітей.

13. Виявлено, що суб'єктний склад публічної адміністрації в аналізованій сфері має складну систему. До них належать: органи загальної компетенції, серед яких основоположне місце займають Верховна рада України, Кабінет Міністрів України, органи зі спеціальною компетенцією, зокрема Уповноважений Президентом України з прав дитини, Прокуратура України, Міністерство

соціальної політики України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад, інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, окремі громадяни, а також уповноважені підрозділи органів Національної поліції України. Окремий статус мають громадські формування, які можна визначити специфічними суб'єктами публічної адміністрації, оскільки вони наділені можливістю допоміжного впливу на аналізований об'єкт (шляхом інформативної, комунікативної чи практичної співпраці й іншими уповноваженими суб'єктами) або ж автономного захисту прав дітей, який може бути реалізованих у межах їх правоможності. Зазначені суб'єкти, по-перше, на законодавчому рівні гарантують права дитини, по-друге – установлюють засади державної політики захисту прав дітей, по-третє – практично втілюють у дійсність заходи її реалізації та забезпечують гарантії їх повноцінного розвитку.

14. З'ясовано нормативний аспект адміністративно-правового захисту прав дітей, який передбачає наявність міжнародних стандартів реалізації такої діяльності та окремо сукупність національних адміністративних норм, які, по-перше, проголошують зміст і соціальну орієнтованість держави в площині реалізації такої діяльності, по-друге, установлюють вітчизняні механізми, процедури, різновиди адміністративних дій публічної адміністрації.

15. Доведено, що адміністративно-правовий захист прав дітей з-поміж зазначеного вище є універсальним (або загальним), а також особливим, тимчасовим і додатковим. Він реалізовується у формі сукупних засобів і способів, зокрема соціального та іншого захисту дітей та має своїм вираженням вжиття належних заходів реагування й допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, біженцям, дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, безпритульним дітям, з інвалідністю або з вадами

розумового або фізичного розвитку, дітям, які постраждали внаслідок стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, хворим на інші невиліковні та тяжкі хвороби, задіяним у воєнних діях і збройних конфліктах або постраждалим від них, незаконно переміщеним тощо. При цьому конкретні засоби та заходи реалізації адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні породжені відповідним завданням, яке ставить за мету вирішення конкретного проблемного питання. Це може бути розроблення нормативно-правових актів, які стосуються, наприклад, формулювання першочергових заходів захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа; виявлення, вирішення та попередження виникнення колізійних та інших проблемних питань у цій сфері; стратегічного планування освітньої, превентивної чи іншої діяльності; виявлення та облік стану дітей, порушень умов їх життєдіяльності та ін.

16. Відзначено, що розв'язання адміністративно-правових проблем у сфері захисту прав дітей, зокрема й організація належного рівня діяльності публічної адміністрації, потребує систематичного вдосконалення із залученням нових, дієвих, а в деяких випадках – і альтернативних заходів впливу на досліджуваний об'єкт.

17. Зроблено висновок, що адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні – це невід'ємна частина загальнодержавного пріоритету, процедури реалізації якого передбачені Конвенцією ООН про права дитини і чинним законодавством, метою якого є дотримання найвищих інтересів дитини, що досягається спільними зусиллями служб у справах дітей, органів освіти, охорони здоров'я, соціальної політики, правоохоронних органів, батьків, опікунів, волонтерів та громадян.

У широкому розумінні – це спосіб забезпечення публічною адміністрацією основоположних цінностей, що впливають на психологічний, соціальний, особистісний, фізичний та духовний розвиток осіб, які в силу власної спроможності не здатні (не в повному обсязі) усвідомити значення та сутність гарантованих їм благ, які надають можливість останнім повноцінно зростати, розвиватися та формуватися як реалізована, самостійна складова цивілізованого

суспільства. У вузькому – своєчасне реагування публічної адміністрації на порушення прав дітей, попередження виникнення посягання з боку інших осіб на права дітей, а також вжиття заходів щодо відновлення необхідних умов, за яких дитина розвивається, зростає та формується як цілісна особистість.

18. Відзначено, що адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні – це динамічний процес, що опосередковується низкою механізмів, які у свою чергу складаються з відповідних процедур, активних дій уповноважених суб'єктів, а їх сукупним результативним показником є рівень дотримання прав дитини як у країні в цілому, так і в окремому соціальному осередку. Цей процес базується й ґрунтується на основі сталих керівних засад і реалізовується в чітко сформованих рамках – на основі відповідних принципів.

19. З'ясовано, що будь-яке правове явище має своїм підґрунтям певну вихідну конструкцію, покладену в його основу. Принципи права – це, власне, той вихідний концепт, з якого бере початок аналізована проблематика та формується як самостійна юридична категорія.

20. Сформовано систему принципів адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні, яка має такий вигляд:

1. Класичні – задекларовані, визнані на міжнародному та національному рівні блага, цінності та умови, за яких забезпечується якнайкраще зростання дитини та формування її як цілісної особистості:

- принцип найкращого забезпечення інтересів дитини;
- принцип дискримінаційної неприпустимості;
- принцип рівності й вільного доступу до належних дитині благ та ін.

2. Публічно-управлінські – керівні настанови, ідейні вимоги та орієнтири для публічної адміністрації, що об'єктивовані в актах законодавства як положення щодо її діяльності у сфері реалізації захисту прав дітей, відображаючи при цьому сутність держави та її ставлення до цієї категорії осіб:

1) загальні – принципи, що мають загальний зміст і застосовуються в усіх видах державної політики, а також ті, що закладають фундамент функціональної та організаційної діяльності публічної адміністрації в цій сфері, – а) принцип

верховенства права; принцип законності; принцип відкритості; принцип чесності, порядності та ін.; б) європейські принципи хорошого врядування, зокрема принцип багатостатусності публічної адміністрації; принцип ефективної та раціональної діяльності публічної адміністрації; відповідальності уповноважених суб'єктів перед законом і суспільством та ін.;

2) спеціальні – принципи, що стосуються реалізації адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні:

- принцип рівності прав і свобод усіх дітей на території України (передбачає відсутність обмежень чи привілеїв за будь-якою ознакою);
- принцип гарантованого доступу до безоплатної правової допомоги (можливість отримати належну, своєчасну, якісну та в повному обсязі безоплатну правову допомогу задля захисту прав та законних інтересів дитини);
- принцип невідворотності понесення відповідальності посадових осіб і громадян за порушення прав і законних інтересів дитини, заподіяння їй шкоди;
- принцип ужиття своєчасних заходів протидії насильству над дітьми;
- принцип особистого, безпосереднього звернення дитини за захистом (передбачає, що дитина вправі особисто звернутися до уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів);
- принцип заборони безпідставного розголошення відомостей про дитину (приватної та особистої інформації) без відповідної згоди;
- принцип захисту прав сім'ї (полягає в забезпеченні сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, реалізації сім'єю своїх функцій і поліпшення її життєвого рівня, підвищення ролі сім'ї як основи суспільства) [49];
- принцип надання гарантованої соціальної допомоги для належного виховання дітей;
- принцип розлучення батьків і дітей виключно за рішенням суду з наданням можливості їх законного контакту та ін.;
- принцип збереження майнових і житлових прав дітей;
- принцип моніторингу за виконанням батьківських обов'язків, зокрема у сфері обов'язкового загальноосвітнього шкільного навчання дітей;

- принцип сприяння підтримці, заохоченню особливо обдарованих дітей;
- принцип забезпечення цільової державної допомоги у складних життєвих обставинах;
- принцип контролю за рівнем забезпечення дітям з інвалідністю та вадами розвитку потреб для зростання на рівні з іншими;
- принцип державної допомоги невиліковно хворим дітям;
- принцип заборони участі дітей у збройних та військових конфліктах;
- принцип надання додаткового та тимчасового захисту дітям-біженцям;
- принцип недопущення незаконного переміщення дітей;
- принцип міжнародного співробітництва;

3) функціональні, тобто ті принципи, що стосуються діяльності конкретних представників публічної адміністрації. Система функціональних принципів діяльності публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового захисту прав дітей поєднує для конкретного її представника найголовніші засади, які якнайкраще відповідають специфіці його повноважень і правоможностей.

21. Відзначено, що перший блок зазначених принципів адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні має за мету забезпечити дітям щасливе дитинство, а другий – належний рівень діяльності публічної адміністрації, встановити єдині засади організації та реалізації адміністративно-правового захисту прав дітей її представниками на основі якнайкращого забезпечення інтересів дитини всіма можливими способами та засобами в межах законних повноважень. Відповідно зроблено висновок, що аналізовані принципи мають подвійну філософсько-правову природу: з одного боку, це гуманітарні, стандартні, задекларовані та визнані на міжнародному й національному рівні блага, цінності та умови, за яких забезпечується якнайкраще зростання дитини та формування її цілісною особистістю; з іншого – публічні управлінські настанови, ідейні вимоги та орієнтири для публічної адміністрації, що об'єктивовані в актах законодавства як положення щодо її діяльності у сфері реалізації захисту прав дітей, відбиваючи при цьому сутність держави та її ставлення до цієї категорії осіб.

РОЗДІЛ 2

ПУБЛІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

2.1 Поняття та зміст публічного інструментарію захисту прав дітей в Україні

Дитина у світі визнається найвищою соціальною цінністю, її права проголошені та гарантовано мають захищатися як на національному рівні, так і на міжнародному [238]. Українське законодавство в цій сфері хоч і не має окремого спеціалізованого Закону, який би встановлював гарантії та процедурні етапи такої діяльності, однак представлено доволі широкою нормативною базою, яка відповідає високим міжнародним правовим стандартам. Між тим сутність і життєвість її прав і свобод полягає не стільки в їх декларативному проголошенні, скільки в тому, як забезпечується їх здійснення, які матеріальні, правові та інші гарантії надає держава та її органи для їх послідовної й усебічної реалізації [232, с.269].

Ратифікувавши Конвенцію про права дитини, Уряд України зобов'язався забезпечити дитині зростання в безпечних і сприятливих умовах, доступ до високоякісної освіти та охорони здоров'я, а також високий рівень життя [47]. Принцип законності є основоположним для реалізації такої діяльності, тобто всі дії публічної адміністрації базуються на положеннях Конституції та законах України, а також підзаконних і нормативно-правових актах [229, с.47]. Усі публічні органи влади діють відповідно до чинного законодавства, а тому ухвалюють рішення [112, с. 76] в межах законних повноважень [191, с. 110].

Однак майже тридцять років по тому сучасному правовому статусу дитини України все ще притаманна недостатня соціально-правова захищеність, гарантованість прав і свобод, відсутність усіх необхідних забезпечувальних механізмів [232, с. 269], оскільки процеси соціально-економічних і політичних перетворень і реформ, які відбуваються в країні, негативно відбилися на

становищі соціально незахищених груп населення, серед яких одне з перших місць займають діти [195, с. 164].

Ця проблема пройшла всі періоди історії, зачепила всі країни, але не втратила своєї актуальності й донині [195, с. 164]. Дитині можна роз'яснити її права тоді, коли працює механізм її захисту [27; 189, с. 125].

Відразу слід відзначити, що дитина завжди була особливим суб'єктом правовідносин, права і свободи якої залежали від волі батьків, а згодом і від політики держави. Ще Д. Ульпіан характеризував дитину як особистість з хиткою розважливістю, тому права дитини завжди вимагали особливого захисту держави [195, с. 164], який реалізовується в певному порядку, конкретними уповноваженими суб'єктами та із застосуванням відповідних публічних інструментів досягнення бажаної мети.

При цьому досить нещодавно в царині адміністративної науки почало з'являтися поняття «інструменти». Здебільшого в наукових колах можна зустріти використання термінів «форми державного управління», «форми адміністрування», «форми адміністративної діяльності». Це зумовлюється тим, що європейські науковці, висвітлюючи практичний бік певної публічної діяльності, позначають її категорією «інструменти», а вітчизняні – «форма». Сучасна адміністративна наука на теренах України поступово відмовляється від використання зазначеної термінології й намагається адаптувати звичні юридичні конструкції з урахуванням зарубіжного досвіду.

Нині вважається, що інструмент як загальнотеоретична категорія у праві є засобом досягнення конкретної мети [246, с. 469]. Як правило, він ототожнюється з теоретико-правовими конструкціями, спрямованими на регулювання конкретних суспільних відносин. При цьому в теорії права найчастіше вживається термін «правові інструменти». Так, М. Челишев пише про те, «що закріплення правових інструментів ... відбувається за допомогою правових конструкцій, які показують (повинні показувати) всі правові грані того чи іншого правового інструменту...» [228, с. 80]. Реально такий підхід означає, що правові інструменти є юридичними категоріями регуляторно-впливового спрямування, які дозволяють розглядати

функції права через призму юридичних способів і засобів, які справляють вплив на суспільні відносини як елемент правового механізму [30, с. 40-41].

У свою чергу сутність поняття «правові засоби» можна витлумачити як у широкому, так і вузькому значенні як усі правові явища, інституційні установки та форми, які тим чи іншим чином пов'язані з регулятивною (охоронною) дією права або ж передбачені правом (законом, індивідуально-правовим актом, договором) юридично значущі дії (їх поєднання та комбінація), які здійснюються суб'єктами з відповідним ступенем дозволеності чи не забороненими законом способами для задоволення їх інтересів, досягнення соціально корисних цілей. Зокрема способами визначаються прийоми юридичного впливу, втілені в юридичних нормах та інших елементах правової системи [23, с. 211].

Трапляються й формулювання сутності інструменту в праві як арсенал, увесь спектр правових феноменів різних рівнів, що виокремлюють і розглядають не тільки в контексті потреб юридичної практики, а й з позицій їх функціонального призначення, тобто тих рис, які характеризують їх як інструменти виконання економічних, політичних чи соціальних завдань [76, с.79; 139]. Тому в науковій літературі також можна зустріти такі терміни, як «законодавчо-правові інструменти», «нормативно-адміністративні інструменти», «організаційно-економічні інструменти».

У свою чергу публічний інструментарій слугує засобом та способом практичного втілення забезпечувальної, оперативної реактивної, попереджувальної та відновлювальної діяльності публічної адміністрації в дійсність. Якщо його сутність розглядати у вимірі широкого трактування цього явища, на переконання С. Алексєєва, ідеться про спеціальний юридичний аспект інструментарію механізму правового регулювання, який охоплює весь комплекс засобів, юридичний інструментарій, задіяний у процесі правового регулювання [9, с.12].

Тобто одностайного наукового визначення інструменту в праві доктриною юридичної науки не надається. Це ускладнює процес виявлення сутнісних і змістових особливостей піднятої нами проблематики, а тому вважаємо за

необхідне з'ясувати, яким чином співвідносяться між собою категорії «публічний інструментарій захисту прав дітей в Україні» та «механізм адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні». Для цього передусім дослідимо сутнісні аспекти останнього.

У науковій та довідковій літературі існують різні підходи до трактування поняття «механізму», що зумовлюється специфікою сфери чи галузі, в якій він застосовується. Зокрема словник іншомовних слів наголошує на грецькому походженні терміна. Надається його трактування як сукупності проміжних станів або процесів будь-яких явищ [197, с. 431]. В економічному словнику економіки та права – це «сукупність організаційних структур, конкретних форм і методів управління, а також правових норм, за допомогою яких реалізуються діючі у конкретних умовах економічні закони» [237]. Р. Квасницькою та С. Джерелейко він характеризується як система, що визначає послідовність здійснення певних процесів або порядок виконання відповідних робіт [74, с. 67]. У свою чергу М. Дороніна розглядає його як складну систему, що має вхід і вихід [11, с. 10; 55, с. 128].

Відповідно конкретний механізм може бути: 1) знаряддям, призначеним для досягнення конкретної мети або здійснення цілеспрямованого впливу на який-небудь об'єкт або його оточення шляхом застосування одного або декількох узгоджених та відповідних до справи засобів; 2) системою, що надає можливість представлення будь-яких систем як механізмів, що відображають сукупність взаємодій між усіма їхніми підсистемами та елементами; 3) процесом, що передбачає визначену послідовність здійснення певних дій щодо перетворення об'єктів, на які вони спрямовані, та відображає зміни у стані цих об'єктів під впливом зовнішніх або внутрішніх чинників [179, с. 68; 196]. У середині кожного із зазначених лежить певний набір елементів, які пов'язані й тісно взаємодіють між собою заради вирішення спільних завдань і досягнення загальної мети існування всього механізму [11, с. 10].

Таким чином, у юридичному аспекті під терміном «механізм» слід розуміти сукупність елементів, завдяки правильному використанню яких можливо буде

досягти оптимальної організації певної системи, її ефективного функціонування, що в результаті має призвести до отримання бажаного результату [14, с. 37].

У теорії права розрізняють механізм правового регулювання, механізм реалізації прав і свобод, механізм забезпечення реалізації прав і свобод, механізм захисту прав дитини та механізм забезпечення реалізації цих прав [232, с. 271].

Наприклад, механізм забезпечення прав – це єдине, цілісно і якісно самостійне явище правової системи, яке є комплексом взаємопов'язаних і взаємодіючих передумов, засобів та умов, які створюють належні юридичні й фактичні можливості для повноцінного здійснення прав [232, с. 272]. Тоді як механізм захисту прав – це система взаємопов'язаних конституційних норм, які закріплюють основні права та свободи дітей і встановлюють гарантії їх реалізації, а також система органів державної влади, місцевого самоврядування, інших інституцій держави, які їх забезпечують, охороняють і захищають [183, с. 74].

В узагальненому вигляді досліджуваний механізм характеризується такими рисами: 1) наявність елементного складу, який є чинником реалізації регулівних процесів щодо забезпечення та захисту прав дітей; 2) уявляється як спосіб втілення в дійсність владного чи іншого впливу публічної адміністрації; 3) є засобом подолання об'єктивних перешкод належному забезпеченню дітей необхідними ресурсами; 4) передбачає порядок належної реалізації зобов'язань держави перед суспільством загалом та кожною дитиною зокрема; 5) поділяється на різновиди залежно від мети, яку планується досягти; 6) поєднує адміністративні та сервісні характеристики діяльності публічної адміністрації; 7) забезпечує взаємозв'язок державних і недержавних інституцій у процесі вирішення питань захисту прав дітей [181, с. 68].

Окремо слід уточнити властиві механізму ознаки міжнародного правового регулювання таких відносин [181, с. 72].

Зокрема терміни «міжнародний захист прав дітей» та «механізми міжнародного захисту прав» у трактуванні є дещо суміжними. Це система міжнародних органів та організацій, які створюються за згодою держав для сприяння в реалізації та гарантуванні їх прав або відновленні в разі порушення чи

обмеження. Як ми знаємо, авторитет міжнародних органів досить високий, а тому такий механізм захисту має значний вплив на державу. Їх рішення переважно підлягають беззаперечному виконанню, таким чином є результативним способом захисту [238]. Слід зазначити, що окрім міждержавних органів і організацій, у світі існує безліч так званих неурядових правозахисних організацій [121].

Ці органи, а відповідно й механізми можна класифікувати на універсальні й регіональні з різним обсягом компетенції. Зокрема універсальні міжнародні організаційно-правові механізми мають компетенцію, що поширюється на значну кількість держав світу і, як правило, виключно на ті держави, які є учасниками відповідного універсального міжнародного договору про права дитини (наприклад, Комітет із прав дитини й ін.). Регіональні міжнародні механізми створюються на підставі міжнародних договорів окремих груп держав, як правило в межах географічних регіонів (наприклад, у рамках ЄС – на підставі установчих договорів ЄС) [217].

Процедурний аспект механізму міжнародного захисту передбачає наявність певного алгоритму дій, що має здійснити заявник і реалізувати уповноважений орган із розгляду відповідних скарг чи повідомлень. Так, скарга в системі ООН на підставі одного з договорів може бути подана тільки проти держави та задовольняти таким головним умовам: по-перше, держава має бути учасником відповідного договору (за допомогою ратифікації або приєднання), що передбачає імовірно порушені права; по-друге, державою-учасником має бути визнана компетенція комітету, що спостерігає за виконанням відповідного договору, приймати й розглядати індивідуальні скарги [206, с. 110].

Тобто у вітчизняному адміністративно-правовому механізмі захисту прав дітей ураховуються відповідні механізми міжнародного регулювання (організаційно-правові та інституційні).

Зазначаючи про елементний склад аналізованого механізму, слід уточнити, що він може бути: 1) широким, що визначається множинністю елементів, зокрема норм права, юридичних фактів, правовідносин, тлумачення норм права, реалізацією норм права, законністю; правовою культурою і правосвідомістю,

правомірною та протиправною поведінкою, юридичною відповідальністю; 2) вузьким, що включає лише деякі з вищезазначених елементів [8, с. 212]. Наприклад, норми адміністративного права через їхнє зовнішнє вираження джерела адміністративного права; форми та методи діяльності публічної адміністрації щодо захисту прав дітей та адміністративні процедури у цій сфері [212, с. 8]; правові принципи, норми (юридичні гарантії), а також умови і вимоги діяльності органів влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, громадян [183, с. 74].

Отже, у вузькому розумінні механізм адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні – це система адміністративних норм, які наділяють суб'єктів публічної адміністрації компетенцією та повноваженнями для відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів дітей, усунення перешкод щодо їх здійснення засобами адміністративного права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу та притягнення винних до адміністративної відповідальності [212, с. 8]. У широкому сенсі – це сукупність взаємопов'язаних елементів забезпечення дітям сприятливих умов для розвитку, що закріплені актами законодавства, міжнародними документами та передбачають систему гарантій, правил, стандартів і вимог до практичної діяльності публічної адміністрації в аналізованій сфері.

Зміст досліджуваного механізму розкривається сукупністю елементів, що в поєднанні забезпечують його цілісність. Ми – прибічники розуміння такого елементного складу аналізованого явища:

1. Нормативне забезпечення адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні, нормативна база його реалізації.

Зрозуміло, що основоположним документом у цій царині вважається Конвенція ООН про права дитини, підписана Україною 21 лютого 1990 р., ратифікована Постановою Верховної Ради України 27 лютого 1991 р., що набула чинності 27 вересня 1991 р. Чинними для нашої держави є також низка інших ратифікованих нею документів, зокрема: Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (від 12 березня 1981 р.),

Конвенції про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (від 5 жовтня 2000 р.), Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (від 3 квітня 2003 р.), Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (від 4 лютого 2004 р.), Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (від 23 червня 2004 р.), Конвенції про кіберзлочинність (від 7 вересня 2005 р.), Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (від 11 січня 2006 р.), Європейської конвенції про здійснення прав дітей (від 3 серпня 2006 р.), Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей (від 14 вересня 2006 р.), Конвенції про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання (від 14 вересня 2006 р.), Конвенція про контакт з дітьми (від 20 вересня 2006 р.), Європейської конвенції про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми (від 6 березня 2008 р.), Європейської конвенції про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом (від 14 січня 2009 р.), Європейської конвенції про усиновлення дітей (від 15 лютого 2011 р.) [42, с. 101].

Нагадаємо, що нині існує низка різноманітних вітчизняних нормативно-правових актів, які виконують галузеву функцію врегулювання окресленого питання. Мова йде зокрема про закони України «Про охорону дитинства», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про оздоровлення та відпочинок дітей», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», тощо.

2. Гарантії та принципи адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні.

Беззаперечно важливим елементом аналізованого механізму є гарантії – система норм, принципів та вимог, які забезпечують процес дотримання прав дітей. Призначенням гарантії є забезпечення їм найсприятливіших умов для розвитку та зростання. Вони є засобом, що забезпечує перехід від передбачених конституцією можливостей до реальної дійсності. Ефективність гарантії залежить від рівня розвитку загальноправових принципів, стану економіки, рівня розвитку демократичних інститутів, реальності політичної системи суспільства, наявності системи досконалих законів у державі, ефективності механізмів реалізації законоположень, ступеня правової свідомості, правової культури населення, узгодженості інтересів населення та суспільства в цілому і наявності високоефективного органу конституційного контролю. Гарантії становлять собою систему узгоджених чинників, що забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону прав дітей [177].

Відповідно гарантії своїм функціональним змістом охоплюють систему принципів адміністративно-правового захисту прав дітей, які, нагадаємо, з одного боку, мають за мету забезпечити дітям щасливе дитинство, тобто стандартні, задекларовані, визнані на міжнародному та національному рівні блага, цінності та умови, за яких забезпечується якнайкраще зростання дитини та формування її як цілісної особистості (принцип найкращого забезпечення інтересів дитини; принцип дискримінаційної неприпустимості; принцип рівності та вільного доступу до належних дитині благ та ін.), а з іншого – належний рівень діяльності публічної адміністрації, установити єдині засади організації та реалізації адміністративно-правового захисту прав дітей її представниками на основі якнайкращого забезпечення інтересів дитини всіма можливими способами та засобами в межах законних повноважень. Це керівні настанови, ідейні вимоги та орієнтири для публічної адміністрації, що об'єктивовані в актах законодавства як положення щодо її діяльності у сфері реалізації захисту прав дітей, відображаючи при цьому сутність держави та її ставлення до цієї категорії осіб (принцип верховенства права; принцип законності; принцип відкритості; принцип чесності, порядності; принцип багатостатусності публічної адміністрації; принцип

ефективної та раціональної діяльності публічної адміністрації; відповідальності уповноважених суб'єктів перед законом та суспільством; принцип рівності прав і свобод усіх дітей на території України; принцип гарантованого доступу до безоплатної правової допомоги; принцип невідворотності понесення відповідальності посадових осіб і громадян за порушення прав і законних інтересів дитини, заподіяння їй шкоди; принцип вжиття своєчасних заходів протидії насильству над дітьми та ін.).

3. Публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні.

Отже, аналізуючи, комплектуючи та інтерпретуючи все зазначене вище, публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні слід визначити як низку засобів, способів і заходів соціально-економічного, правового чи іншого характеру, застосування яких здійснюється на основі максимальної виваженості, планування, стратегічності та результативності в адміністративній діяльності публічних органів влади, делегованих ними представників та інших суб'єктів публічної адміністрації задля реалізації напрямів відповідної державної політики та з метою розв'язання наявних проблем у сфері забезпечення дітей комплексом благ і цінностей, необхідних для їх повноцінного розвитку, захисту їх від протиправних посягань із боку інших осіб та попередження виникнення загроз для їх належної реалізації.

З вищенаведеного слідує, що такі правові явища, як реалізація державної політики захисту прав дітей та механізм адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні – тотожні. Тоді як публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні – хоч і суміжна правова категорія, проте має свої особливості. Зазначені категорії мають певну спільність, принаймні в сутнісному вимірі, оскільки в термін «інструментарій» вже закладено «ядро» реалізації. Відповідно публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні слід розглядати через призму діяльності публічної адміністрації, а відповідний механізм – через систему правових явищ, зокрема адміністративних дій публічної адміністрації.

Розкриваючи змістову складову досліджуваної проблематики, слід зазначити, що саме інститут інструментів діяльності публічної адміністрації є одним із найважливіших у загальному адміністративному праві. Саме завдяки використанню різноманітних інструментів публічна адміністрація здатна взаємодіяти з приватними суб'єктами й виконувати закріплені за нею завдання. Проте в Україні немає юридичних актів, у яких визначено всі елементи інструментів діяльності публічної адміністрації, їх види, процедуру ухвалення й умови використання [138, с. 159]. Однак установлення норм адміністративного права, які визначають адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права, формальна фіксація принципів адміністративного права так би й залишилися прописними істинами, які б ніколи не були реалізовані на практиці, якщо б в арсеналі суб'єктів публічної адміністрації не було належних й ефективних інструментів адміністративної діяльності [33, с. 143].

Тобто, використовуючи весь доступний арсенал владного впливу, адміністративною діяльністю (відповідно до встановлених правил) Верховної ради України, Кабінету Міністрів України, Уповноваженого Президентом України з прав дитини, Прокуратури України, Міністерства соціальної політики України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідних структурних підрозділів обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад, інших органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, окремих громадян, а також уповноважених підрозділів органів Національної поліції України (в окремих випадках й громадських формувань) адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні втілюється в реальність та набуває практичного значення.

Традиційно основними інструментами, якими користується публічна адміністрація під час виконання своїх зобов'язань перед суспільством і державою,

є форми й методи їх адміністративної діяльності, хоча щодо такого твердження в адміністративній науці є декілька протилежних позицій [76, с. 79; 137, с. 4].

Так, на думку Р. Мельника, до інструментів діяльності публічної адміністрації належать нормативні акти публічної адміністрації, адміністративний акт та адміністративний договір [119, с. 9-10] – окремі різновиди форм адміністративної діяльності публічної адміністрації.

Щодо цього Я. Лазур уточнює, що більш вдалим є визначення не адміністративного акта як інструмента, а ухвалення адміністративного акта, не плану, а затвердження акта планування (акта-плана), не адміністративного договору, а укладення адміністративного договору. У такому разі робиться більший акцент на діяльній стороні, що й має відображати інструменти публічного адміністрування. Такий підхід також матиме значення для судової практики, оскільки обов'язковою ознакою рішень (дій чи бездіяльності) суб'єкта владних повноважень, які можуть бути оскаржені до суду, є те, що вони безпосередньо породжують певні правові наслідки. Відповідно судовий захист має лише та особа, яка є суб'єктом (носієм) порушених прав, свобод чи інтересів. Тобто самим інструментом, наприклад, є затвердження плану, що створює правові наслідки у вигляді виникнення, зміни або припинення прав та породжує обов'язки для приватних осіб [106, с 152-153].

Автори підручника «Адміністративне право України. Повний курс» В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, С. Стеценко та ін. мають дещо іншу позицію. Видами інструментів публічного адміністрування, на їх погляд, є: 1) форми публічного адміністрування (видання нормативних актів (нормативно-правових актів); видання адміністративних актів (індивідуальних адміністративних актів); укладення адміністративних договорів; учинення інших юридично значущих дій; здійснення матеріально-технічних операцій); 2) план як інструмент публічного адміністрування; 3) фактична дія (інформування населення; проведення перевірки; здійснення моніторингу; надання довідок; виплата грошових коштів; адміністрування реєстрів; 4) методи публічного адміністрування (методи заохочення; методи переконання; методи

адміністративного примусу: а) адміністративно-запобіжні заходи; б) заходи адміністративного припинення; в) адміністративні стягнення); 5) адміністративні правові режими; 6) контроль (нагляд); 7) електронне врядування [34, с. 161].

На наш погляд, у досліджуваному аспекті доцільним є виділення таких складових: форми адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері захисту прав дітей; методи адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері захисту прав дітей; акти планування; фактичні дії та контроль у сфері захисту прав дітей. Їх характерні особливості будуть розкриті нами на наступних етапах наукового дослідження, уточнимо лиш те, що зазначені інструменти характеризуються такими ознаками: відображають правову динаміку адміністративно-правового захисту прав дітей; залежать від змісту компетенцій суб'єктів публічної адміністрації; зумовлені реалізацією адміністративних обов'язків суб'єктів публічної адміністрації; їх вибір зумовлюється специфікою поставленої мети щодо певного об'єкта публічного впливу, що встановлює найбільш ефективний варіант діяльності [33, с. 143-144].

Усе вищенаведене дає можливість сформулювати такі висновки щодо визначення поняття та змісту публічного інструментарію захисту прав дітей в Україні:

1) потреба теоретичного та практичного осмислення публічного інструментарію захисту прав дітей в Україні зумовлена передусім тим, що публічна адміністрація від імені держави та репрезентуючи її волю забезпечує й захищає дитячі цінності в певному порядку, конкретними уповноваженими суб'єктами та із застосуванням відповідних публічних інструментів досягнення бажаної мети;

2) категорія «інструменти» в царині адміністративної науки почала використовуватися досить нещодавно. Здебільшого в наукових колах можна зустріти використання термінів «форми державного управління», «форми адміністрування», «форми адміністративної діяльності». Це зумовлюється тим, що європейські науковці, висвітлюючи практичний бік певної публічної діяльності, позначають її категорією «інструменти», а вітчизняні – «форма».

Сучасна адміністративна наука на теренах України поступово відмовляється від використання зазначеної термінології й намагається адаптувати звичні юридичні конструкції з урахуванням іноземного досвіду;

3) із розумінням того, що аналізована тематика тісно пов'язана з такою категорією, як «механізм адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні», досліджено, яким чином вони співвідносяться між собою. У результаті виявлено таке:

– у широкому сенсі досліджуваний механізм – це сукупність взаємопов'язаних елементів забезпечення дітям сприятливих умов для розвитку (які закріплені актами законодавства, міжнародними документами), що передбачають систему гарантій, правил, стандартів та вимог до практичної діяльності публічної адміністрації в аналізованій сфері;

– зміст цього механізму розкривається сукупністю елементів, що в поєднанні забезпечують його цілісність. Ми прибічники такого елементного складу аналізованого явища: а) нормативне забезпечення адміністративного правового захисту прав дітей в Україні, нормативна база його реалізації – українське законодавство у сфері захисту прав дітей хоч і не має окремого спеціалізованого закону, який би встановлював гарантії та процедурні етапи такої діяльності, однак представлено доволі широкою нормативною базою, яка відповідає високим міжнародним правовим стандартам. Однак її наявність не є визначальним чинником результативності, а лише правовою підставою реалізації даного процесу; б) гарантії та принципи адміністративного правового захисту прав дітей в Україні; в) публічний інструментарій адміністративного правового захисту прав дітей в Україні;

4) такі правові явища, як реалізація державної політики захисту прав дітей та механізм адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні – тотожні. Тоді як публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні хоч і суміжна правова категорія, проте має свої особливості. Зазначені категорії мають певну спільність, принаймні в сутнісному вимірі, оскільки в термін «інструментарій» вже закладено «ядро» реалізації. Відповідно публічний

інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні слід розглядати через призму діяльності публічної адміністрації, а відповідний механізм – через систему правових явищ, зокрема адміністративних дій публічної адміністрації;

5) публічними інструментами адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні є: форми адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері захисту прав дітей; методи адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері захисту прав дітей; акти планування; фактичні дії та контроль у сфері захисту прав дітей.

Отже, публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні є частиною відповідного механізму, тобто його складовим елементом, який є чинником практичного втілення забезпечувальних, оперативно реагувальних, попереджувальних, відновлювальних та інших рис адміністративної діяльності публічної адміністрації у правозастосуванні.

Це низка засобів, способів і заходів соціально-економічного, правового чи іншого характеру, застосування яких здійснюється на основі максимальної виваженості, планування, стратегічності та результативності в адміністративній діяльності публічних органів влади, делегованих ними представників та інших суб'єктів публічної адміністрації задля реалізації напрямків відповідної державної політики та з метою розв'язання наявних проблем у сфері забезпечення дітей комплексом благ і цінностей, необхідних для їх повноцінного розвитку, захисту їх від протиправних посягань з боку інших осіб та попередження виникнення загроз для їх належної реалізації.

2.2. Форми та методи діяльності публічної адміністрації як публічні інструменти адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні

Для з'ясування практичного боку адміністративно-правового захисту прав дітей визначення поняття та системи публічного інструментарію його реалізації замало. Це лише перший крок на шляху до пізнання цього процесу. Кожен суб'єкт

публічної адміністрації наділений відповідною компетенцією, повноваженнями та виключною сферою відання. Саме ці складники допомагають уповноваженим суб'єктам обирати в конкретних ситуаціях той чи інший варіант поведінки або конкретних дій, тобто відбити зміст своєї регулятивної, сервісної та управлінської діяльності в тій формі, яка, на його думку, найбільш ефективна й найбільшою мірою відповідає публічним інтересам [79, с. 216].

В. Даль зазначив, що слово «форма» має іноземне походження, яке в перекладі з латинської, французької мов означає фігуру, зовнішній вигляд, обрис або стаття. Існують також інші варіанти трактування цього слова: зразок речі, приклад, установлений порядок [45], контури, зовнішній вираз сутності [36, с.123], тобто ознаки, що визначають зовнішній вигляд предмета; пристрій, шаблон, за допомогою якого чому-небудь надають певних обрисів, якогось вигляду; поверхню з рельєфним зображенням для друкування; друкарський набір, уміщений у раму; тип, будову, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаного з його сутністю, змістом; спосіб існування змісту, його внутрішню структуру, організацію та зовнішній вираз; видимість, зовнішній бік чого-небудь, що не відбиває суті справи; певну систему художніх засобів як спосіб вираження змісту творів літератури й мистецтва; спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії; суворо встановлений порядок у будь-якій справі; видозміну того самого слова, що надає йому додаткового відтінку значення або виражає відношення предмета думки до інших предметів думки того самого речення та ін. [26; 31, с. 261-262; 198].

Як видно з вищевказаного, цей термін використовується багатьма науками – як технічними, так і суспільними. Для юридичної науки прийнятніше під ним розуміти певний спосіб, зовнішній бік дії, яка спричиняє певні наслідки у вигляді конкретного результату, що відображає мотиви та цілі певного явища.

У царині адміністративної науки під формами діяльності публічної адміністрації найчастіше можна зустріти такі визначення: 1) зовнішнє вираження однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, здійснене в рамках режиму законності та

компетенції для досягнення адміністративно-правової мети – публічного забезпечення прав і свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [36, с. 123]; 2) зовнішньо виражена дія суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюється в рамках їх компетенції для виконання поставлених перед ними завдань та тягне за собою певні наслідки [99]; 3) уніфікований за зовнішніми ознаками, формалізований вид результатів конкретних дій органу управління, його структурних підрозділів і службових осіб, спрямованих на досягнення поставленої мети [229, с. 69].

Інакше кажучи, окреслюючи форми, ми говоримо про найпоширеніші на практиці способи функціонування органів публічної адміністрації [233, с. 103].

І хоча у вітчизняній літературі переважно йдеться саме про «форми державного управління», підтримуємо позицію науковців, які вважають, що тут можна використовувати поширення визначення на «форми діяльності публічної адміністрації» [213, с. 11; 233, с. 104].

Фундатори адміністративної науки серед ознак аналізованого явища здебільшого виділяють такі: 1) це спосіб зовнішнього вираження діяльності публічної адміністрації та її посадових осіб; 2) залежать від змісту компетенції публічної адміністрації; 3) зумовлені реалізацією завдань і функцій суб'єктів владних повноважень (виконання адміністративних зобов'язань) у рамках їх компетенції; 4) у більшості випадків вимагають юридичної регламентації; 5) вибір форм діяльності зумовлений специфікою поставленої мети, зумовлює найбільш ефективний варіант діяльності; 6) тягнуть за собою певні наслідки [79; 99].

Отже, інтерпретуючи зазначене до потреб нашого дослідження, під формами адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні слід розуміти спосіб об'єктивного вираження сутності компетенції та основних завдань уповноважених суб'єктів, що виявляється у вигляді результату адміністративної дії, вчиненої в рамках режиму законності та з метою досягнення бажаного результату – надання можливості дітям у повному обсязі, без перешкоджань з

боку інших осіб користуватися гарантованими їй благами та ресурсами для повноцінного зростання та розвитку.

Професор В. Галуцько зазначає, що за характером і правовою природою форми діяльності суб'єктів адміністративного права поділяються на такі види: 1) видання адміністративних актів: а) видання підзаконних нормативно-правових актів; б) видання індивідуальних адміністративних актів; 2) укладення адміністративних договорів; 3) вчинення інших юридично значущих адміністративних дій; 4) здійснення матеріально-технічних операцій [5, с. 227].

Суміжної, але дещо іншої думки дотримується Ю. Битяк, який виділяє окремо проведення організаційних заходів (роз'яснювальна робота, проведення нарад, інструктування тощо) [7, с. 120–131]. В українських навчальних джерелах новітнього періоду додатково виділяють здійснення (учинення) реєстраційних дій [87, с. 102; 213, с. 11].

Ми прибічники думки, що в аналізованій сфері публічна адміністрація використовує правотворчі форми адміністративної діяльності, тобто видання нормативно-правових актів, укладання адміністративних договорів, а також правозастосовні – видання адміністративних актів, учинення реєстраційних та інших юридично значущих дій, здійснення матеріально-технічних операцій.

Усі зазначені форми, як правило, передбачені й до певної міри регламентовані адміністративно-правовими нормами. Вони найчастіше містяться в законах і підзаконних актах, що визначають компетенцію певного суб'єкта владних повноважень (положення про орган, посадові інструкції, правила тощо) [79].

Традиційно основною юридичною формою управління є акти [213, с.11] – дія, вчинок громадянина або посадової особи (службової особи); документ, який видається державним органом, органом місцевого самоврядування, посадовою особою або громадською організацією в межах її компетенції: закон, указ, постанова, наказ, розпорядження тощо [208; 213, с.11-12].

Під нормативним актом публічної адміністрації слід розуміти вид юридичного акта, який видано уповноваженим суб'єктом та який містить у собі

норму (норми) адміністративного права. Нормативні акти публічної адміністрації одночасно виконують дві основні функції. По-перше, вони є джерелом адміністративного права, по-друге, – інструментом діяльності публічної адміністрації. У зв'язку з цим слід звернути увагу на таку закономірність: чим нижче розташований суб'єкт публічної адміністрації в адміністративній ієрархії, тим більше виданий їм нормативний акт нагадує інструмент діяльності. Натомість акти суб'єктів публічної адміністрації загальнодержавного рівня становлять собою насамперед джерела адміністративного права. У таких актах зосереджуються норми адміністративного права, які є обов'язковими до виконання [119, с. 253].

У свою чергу в доктрині адміністративного права відсутній єдиний загальний підхід до розуміння поняття «адміністративний акт», оскільки для кожної країни притаманні свої особливості, що призводить до різного, специфічного набору ознак, через які й визначається правова природа адміністративного акта. У першу чергу варто звернути увагу на те, що для України досить поширеним є розуміння під адміністративним актом правового акта державного управління. Тобто до адміністративних актів пропонувалося відносити ті, через які здійснюється реалізація владної управлінської діяльності безвідносно до правових наслідків для приватних осіб (осіб, які перебувають поза межами організаційної підпорядкованості суб'єкта видання певного акта). Натомість для доктрини (і відповідно законодавства) європейських країн притаманним є дещо інший підхід, за якого по суті здійснюється поєднання двох характерних ознак: по-перше, суб'єктом видання адміністративних актів завжди є суб'єкт публічної адміністрації (до кола яких відносять не лише органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, а й окремих специфічних суб'єктів, досі не відомих українській адміністративній практиці, – агентів публічної адміністрації), по-друге, – спрямованість таких актів: вони спрямовані на виникнення, зміну, припинення прав, обов'язків конкретно визначеного кола осіб [243].

Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо упорядкування адміністративних послуг» від 17.07.2009 № 737 [164] – це єдиний документ, що дає законодавче визначення цьому терміну. Зокрема передбачається, що це прийняте суб'єктом рішення індивідуальної дії, спрямоване на набуття, зміну чи припинення прав та обов'язків особи. Відповідно адміністративний акт – це акт індивідуальної дії, а нормативний акт – це прийнятий уповноваженим державним чи іншим органом у межах його компетенції офіційний письмовий документ, який установлює, змінює чи скасовує норми права, носить загальний чи локальний характер і застосовується неодноразово [152].

Таким чином, першою формою адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні є видання правових актів – правотворчий напрямок діяльності публічної адміністрації, що передбачає розпорядчу діяльність, спрямовану на видання чи виконання законів [36, с. 123].

Цією формою адміністративної діяльності користуються всі без виключення суб'єкти аналізованої публічної адміністрації. Наприклад:

1) Кабінет Міністрів України – видає обов'язкові для виконання акти – постанови й розпорядження [165]:

– постанови: «Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями» від 8 вересня 2005 року № 877; «Про затвердження Типового положення про комісію з питань захисту прав дитини» від 24 вересня 2008 року № 866; «Про затвердження Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді» від 1 серпня 2013 року № 573; «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)» від 21 листопада 2013 року № 896; «Про затвердження типових положень про службу у справах дітей» від 21 листопада 2013 року № 895; «Деякі питання здійснення наставництва над дитиною» від 04 липня 2017 року № 465; «Деякі питання реалізації пілотного проекту із соціального захисту сімей з дітьми та підтримки

розвитку відповідального батьківства» від 30 травня 2018 року № 427; «Деякі питання реалізації пілотного проекту із надання при народженні дитини одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка» від 20 червня 2018 року № 512;

– розпорядження: «Про підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України та Управлінням Організації Об'єднаних Націй з обслуговування проектів і Дитячим фондом Організації Об'єднаних Націй у сфері соціального захисту сімей з дітьми та підтримки розвитку відповідального батьківства» 20 червня 2018 року № 445-р;

2) Міністерство соціальної політики України – видає накази (регуляторні акти) [162] – «Про Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» від 20 січня 2014 року № 27; «Про деякі питання діяльності об'єднаної територіальної громади щодо соціальної підтримки населення та захисту прав дітей» 14 червня 2018 року № 890; «Деякі питання надання одноразової натуральної допомоги "пакунок малюка" при народженні дитини» від 17 липня 2018 року № 1025; «Про затвердження складу Комісії з питань міжнародного усиновлення при Міністерстві соціальної політики України» від 22 жовтня 2019 року № 1516;

3) Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини – мав право видавати накази організаційно-розпорядчого характеру та інформаційно-довідкові матеріали із захисту прав, свобод та інтересів дітей [145]:

– накази – «Про удосконалення роботи служб у справах дітей щодо розвитку сімейних форм виховання» від 18.06.2008 № 82 (спільно з Мінсім'ямолодьспорт України); «Про внесення змін до наказу Державного департаменту з усиновлення та захисту прав дитини від 18.06.2008 N 82 "Про удосконалення роботи служб у справах дітей щодо розвитку сімейних форм виховання"» від 10.11.2008 № 174; «Про затвердження зразків, форм та вимог до оформлення документів з питань усиновлення» від 05.12.2008 № 186; «Про покращення взаємодії служб у справах дітей та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у процесі підготовки кандидатів у батьки-вихователі,

прийомні батьки» від 08.07.2010 № 66; «Про затвердження форм оперативних даних та кількісних показників про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 20.10.2010 № 104;

– роз'яснення – «Щодо здійснення соціального супроводу сімей, які виховують дітей під опікою, піклуванням» від 09.08.2010 № 3.1/6-49/4241, 01/1274; «Щодо удосконалення системи опіки та піклування» від 26.07.2010 № 3.1/6-49/3945, 01/1194; «Щодо форми витягу з обліково-статистичної картки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, яка надається при вступі до вищих навчальних закладів» від 20.07.2010 № 3.1/6-49/3823; «Щодо захисту житлових (майнових) прав дітей» від 23.06.2010 № 4.1/6-49/3248; «Щодо надання роз'яснень стосовно оплати праці педагогічних та медичних працівників притулків для дітей та центрів соціально-психологічної реабілітації» від 02.04.2010 № 3.1/6-49/1425; «Щодо аналізу діяльності служб у справах дітей з обліку дітей, які можуть бути усиновленими» від 31.03.2010 № 2/6-49/1367; «Щодо роботи служб у справах дітей з кандидатами в усиновлювачі» від 18.03.2010 № 2/6-49/1083; «Щодо застосування законодавства України (ст. 170 СК) при відібранні дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав» від 24.02.2010 № 4.1/6-49/630; «Щодо профілактики поширення ксенофобських та расистських проявів серед дітей, учнівської та студентської молоді та батьківської громадськості» від 01.09.2008 № 4.1/1891-1(спільно з Мінсім'ямолодьспорт України); «Щодо роз'яснень стосовно встановлення та припинення опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування» від 12.02.2009 № 3.2/4-69/418; «Щодо державної підтримки сімей, які усиновили дитину з числа дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування» від 12.02.2009 № 2.1/4-69/420; «Про деякі питання створення і функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу» від 11.08.2009 № 3.2/6-49/3326; «Щодо тимчасового влаштування дітей у сім'ї громадян» від 07.09.2009 № 3.2/6-49/3782; «Щодо роз'яснень стосовно прийняття рішення про надання статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського

підкування» від 18.09.2009 № 3.2/6-49/4050; «Щодо організації роботи служб у справах дітей по здійсненню нагляду за дотриманням прав дітей, які усиновлені» від 27.10.2009 № 2.1/6-49.1/4817; «Щодо здійснення комплексного контролю за умовами проживання, виховання прийомних дітей у прийомних сім'ях та дітей-вихованців у дитячих будинках сімейного типу» від 30.11.2009 № 3.2/6-49/5411; «Щодо упорядкування місцевого і регіонального обліків дітей, які можуть бути усиновлені» від 10.12.2009 № 1.3/6-49/5710.

Наступною формою адміністративної діяльності аналізованих суб'єктів є укладення адміністративних договорів, які, на думку Т. Коломієць, є різновидом публічно-правового договору. Такий договір посідає проміжне місце в системі публічно-правових зв'язків, перебуваючи, з одного боку, між договором приватноправового характеру, якому притаманна рівноправність сторін, а з другого – адміністративним актом, що виражає одностороннє владне волевиявлення органу державного управління [6]. Він укладається на підставі закону: а) для розмежування компетенції чи визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень; б) для делегування публічних владних управлінських функцій; в) для перерозподілу або об'єднання бюджетних коштів у випадках, визначених законом; г) замість видання індивідуального акта; д) для врегулювання питань надання адміністративних послуг [80].

Для аналізованої сфери характерне укладення, наприклад, таких договорів:

1) угоди про позику (наприклад, № 8404-UA від 9 липня 2014 року, якою Міжнародний банк реконструкції та розвитку («Світовий банк») надав урядові України позику на впровадження проекту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України», метою якого є покращення результатів діяльності системи соціальної допомоги та соціальних послуг України для малозабезпечених сімей);

2) договори на надання консультативних чи інших послуг (наприклад, для надання послуг за напрямком «Удосконалення законодавчої бази для трансформації інтернатних закладів» [66]);

3) соціальні угоди (надання соціальних послуг) – наприклад, у сфері забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб з інвалідністю – договір про забезпечення протезом верхньої/нижньої кінцівки / ортезом шарнірним на нижню кінцівку; договору про забезпечення кріслом колісним; договір про забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації (крім протезів верхніх та нижніх кінцівок, ортезів шарнірних на нижні кінцівки, крісел колісних); договір про надання послуг з післягарантійного ремонту технічних та інших засобів реабілітації [163] та інші.

Зазначаючи про таку форму адміністративної діяльності публічної адміністрації, як учинення реєстраційних та інших юридично значущих дій, слід вказати, що до них належать такі дії, які безпосередньо створюють нове юридичне положення, змінюють наявні правовідносини або стають необхідною умовою для настання зазначених правових наслідків – незалежно від того, були вони спрямовані на ці наслідки чи ні. Такими діями є реєстрація, документування, складання присяги, примусове виконання адміністративних стягнень, застосування примусових заходів без попереднього видання таких актів [21; 34, с. 193]. Наприклад, державна реєстрація народження дитини, шлюбу проводяться відділом державної реєстрації актів цивільного стану; реєстрації як платника податків – у відповідних контролюючих органах; реєстрація в житловому приміщенні/будинку (реєстрація місця проживання) – у відділах міграційної служби; реєстрація осіб у журналі обліку потенційних опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів – представниками Служби у справах дітей. В аналізованій сфері також здійснюється реєстрація речових прав.

Прикладом документальної форми є видання посвідчень дітям, які є потерпілими від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, або видання посвідчень батьків багатодітної сім'ї та дитини з багатодітної сім'ї, посвідчень дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування.

Для аналізованої сфери також є характерним: 1) ведення державної статистики щодо дітей відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів; ведення обліку дітей, які опинились у складних життєвих обставинах,

дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених, влаштованих до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та соціально-реабілітаційних центрів (дитячих містечок) – здійснює Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, служби у справах дітей; 2) ведення обліку дітей, правопорушників, що не досягли 18 років, зокрема звільнених зі спеціальних виховних установ та тих, які потребують медичної допомоги; ведення обліку осіб, які втягують дітей в антигромадську діяльність – здійснюють Уповноважені підрозділи органів Національної поліції; 3) ведення обліку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; дітей, які постраждали від насильства та жорстокого поводження в сім'ї; дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів; внутрішньо переміщених дітей; сімей, в яких батьки ухиляються від виконання своїх батьківських обов'язків, тобто ведення статистики щодо стану справ стосовно дітей у конкретному регіоні здійснюють регіональні служби у справах дітей [166].

Остання форма адміністративної діяльності публічної адміністрації в аналізованій сфері – виконання матеріально-технічних операцій. Вона має допоміжний характер. З їх допомогою обслуговується процес функціонування всієї публічної сфери. Ці операції спрямовані на утворення нормальних умов для виконання відповідними суб'єктами адміністративних функцій. До матеріально-технічних операцій належать дії з підготовки матеріалів для проведення організаційних заходів, діловодство, складання звітів, оформлення документів тощо. Роль і значення матеріально-технічних операцій не можна зменшувати. Від них багато в чому залежить ефективність управлінської праці [86]. Сюди, наприклад, слід віднести підготовчі дії до проведення засідань комісій з питань захисту прав дитини, забезпечення своєчасної роботи банку даних (ЄІАС «Діти») [70] тощо.

Наступна категорія, що підлягає розгляду, – методи діяльності суб'єктів публічної адміністрації в сфері захисту прав дітей, які, до речі, як і форми, є

досить різноманітними. Термін «метод» означає спосіб чи прийом здійснення чого-небудь. Методами будь-якої діяльності варто вважати способи, прийоми, засоби, які використовують для досягнення поставленої мети й становлять зміст цієї діяльності [77, с. 90; 85, с. 180; 215, с. 137].

За своїми ознаками метод публічного адміністрування, а відповідно і публічної адміністрації, є засобом цілеспрямованого владного впливу на суспільство. У його межах відповідно виражені методи адміністративно-правового регулювання, що проте не призводить до їх ототожнення, хоча в своєму правовому вираженні метод публічного адміністрування може співпадати з методом правового регулювання. Але для цього він має бути, по-перше, обов'язково юридично оформленим і, по-друге, мати нормативне вираження, тому що правове регулювання завжди нормативне. Методи ж публічного адміністрування переважно індивідуалізовані. Не всі вони є правовими [79].

Існує думка, що методами публічного адміністрування є певні способи практичного виконання суб'єктами публічної адміністрації своїх адміністративних зобов'язань, що відповідають характеру й обсягу наданої їм компетенції [79; 115, с. 101; 182, с. 106]. Тобто для позначення варіацій елементів реалізації функцій суб'єкта владного впливу використовують категорію методів адміністративної діяльності конкретного суб'єкта публічного адміністрування. Більше того, як зазначає В. Кузьмишин, для того щоб сформулювати відповідне визначення з конкретним суб'єктом, потрібно враховувати його особливості та сферу впливу [29, с. 107; 100; 233, с. 94]. Узагальнено, що це сукупність засобів, способів здійснення функцій суб'єкта публічної адміністрації, впливу цих суб'єктів на об'єкти публічної діяльності [83].

Методам властиві такі риси: 1) виражають зв'язок суб'єкта адміністративної діяльності з об'єктом цієї діяльності; 2) є засобами здійснення керівного впливу суб'єкта на об'єкт управління, засобами упорядкування, організації процесів, що відбуваються у сфері адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, прийомами, за допомогою яких досягають певних цілей діяльності; 3) становлять найактивніший елемент в адміністративній діяльності суб'єкта;

4) мають альтернативний характер [222, с. 112]. Методи доповнюють один одного, тому що кожному з них властивий засіб реалізації загальних цілей адміністративної діяльності [118, с. 67]. Правильне трактування єдності та взаємного зв'язку методів адміністративної діяльності, їх класифікація важливі для пізнання сутності й умов ефективнішого їх застосування [40, с. 235; 77, с.91].

За нашим баченням, аналізовані методи слід розглядати двобічно: по-перше, як сукупність прийомів, процедурних (етапних) заходів, застосування яких є необхідним для реалізації форми адміністративної діяльності публічної адміністрації, тобто арсенал інструментів досягнення мети, закладеної для відповідної форми. Наприклад, у межах правотворчих форм – це система підготовчих дій для прийняття акта, зокрема обговорення, доопрацювання, оприлюднення тощо; в межах правозастосовних форм – система організаційних, технічних, матеріальних та інших заходів. Наприклад, це участь у судових засіданнях, організація та проведення рейдів щодо виявлення бездоглядних та безпритульних дітей, консультування громадян відносно утримання та виховання дітей, соціального захисту і профілактики правопорушень серед дітей, влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування до сімейних форм виховання; відчуження житла (майна) дітей, [70] тощо. У цьому аспекті чітко простежується взаємозв'язок аналізованих інструментів адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні та підтверджується теза про те, що форма є первинною щодо методу у функціональному та змістовному аспекті.

Однак методи адміністративної діяльності публічної адміністрації можуть бути й самостійним, самодостатнім елементом механізму реалізації діяльності публічної адміністрації, зокрема репрезентуючи характер взаємовідносин між суб'єктом і об'єктом впливу. Це класичні адміністративні методи, зокрема заохочення, переконання та адміністративного примусу.

Сутність заохочення полягає в тому, що воно стимулює учасників адміністративно-правових відносин до належної поведінки. Заохочення призначено для стимулювання активної діяльності суб'єктів адміністративного

права, формування правомірної поведінки, зміцнення засад справедливості й дисципліни в адміністративно-правовому регулюванні [31, с. 273; 36].

Зокрема держава заохочує: 1) розвиток усіх форм благодійності, патронату і спонсорства щодо дітей шляхом надання податкових, інвестиційних, митних, кредитних та тарифних пільг; 2) особливо обдарованих дітей шляхом направлення їх на навчання до провідних вітчизняних та іноземних навчальних закладів і встановлення спеціальних стипендій [168]; 3) матеріально й морально та підтримує материнство та батьківство [194]; 4) здійснення наукових досліджень з актуальних проблем дитинства [168]; 5) розвитку різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечення його доступності для всіх дітей та вжиття необхідних заходів, таких як введення безоплатної освіти [88]; 6) дітей поважати права людини і власну та інші культури й цінності [56] тощо.

Універсальними методами державного управління, застосовуваними в усіх галузях і сферах, на всіх рівнях управління, які (у багатьох випадках) визначають зміст і конкретний прояв інших методів, є переконання та примус. Ці методи найбільш послідовно реалізуються через механізм прав і обов'язків, підкреслюють владність управління, особливість відносин влади й підлеглості. Метод переконання в діяльності публічної адміністрації полягає в тому, що адміністрація здійснює попередження правопорушень шляхом впливу на свідомість і поведінку людей; шляхом проведення роз'яснювальної роботи щодо протидії правопорушень через виступи в засобах масової інформації, навчальних закладах та ін. [7; 31, с. 276].

Зокрема Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань сім'ї та дітей, організовує проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо захисту дітей від участі у воєнних діях і збройних конфліктах, заохочує суспільство, громадські об'єднання та неурядові організації, засоби масової інформації до просвітницької роботи серед дітей, їхніх батьків, інших законних представників [168].

Зазначений суб'єкт не є єдиним представником публічної адміністрації, що застосовує в практичній діяльності цей метод. Соціально-профілактичну

допомогу батькам щодо належного виконання батьківських обов'язків і дбайливого ставлення до виховання дітей [67] надають як заклади освіти, так і медичні установи, правоохоронні органи та різноманітні громадські формування.

Серед останніх слід виділити такі: 1) Благодійна організація «Благодійний фонд «Право на захист»; 2) Благодійна організація «Благодійний фонд «Рокада»; 3) Благодійна організація «Надія і житло для дітей» в Україні; 4) Всеукраїнська організація «Громадська організація «Жіночий консорціум України»; 5) Всеукраїнська благодійна організація «Український фонд «Благополуччя дітей»; 6) Всеукраїнська фундація «Захист прав дітей»; 7) ГС «Освітній Дім прав людини – Чернігів»; 8) Громадська організація «Інклюзія разом»; 9) Громадська організація «Ла Страда – Україна»; 10) Громадська організація «Центр кращого Інтернету»; 11) Громадська організація «MART»; 12) Громадський рух «Віра, Надія, Любов»; 13) Громадська спілка «Українська мережа за права дитини»; 14) Данська Рада у справах біженців – Данська Група з розмінування; 15) Екологічна громадська організація «Флора»; 16) Інтернет-видання «Детектор медіа»; 17) Коаліція «Права дитини в Україні»; 18) Конгрес національних громад України; 19) Міжнародна благодійна організація МБФ «СОС Дитячі Містечка» Україна; 20) Міжнародна благодійна організація «Партнерство «Кожній дитині»; 21) Міжнародна громадська організація «Міжнародний центр розвитку і лідерства»; 22) Міжнародний благодійний фонд «Українська фундація громадського здоров'я»; 23) Міжнародний благодійний фонд «СНІД Фонд Схід-Захід» (AFEW-Україна); 24) Сумська обласна громадська організація «Центр громадських ініціатив «Інтелект Сумщини»; 25) Східноукраїнський центр громадських ініціатив; 26) Українська Гельсінська спілка з прав людини; 27) Харківська обласна фундація «Громадська Альтернатива»; 28) Харківський інститут соціальних досліджень; 29) ZMINA. Центр права людини [242].

Наприклад, Громадська міжнародна правозахисна організація «Ла Страда – Україна» працює для забезпечення гендерної рівності, запобігання всім видам гендерного насильства, зокрема насильства в сім'ї, протидії торгівлі людьми та забезпечення прав дітей, сприяючи впровадженню міжнародних стандартів прав

людини в усі сфери життя суспільства та держави. Для реалізації зазначеного здійснюється превентивно-освітня діяльність (ведення просвітницької діяльності – тренінгів, семінарів, круглих столів, конференцій для фахівців, молоді та дітей); інформаційна діяльність (співпраця із засобами масової інформації), а також надається соціальна допомога потерпілим [127]. Окремо слід вказати про наявність «гарячих ліній», за допомогою яких здійснюється підтримка, інформування та консультування дітей та нужденних осіб.

Наостанок слід зазначити й про адміністративний примус. Низка вчених визначають його як систему заходів психологічного або фізичного впливу на свідомість і поведінку людей з метою досягнення чіткого виконання встановлених обов'язків, розвитку суспільних відносин у рамках закону, забезпечення правопорядку й законності. Примусові заходи адміністративного характеру застосовуються органами виконавчої влади, судами (суддями) для впливу на громадян і посадових осіб із метою виконання ними юридичних зобов'язань, припинення протиправних дій, притягнення до відповідальності правопорушників, забезпечення громадського порядку [15]. У своїй роботі Т. Коломоєць вважає, що ознаками адміністративного примусу є: взаємозв'язок із протиправною поведінкою (не тільки з адміністративними правопорушеннями, але в окремих випадках і діяння кримінально-правового характеру); має комплексний характер мети застосування, який включає дві складові – так звану припиняльну та попереджувальну. Заходи адміністративного припинення застосовуються для припинення правових норм (адміністративних правопорушень, злочинів і об'єктивно протиправних діянь) [31, с. 278; 84].

В аналізованій сфері адміністративний примус застосовується, по-перше, до осіб, що порушують права дітей (батьки, особи, що їх замінюють та ін.); по-друге, до самих дітей за протиправну поведінку. Заходи примусу, які до них застосовуються, можна поділити на три групи: перша – так звані «разові»; друга – адміністративні стягнення; третя – заходи, спрямовані на припинення й подальше недопущення протиправної поведінки та заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення [37, с. 10].

Зокрема існує чітко регламентований законодавчо порядок застосування поліцейського примусу, механізм здійснення якого уточнено низкою підзаконних актів.

У той час як процедури притягнення до адміністративної відповідальності є значною мірою застарілими у зв'язку з тим, що Кодекс України про адміністративні правопорушення прийнято Верховною Радою Української РСР 7 грудня 1984 р. та введено в дію з 1 червня 1985 року. Українській правовій системі властиві проблеми, характерні для інших пострадянських держав: законодавче регулювання суспільних відносин не відповідає сучасній ситуації та не містить належних гарантій захисту прав осіб, передбачених міжнародними стандартами. Процедури провадження у справах про адміністративні правопорушення порівняно з кримінальними є спрощеними, а перелік засобів для захисту особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, досить обмежений. Розгляд справ про адміністративні правопорушення часто формальний, а наявність протоколу про адміністративне правопорушення сприймається як беззаперечний доказ вини особи. Отже, деякі права осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності, на важливості яких наголошується в міжнародних документах, не передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення [174].

Усе вищенаведене дає можливість сформулювати такі висновки щодо визначення форм і методів діяльності публічної адміністрації публічними інструментами адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні:

1) термін «форма» використовується багатьма науками – як технічними, так і суспільними. Для юридичної науки прийнятніше під ним розуміти певний спосіб, зовнішній бік дії, яка спричиняє певні наслідки у вигляді конкретного результату, який відображає мотиви та цілі певного явища;

2) під формами адміністративної діяльності публічної адміністрації в сфері адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні слід розуміти спосіб об'єктивного вираження сутності компетенції та основних завдань уповноважених суб'єктів, що виявляється у вигляді результату адміністративної

дії, вчиненої в рамках режиму законності та з метою досягнення бажаного результату – надання можливості дітям у повному обсязі, без перешкоджань з боку інших осіб користуватися гарантованими їй благами та ресурсами для повноцінного зростання та розвитку. В аналізованій сфері публічна адміністрація використовує правотворчі та правозастосовні форми адміністративної діяльності прямо передбачені чинним законодавством:

- видання правових актів – нормативних та адміністративних (створення чи виконання законів і підзаконних нормативно-правових актів). У межах своїх повноважень цим користуються всі без виключення суб'єкти аналізованої публічної адміністрації шляхом видання законів, постанов, розпоряджень, наказів, роз'яснень;

- укладання адміністративних договорів – наприклад, угоди про позику, договори на надання консультативних чи інших послуг, соціальні угоди (договори про надання соціальних послуг);

- учинення реєстраційних та інших юридично значущих дій – юридичне оформлення певного факту, наприклад:

- а) державна реєстрація народження дитини, шлюбу, які проводяться відділом державної реєстрації актів цивільного стану; реєстрації як платника податків – у відповідних контролюючих органах; реєстрація у житловому приміщенні/будинку (реєстрація місця проживання), що здійснюється у відділах міграційної служби; реєстрація осіб у журналі обліку потенційних опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів - представники Служби у справах дітей. В аналізованій сфері також здійснюється реєстрація речових прав;

- б) видання посвідчень дітям, які є потерпілими від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, або видання посвідчень батьків багатодітної сім'ї та дитини з багатодітної сім'ї, посвідчень дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування;

- с) ведення державної статистики щодо дітей відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів; ведення обліку дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського

підклування, усиновлених, влаштованих до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та соціально-реабілітаційних центрів (дитячих містечок) – здійснює Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, служби у справах дітей;

д) ведення обліку дітей, правопорушників, що не досягли 18 років, зокрема звільнених зі спеціальних виховних установ та тих, які потребують медичної допомоги; ведення обліку осіб, які втягують дітей в антигромадську діяльність, – здійснюють Уповноважені підрозділи органів Національної поліції;

е) ведення обліку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; дітей, які постраждали від насильства та жорстокого поводження в сім'ї; дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів; внутрішньо переміщених дітей; сімей, в яких батьки ухиляються від виконання своїх батьківських обов'язків, тобто ведення статистики щодо стану справ стосовно дітей у конкретному регіоні, – здійснюють регіональні служби у справах дітей;

– здійснення матеріально-технічних операцій – організаційне супроводження роботи публічної адміністрації, без якої виконання завдань останньої унеможливлене, – наприклад, підготовчі дії до проведення засідань комісій з питань захисту прав дитини, забезпечення своєчасної роботи банку даних (ЄІАС «Діти») [70];

З) методи адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні слід розглядати двобічно: по-перше, як сукупність прийомів, процедурних (етапних) заходів, застосування яких є необхідним для реалізації форми адміністративної діяльності публічної адміністрації, тобто арсенал інструментів досягнення мети, закладеної для відповідної форми. Наприклад, у межах правотворчих форм – це система підготовчих дій для прийняття акта, зокрема обговорення, доопрацювання, оприлюднення тощо; у межах правозастосовних форм – система організаційних, технічних, матеріальних та інших заходів (участь у судових засіданнях,

організація та проведення рейдів щодо виявлення бездоглядних і безпритульних дітей, консультування громадян щодо утримання та виховання дітей, соціального захисту і профілактики правопорушень серед дітей, влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування до сімейних форм виховання; відчуження житла (майна) дітей [70] тощо). По-друге, методи адміністративної діяльності публічної адміністрації є самостійним, самодостатнім елементом механізму реалізації діяльності публічної адміністрації, зокрема репрезентуючи характер взаємовідносин між суб'єктом і об'єктом впливу. Це класичні адміністративні методи, зокрема:

а) заохочення (розвитку усіх форм благодійності, патронату і спонсорства щодо дітей через надання податкових, інвестиційних, митних, кредитних і тарифних пільг; особливо обдарованих дітей через направлення їх на навчання до провідних вітчизняних та іноземних навчальних закладів і встановлення спеціальних стипендій [168] та ін);

б) переконання (проведення виховної та широкої інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо захисту прав дітей);

с) адміністративного примусу, який засовується як до осіб, що порушують права дітей (батьки, особи, що їх замінюють та ін.), так і до неповнолітніх за протиправну поведінку.

Отже, форми та методи діяльності публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні реалізуються в їх адміністративних діях, які вчиняються конкретними її представниками в межах повноважень, нормативно закріпленої компетенції та сфери владного впливу. Такі дії, по-перше, мають чітку спрямованість – забезпечення якнайкращих інтересів дітей усіма можливими способами та засобами; по-друге, є саме адміністративними, а не власне управлінськими в широкому розумінні, де вони виявлені як заходи різного характеру, однак об'єднані спільною метою – отримання позитивного, запланованого результату, що має публічне чи індивідуалізоване значення; по-третє, втілюються у практичну діяльність

уповноважених суб'єктів не самовільно, а планово, маючи для цього попередньо чіткі підстави та необхідні передумови.

Аналізовані інструменти можна розглядати в системному вимірі у вигляді взаємодоповнювальних складових цілісного комплексу або як самостійні публічні інструменти адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні, які наділені власними характерними рисами.

2.3 Інший публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні

Окрім форм і методів адміністративної діяльності публічної адміністрації публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні включає низку інших елементів, таких як акт планування, фактичні дії та контроль. Уважати цей перелік вичерпним не доцільно, однак саме зазначені інструменти є постійними, і значення кожного з яких не потрібно недооцінювати.

Першим інструментом, який потрібно дослідити в межах піднятої тематики, є акт планування.

План у юридичній літературі (від лат. *planum* – «рівне місце, площа»), як правило, трактується як попередньо визначений порядок, послідовність здійснення певної програми, виконання роботи, проведення заходів тощо [34, с. 195].

Серед учених-адміністративістів уже багато років точиться дискусія щодо правової природи актів планування. Одні з них розглядають план як нормативний акт, інші відносять акти планування до правозастосовних (індивідуальних) актів, треті – до особливої частини права, що існує окрім норм права [104, с. 78–94; 141, с. 109–112]. Найбільш обґрунтованою видається позиція, згідно з якою плани, в яких визначені конкретні виконавці та строки виконання, позбавлені нормативного характеру. Їм притаманні всі ознаки правозастосовних актів. У них вказується конкретний адресат, є припис щодо вчинення однорідних, однократних

дій (заходів), їх виконання припиняє дію цього акта. Звичайно, акти планування можуть містити в собі й приписи, притаманні нормативним актам. У таких випадках пропонується відносити їх до так званих складних за юридичною силою актів, які містять як правозастосовні, так і нормотворчі приписи. Зазначені властивості мають правила, що встановлюють узагальнювальні та середні показники для всієї галузі чи окремих суб'єктів. Нормативний характер мають і техніко-економічні норми та стандарти, що активно використовуються у плануванні [150, с. 53-54].

Відповідно акт планування можна визначити як рішення владного суб'єкта, що визначає порядок, послідовність чи містить зв'язок подальших дій і проведення заходів [34, с. 195-196]. В аналізованій сфері такі заходи затверджуються різними суб'єктами публічної адміністрації як на загальнонаціональному рівні, так і локальному.

Нагадаємо, сьогодні Україна послідовно впроваджує європейські стандарти й підходи до забезпечення прав дітей, основоположні напрямки яких визначено основним міжнародним документом – Конвенцією ООН про права дитини, яка має обов'язкову силу для держав, що її ратифікували, Стратегією Ради Європи з прав дитини (2016-2021). З метою імплементації положень зазначеної Конвенції, а також розбудови ефективної системи захисту прав та інтересів дитини на рівні територіальної громади в умовах децентралізації, створення дружнього до дітей середовища відповідно до міжнародних стандартів, досягнення Цілей Сталого Розвитку, затверджених Резолюцією Організації Об'єднаних Націй 70/1 «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», у частині дотримання прав дітей, Урядом затверджено Державну соціальну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, яким передбачено: 1) створення сприятливих умов для життя та розвитку дитини; 2) забезпечення рівних можливостей для всіх дітей; 3) зміцнення інституту сім'ї та формування відповідального батьківства; 4) захист дітей від насильства; 5) створення системи правосуддя, дружнього до дитини; 6) урахування найкращих інтересів і думки дитини в ухваленні рішень,

що стосуються її життя; 7) забезпечення прав дітей у ситуаціях воєнних дій чи збройних конфліктів; 8) створення безпечного інформаційного простору для дітей [173] тощо.

Зокрема вбачається необхідним, наприклад, розроблення показників (індикаторів) національного й регіонального рівня щодо забезпечення захисту прав та інтересів дитини; проведення комплексного аналізу становища дітей для визначення актуальних проблем дитинства з метою підготовки та схвалення щорічної державної доповіді про становище дітей в Україні (відповідальні – Міністерство соціальної політики України та інші заінтересовані центральні органи виконавчої влади, обласні, Київська міська держадміністрації, громадські об'єднання та міжнародні організації); затвердження мінімального державного соціального стандарту щомісячного утримання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, відповідно до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (відповідальні – Міністерство фінансів України та Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України); адаптація довідника інтегрованого ведення хвороб дитячого віку для стаціонарної допомоги дітям (відповідальні – Міністерство охорони здоров'я України, Національна академія медичних наук (за згодою) та інші заінтересовані центральні органи виконавчої влади, обласні, Київська міська держадміністрації); створення умов для вступу дітей до мистецьких шкіл у сільській місцевості (відповідальні – Міністерство культури України, Міністерство освіти і науки України, обласні, Київська міська держадміністрації та органи місцевого самоврядування) [173].

Окрім зазначеного акта планування значення мають й деякі інші. Це, наприклад, план заходів з реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, який затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.09.2013 № 686-р і передбачає таке: 1) розроблення та затвердження на основі компетентнісного підходу концепції національної стандартної класифікації освіти (відповідальне – Міністерство освіти і науки

України); 2) розроблення та впровадження державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних робітничих професій (відповідальні – Міністерство освіти і науки України, Міністерство соціальної політики України, Спільний представницький орган сторони роботодавців на національному рівні (за згодою)); 3) проведення модернізації матеріально-технічної бази дошкільних навчальних закладів шляхом забезпечення сучасним обладнанням, меблями, іграшками та інвентарем (відповідальні облдержадміністрації); 4) забезпечення дошкільних навчальних закладів дидактичними та навчально-наочними посібниками для дітей старшого дошкільного віку (відповідальне Міністерство освіти і науки України); 5) оптимізацію мережі загальноосвітніх навчальних закладів з урахуванням демографічних, економічних, соціальних особливостей розвитку регіону і потреб громадян (відповідальні облдержадміністрації) [158] та ін.

Наступним актом планування, не безпосереднім для аналізованої сфери, однак близьким за проблематикою є план заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 р. № 56-р.

Проблема дитячої та підліткової наркоманії в Україні існує. У віці до 16 років наркотики пробували до 25% підлітків. У віці від 9 до 13 років пробували 7-9%. Це досить серйозні показники. Така статистика стосується як важких наркотиків (героїну та кокаїну), так і легких, як-то марихуани [128].

Вищевказаний акт створений з метою забезпечення розв'язання проблеми наркотиків у суспільстві в інтересах людини, надійного захисту громадського здоров'я і безпеки держави від загрози поширення наркоманії та наркозлочинності. При цьому профілактика вживання наркотиків дітьми і молоддю є пріоритетом соціальної політики держави, превенцією негативних проявів у поведінці неповнолітніх і спрямовується також на запобігання зловживанню алкоголем, тютюном та іншими речовинами, зокрема комбінованому вживанню наркотиків, що перебувають у законному та

незаконному обігу [175]. Тому затверджено для виконання такі заходи:

- 1) упровадження у програмах підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників сучасних методик профілактики запобігання вживанню наркотиків дітьми і молоддю (відповідальні – Міністерство освіти і науки України, Міністерство молоді та спорту України, держадміністрації, Управління ООН з наркотиків та злочинності в Україні (за згодою));
- 2) забезпечення закладів освіти достатньою кількістю інформаційної та методичної літератури для проведення педагогічними працівниками профілактичної роботи з учнями та їх батьками (відповідальні – Міністерство освіти і науки України та облдержадміністрації);
- 3) проведення заходів інформаційного, освітнього та виховного характеру, зокрема в місцях дозвілля дітей та молоді, зокрема під час оздоровлення (лекцій, бесід, конференцій, зустрічей, засідань за круглими столами тощо) (відповідальні – Міністерство соціальної політики України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство молоді та спорту України, Міністерство культури України, Національна поліція, ПАТ «НСТУ» (за згодою), облдержадміністрації, органи місцевого самоврядування (за згодою));
- 4) розроблення та впровадження на рівні післядипломної освіти, безперервного професійного розвитку для дитячих лікарів-психіатрів програм навчання з лікування, реабілітації та ресоціалізації дітей із психічними та поведінковими розладами внаслідок вживання психоактивних речовин (відповідальні Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство соціальної політики України, облдержадміністрації);
- 5) забезпечення розвитку інфраструктури надання комплексної соціально-педагогічної та психологічної допомоги дітям та їх батькам (відповідальні держадміністрації та органи місцевого самоврядування (за згодою));
- 6) затвердження медико-технологічних документів у сфері надання паліативної допомоги, лікування больового синдрому у дітей та дорослих, замісної підтримувальної терапії (відповідальне Міністерство охорони здоров'я України) [159].

Ще одним актом планування в аналізованій сфері слід вважати Державну цільову соціальну програму «Молодь України» на 2016-2020 роки, затверджену Постановою Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 № 148.

Програма розроблена з метою створення сприятливих умов для розвитку і самореалізації української молоді, формування її громадянської позиції та національно-патріотичної свідомості та передбачає систему таких заходів її реалізації: проведення міжнародних, усеукраїнських та регіональних акцій, ігор, конкурсів, засідань за круглим столом, дебатів, семінарів, зборів-походів, семінарів тренінгів, тренінгів, олімпіад, інтернет-олімпіад, змагань (зокрема комп'ютерних та їх розроблення), зборів, конференцій, форумів, фестивалів, пленерів, наметових таборів, зльотів, марафонів, походів, концертів та інших заходів; видання інформаційних і методичних матеріалів та виготовлення і розміщення соціальних фільмів, роликів та соціальної реклами з метою забезпечення; посилення профілактики правопорушень у процесі підвищення рівня правових знань, правової культури та правової поведінки молоді; виховання у молоді почуття особистої та національної гідності, подолання комплексів меншовартості, формування шанобливого ставлення до внеску національних меншин у державотворчі процеси України [157] та інші. Уповноваженими суб'єктами реалізації цих заходів визначено Міністерство молоді та спорту України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури України та облдержадміністрації.

Заслужовує на увагу й Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 № 1027-р. Це стратегічний документ, ухвалення якого зумовлене потребою вдосконалення механізмів юстиції щодо дітей на засадах забезпечення їх прав шляхом виконання програм профілактики правопорушень серед дітей, здійснення ефективних заходів соціальної адаптації та реабілітації неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом [174].

Зокрема профілактика правопорушень серед дітей – це діяльність органів і служб у справах дітей, спеціальних установ для дітей, спрямована на виявлення та

усунення причин і умов, що сприяють вчиненню дітьми правопорушень, а також позитивний вплив на поведінку окремих дітей на території України, в її окремому регіоні, в сім'ї, на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності, за місцем проживання [166].

Проблему профілактики правопорушень серед дітей розглядають переважно як частину педагогічної діяльності, зокрема в межах навчальних закладів. Проте вищенаведені причини правопорушень вказують, що для подолання протиправної поведінки серед неповнолітніх виховної роботи лише в межах навчальних закладів недостатньо [129, с. 10].

Вищевказаним стратегічним актом встановлено систему заходів, які спрямовані на посилення відповідальності держави та суспільства за розвиток дітей, підвищення рівня соціального та правового захисту дітей, які перебувають у конфлікті із законом, зниження рівня злочинності, а також виправлення та соціальну реабілітацію неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом. Наприклад, необхідним вважається вдосконалення системи міжвідомчої координації у сфері інформаційного обміну; запровадження оцінювання ризиків учинення правопорушень дітьми та корекційних програм, орієнтованих на усунення чинників, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, які схильні до протиправної поведінки, перебувають у складних життєвих обставинах тощо [174].

Окрім Кабінету Міністрів України, акти планування затверджуються Указом Президента України та зобов'язують конкретного суб'єкта публічної адміністрації реалізувати поставлене перед ним завдання. Для прикладу наведемо деякі першочергові заходи на 2018 рік щодо захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа:

1) Кабінет Міністрів України мусить: а) розробити та внести в установленому порядку у шестимісячний строк на розгляд Верховної Ради України законопроекти, спрямовані на врегулювання питань щодо: запобігання жорстокому поводженню з дітьми, виникненню безпосередньої загрози їхньому життю або здоров'ю та подолання цих явищ; надання особам із дітей-сиріт, дітей,

позбавлених батьківського піклування, які мають інвалідність, можливості проживати та виховуватися у прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу до досягнення такими особами 23-річного віку; запровадження грошової компенсації дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, особам із їх числа за належні їм для отримання жилі приміщення, а також відповідної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату такої компенсації; спрощення процедури надання земельних ділянок державної та комунальної власності для будівництва малих групових будинків, будинків підтриманого проживання, житла для дитячих будинків сімейного типу;

б) вирішити в установленому порядку питання щодо: підвищення розміру державної соціальної допомоги на дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в сім'ях громадян; запровадження програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, сертифікації діяльності таких працівників; в) передбачати щороку у проектах Закону про Державний бюджет України на відповідний рік видатки для будівництва/ремонту малих групових будинків, будинків підтриманого проживання, житла для дитячих будинків сімейного типу, будівництва/придбання соціального житла для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб із їх числа, а також виготовлення відповідної проектно-кошторисної документації; г) опрацювати питання щодо розроблення типових проектів та вимог для будівництва малих групових будинків, будинків підтриманого проживання, дитячих будинків сімейного типу для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб із їх числа, зокрема з урахуванням потреб осіб з інвалідністю;

2) обласні та Київська міська державна адміністрація мають за участю органів місцевого самоврядування відповідно до компетенції вживати в установленому порядку ефективних заходів щодо: а) своєчасного виявлення та обліку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, надання таким дітям статусу дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування, влаштування таких дітей, насамперед до сімейних форм виховання; б) створення

відповідно до реальних потреб патронатних сімей для здійснення тимчасового догляду, виховання та реабілітації дітей, які через складні життєві обставини тимчасово не можуть проживати разом із батьками чи іншими законними представниками; в) поширення практики наставництва стосовно дітей, які проживають у закладах для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, інших закладах для дітей, з метою надання індивідуальної підтримки та допомоги таким дітям, насамперед у підготовці їх до самостійного життя; г) будівництва/ремонту малих групових будинків, будинків підтриманого проживання, житла для дитячих будинків сімейного типу, будівництва/придбання соціального житла для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб із їх числа, насамперед дітей з інвалідністю (з урахуванням кількості дітей, які проживають у закладах для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, інших закладах для дітей, та потреб осіб з інвалідністю) [169].

Зазначаючи про локальні заходи, спрямовані на захист прав дітей, як приклад назвемо Регіональний стратегічний план дій з реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в Херсонській області на 2018 – 2026 роки, затверджений Херсонською обласною державною адміністрацією 2018 року.

Основною метою акта є формування системи, яка забезпечить проживання, догляд і виховання дитини в сім'ї або в умовах, максимально наближених до сімейних. Задля цього потрібним є: 1) розроблення Меморандуму про співпрацю між органами влади та неурядовими організаціями в Херсонській області (відповідальна Обласна державна адміністрація); 2) проведення засідань обласної міжвідомчої робочої групи з реформування системи інституційного догляду та виховання дітей (відповідальний Керівник та члени міжвідомчої робочої групи); 3) створення в усіх районах, об'єднаних територіальних громадах та містах обласного підпорядкування міжвідомчих робочих груп з питань охорони дитинства та розвитку системи соціальних послуг для підтримки дітей і сім'ї (відповідальні Райдержадміністрації, виконкоми міст обласного значення (за згодою), виконкоми сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад

(за згодою)); 4) розроблення, затвердження та впровадження щорічних галузевих робочих планів із реалізації Регіонального плану (відповідальні Служба у справах дітей обласної державної адміністрації, департаменти обласної державної адміністрації: освіти, науки та молоді; охорони здоров'я; соціального захисту населення, Херсонський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (за згодою)); 5) створення додаткових місць у закладах освіти з метою охоплення усіх дітей дошкільною освітою (відповідальні Районні державні адміністрації, виконавчі комітети сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад (за згодою), міськвиконкоми міст обласного значення (за згодою)); 6) удосконалити роботу мережі центру та кабінетів планування сім'ї зі школами відповідального батьківства при кожній жіночій консультації (відповідальні Департамент охорони здоров'я обласної державної адміністрації, неурядові організації (за згодою), районні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування (за згодою)) [178] тощо.

Отже, акти планування як публічний інструмент адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні – це концепційна, стратегічна програма заходів, яка передбачає план дії для низки суб'єктів публічної адміністрації задля реалізації запланованих цілей.

Розпочинаючи аналіз фактичні дії як інструменту публічного адміністрування, слід зазначити, що цей різновид активної адміністративної діяльності публічної адміністрації здійснюються з метою отримання фактичного позитивного результату у процесі надання адміністративних послуг і при проведенні перевірок, що призводить до виникнення, зміни або припинення адміністративно-правових відносин [122, с. 182; 180, с. 105].

Такі дії безпосередньо не створюють нового юридичного положення, не змінюють наявних правовідносин або стають вагомими умовами для настання зазначених правових наслідків незалежно від того, були вони спрямовані на ці наслідки чи ні [34, с. 200].

В аналізованій сфері до таких дій належать такі:

1. Проведення перевірок: а) органами прокуратури – діяльності щодо захисту прав дітей, які перебувають в установах для попереднього ув'язнення, місцях тримання затриманих і спеціальних установах для дітей та виховуються в будинках дитини при виправних колоніях [167]; б) органами та службами у справах дітей – умов утримання і виховання дітей – сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах; дотримання в ігрових залах, комп'ютерних клубах, відеотеках, дискотеках, інших розважальних закладах і громадських місцях правопорядку та етичних норм стосовно дітей [202]; в) правоохоронними органами – реагування на повідомлення про ймовірне правопорушення, а також рейди-перевірки стану сім'ї через зовнішній огляд дітей, умов життя, бесіди з батьками і дітьми [94] та ін.

Наприклад, перевірки додержання прав та інтересів дітей в ізоляторах тимчасового тримання, кімнатах для затриманих і доставлених чергових частин органів внутрішніх справ, зокрема лінійних підрозділів органів внутрішніх справ на транспорті, пунктах тимчасового тримання та спеціально обладнаних приміщеннях, призначених для тримання осіб, затриманих в адміністративному порядку, органів Державної прикордонної служби України – здійснюються органами прокуратури щодавно; приймальниках-розподільниках для дітей Міністерства внутрішніх справ України, слідчих ізоляторах, арештних домах, виховних колоніях Державної пенітенціарної служби України, пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, Державної міграційної служби України, закладах для проведення стаціонарної судово-психіатричної експертизи особам, які тримаються під вартою, підрозділах органів внутрішніх справ під час здійснення контролю за поставленими на облік неповнолітніми особами, яким обрано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, – щомісячно; загальноосвітніх школах і професійних училищах соціальної реабілітації, будинках дитини при виправних колоніях – не рідше одного разу на півріччя [167].

До речі, при реформуванні поліції основні ресурси були спрямовані на розвиток патрульної служби, але без урахування наявного досвіду та включення у

навчання працівників підрозділу з ювенальної превенції (попередня назва – кримінальна поліція у справах дітей), який мав багаторічний досвід розшуку дітей, проведення роботи на попередження злочинності проти дітей та залучення дітей до злочинної діяльності. Підрозділ ювенальної превенції протягом двох років перебував під загрозою повної ліквідації, через що більше 2/3 працівників звільнилася, а досвід підрозділу був майже повністю законсервований. Наразі департамент ювенальної превенції та відповідні підрозділи відновили свою роботу, проте існують певні прогалини у співпраці з новоствореною службою шкільних офіцерів поліції, що є частиною патрульної служби. Відсутність як міжвідомчого координатора, так і єдиного внутрішнього координаційного органу в Національній поліції призвело до нерівномірного навантаження на поліцейських різних підрозділів, нерівномірного забезпечення підвищення кваліфікації, відсутності вчасного розроблення необхідних для захисту дітей положень та рекомендацій, наявної певної конкуренції [242].

2. Здійснення моніторингу – спеціально організована й постійно діюча система спостережень, збирання, аналізу і поширення інформації; прогнозування ключових процесів у суспільстві [22, с. 402; 91, с. 10; 98, с. 247]. Наприклад, у сфері наркоситуації, виконання публічними органами влади Конвенції ООН про права дитини та факультативних протоколів до неї; дотримання прав дітей в конкретному регіоні чи закладі.

3. Надання довідок – про склад сім'ї або зареєстрованих у житловому приміщенні/будинку осіб, які мешкають у приватному домоволодінні; про вакцинацію; про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; про те, що дитина (діти) перебуває(ють) на повному утриманні одного з батьків; учня загальноосвітнього навчального закладу про результати обов'язкового медичного профілактичного огляду та ін.

4. Виплата грошових коштів – виплати соціальної допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами; з народження дитини; самотніми матерями; на дітей, батьки яких ухиляються від сплати аліментів; на дітей-інвалідів; на дітей опікунам і піклувальникам; пенсія по втраті годувальника тощо.

Останнім публічним інструментом захисту прав дітей в Україні, який потрібно розглянути в межах цього дослідження, є контроль – система заходів впливу на свідомість та дії окремих суб'єктів і соціальних мас загалом, що здійснюється з метою відстеження та виявлення реального стану захисту прав дітей в Україні за різних обставин.

Міжнародний досвід здійснення незалежного контролю за реалізацією прав дітей свідчить, що інститут омбудсмена є найбільш ефективним його механізмом [96]. Омбудсмени з прав дитини (у справах неповнолітніх) виникли порівняно нещодавно. Значною мірою цьому сприяли Декларація прав дитини, а також інші зусилля ООН у цій сфері. Особливо відзначимо у зв'язку з цим значення Конвенції з прав дитини, яка сприяла більш широкому та глибокому розумінню прав дитини, усвідомленню потреби створення механізмів для здійснення контролю за їх дотриманням. Саме до таких механізмів належить й інститут незалежних уповноважених (омбудсменів) із прав дитини. Деякі з них продовжують зберігати традиційні повноваження, що полягають у розслідуванні індивідуальних скарг, тоді як роль інших інституцій розширилась до представлення та захисту інтересів і прав дітей як окремої групи. Але спільним для всіх них є зобов'язання забезпечувати визначення та дотримання кожною з держав прав дітей, створення для них сприятливого довколишнього середовища [65, с.347].

Завданням Омбудсмена є контроль виконання Конвенції про захист прав дитини, будучи повністю незалежним від уряду та інших державних органів. Омбудсмен у справах дітей, як правило, захищатиме інтереси/права дитини щодо державних та власних повноважень, а також стежитиме за умовами, в яких діти зростають. До 2011 року до цієї галузі приєдналися 39 закладів у 30 країнах. Обов'язок омбудсмена полягає в контролі виконання і захисті прав дітей [249].

В Україні Уповноважений Президента України з прав дитини забезпечує здійснення Президентом конституційних повноважень щодо забезпечення додержання конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері [144]. Питання про запровадження цієї посади

порушувалося за роки незалежності неодноразово. Заслугує на увагу і той факт, що перший рік діяльності Інституту Уповноваженого з прав дитини був позитивно оцінений Радою Європи. Так, Україні запропоновано здійснити кроки зі зміцнення інституту Уповноваженого з прав дитини через ухвалення окремого Закону, який передбачав би збільшення незалежності Уповноваженого, розширення його повноважень, надання низки імунітетів для здійснення роботи з поновлення прав дитини, а також окремого бюджету [111, с. 77].

Профільним положенням передбачено, що основними завданнями Уповноваженого є постійний моніторинг, підготовка та здійснення певних заходів, спрямованих на захист і відновлення порушених прав та законних інтересів дитини. У контрольній сфері він наділений лише правом сприяння його здійснення громадськістю.

Службою у справах дітей здійснюється контроль за умовами проживання та виховання дітей у прийомних сім'ях і виховання дітей в дитячих будинках, зокрема сімейного типу. Також здійснюється контроль за постановкою на квартирний облік дітей, які потребують захисту житлових прав.

Однак залишається недостатнім рівень контролю з боку держави за тіньовим сектором економіки, де в багатьох випадках використовується праця неповнолітніх та їх експлуатація; за використанням дитячої праці при проходженні виробничої практики. Також відсутні стандарти і протоколи реабілітації, що ускладнює контроль над якістю послуг і оцінювання їх ефективності. Не існує посібників, протоколів і стандартів із надання послуг людям, залежних від психостимуляторів. Немає механізму контролю за наданням послуг, включаючи діагностику та постановку на облік [242].

З-поміж того існує надмірний контроль з боку правоохоронних органів та органів виконання покарань, який негативно впливає на реалізацію права на звернення у дітей. У Звіті про дотримання прав неповнолітніх, які перебувають у виховних колоніях державної пенітенціарної служби України [57], зазначається, що відсутність повноцінної інформації щодо можливостей подання скарг та жорсткий режим контролю призводять до того, що реалізація права на звернення

дітей, які перебувають у виховних колоніях, взагалі не відбувається. При потраплянні неповнолітніх до таких закладів не надавалася інформація про можливість отримати юридичну консультацію як у межах виховної колонії, так і звернувшись до державних інстанцій [242].

Усе вищенаведене дає можливість сформулювати такі висновки щодо аналізу значення іншого публічного інструментарію адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні:

1) акти планування як публічний інструмент адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні – це концепційна, стратегічна програма заходів, яка передбачає план дії для низки суб'єктів публічної адміністрації задля реалізації запланованих цілей. В аналізованій сфері такі заходи затверджуються різними суб'єктами публічної адміністрації як на загальнонаціональному рівні, так і локальному. Наприклад, це Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року; План заходів з реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року; План заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року; Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016-2020 роки; Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року; Першочергові заходи на 2018 рік щодо захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа; Регіональний стратегічний план дій з реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в Херсонській області на 2018 – 2026 роки тощо;

2) фактичні дії як публічний інструмент адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні – це сукупність заходів сервісного, організаційного, технічного та іншого характеру, що реалізуються у вигляді одноразових чи повторюваних дій уповноважених суб'єктів, а потреба їх застосування зумовлена конкретним завданням представника публічної адміністрації, яке фактично потрібно виконати. Зокрема це:

– проведення перевірок: а) органами прокуратури – умов утримання дітей, які перебувають в умовах обмеження волі; б) органами та службами у справах дітей – умов утримання і виховання дітей – сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах; дотримання в ігрових залах, комп’ютерних клубах, відеотеках, дискотеках, інших розважальних закладах і громадських місцях правопорядку та етичних норм стосовно дітей [202]; в) правоохоронні органи – реагування на повідомлення про ймовірне правопорушення, а також рейди-перевірки стану сім’ї через зовнішній огляд дітей, умов життя, бесіди з батьками і дітьми [94] та ін.;

– здійснення моніторингу – наприклад, у сфері наркоситуації, виконання публічними органами влади Конвенції ООН про права дитини та факультативних протоколів до неї; дотримання прав дітей в конкретному регіоні чи закладі, спеціальні установи для дітей;

– надання довідок – наприклад, про склад сім’ї або зареєстрованих у житловому приміщенні/будинку осіб, які мешкають у приватному домоволодінні; про вакцинацію; про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; про те, що дитина (діти) перебуває(ють) на повному утриманні одного з батьків; учня загальноосвітнього навчального закладу про результати обов’язкового медичного профілактичного огляду та ін.;

– виплата грошових коштів – виплати соціальної допомоги у зв’язку з вагітністю та пологами; по народженню дитини; самотніми матерями; на дітей, батьки яких ухиляються від сплати аліментів; на дітей-інвалідів; на дітей опікунам та піклувальникам; пенсія по втраті годувальника, тощо;

3) контроль як публічний інструмент адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні – система заходів впливу на свідомість та дії окремих суб’єктів, що здійснюється з метою відстеження та виявлення реального стану захисту прав дітей в Україні за різних обставин. В аналізованій сфері здійснюється контроль за: виконанням Конвенції про захист прав дитини; реалізацією прав дітей; за умовами проживання та виховання дітей в прийомних сім’ях та виховання дітей в дитячих будинках, зокрема сімейного типу. Також

здійснюється контроль за постановкою на квартирний облік дітей, які потребують захисту житлових прав. У той же час у країні існує негативний контроль, наслідки якого порушують права дітей.

Отже, проаналізовані інструменти адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні мають об'єднувальну спільність – це система різнобічних заходів, які мають конкретне спрямування та мають виконати певне завдання. Вони можуть стосуватись (згідно до норм чинного законодавства), наприклад, поліпшення соціального захисту дітей, розв'язання проблем дитячої бездоглядності і безпритульності, а також дитячої наркоситуації, створення належних умов для соціально-психологічної адаптації дітей, реалізації їх права на сімейне виховання та здоровий розвиток тощо.

Уважати такий перелік публічного інструментарію адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні вичерпним не доцільно, оскільки динамізм суспільних відносин, модернізація суспільних потреб, імовірність виникнення непередбачуваних обставин вимагають від публічної адміністрації адаптуватись, пристосовуватись та вчиняти такі дії, які будуть своєчасними, необхідними, результативними та ефективними саме в такому разі. Однак саме зазначений інструментарій є постійним, і значення кожного з його елементів не потрібно недооцінювати.

Висновки до розділу 2

1. Відзначено, що потреба теоретичного та практичного осмислення публічного інструментарію захисту прав дітей в Україні зумовлена насамперед тим, що публічна адміністрація від імені держави та репрезентуючи її волю забезпечує та захищає дитячі цінності в певному порядку конкретними уповноваженими суб'єктами та із застосуванням відповідних публічних інструментів досягнення бажаної мети.

2. Стверджується, що категорія «інструменти» в царині адміністративної науки почала використовуватись досить нещодавно. Здебільшого в наукових

колах можна зустріти використання термінів «форми державного управління», «форми адміністрування», «форми адміністративної діяльності». Це зумовлюється тим, що європейські науковці, висвітлюючи практичний бік певної публічної діяльності, позначають її категорією «інструменти», а вітчизняні – «форма». Сучасна адміністративна наука на теренах України поступово відмовляється від використання зазначеної термінології й намагаються адаптувати звичні юридичні конструкції з урахуванням іноземного досвіду.

3. Із розумінням того, що аналізована тематика тісно пов'язана з такою категорією, як «механізм адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні», досліджено, яким чином вони співвідносяться між собою. У результаті виявлено таке:

– у широкому сенсі досліджуваний механізм – це сукупність взаємопов'язаних елементів забезпечення дітям сприятливих умов для розвитку (які закріплені актами законодавства, міжнародними документами), що передбачають систему гарантій, правил, стандартів і вимог до практичної діяльності публічної адміністрації в аналізованій сфері;

– зміст цього механізму розкривається сукупністю елементів, що в поєднанні забезпечують його цілісність. Ми прибічники розуміння такого елементного складу аналізованого явища: а) нормативне забезпечення адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні, нормативна база його реалізації – українське законодавство у сфері захисту прав дітей хоч і не має окремого спеціалізованого Закону, який би встановлював гарантії та процедурні етапи такої діяльності, однак представлено доволі широкою нормативною базою, яка відповідає високим міжнародним правовим стандартам. Однак її наявність не є визначальним чинником результативності, а лише правовою підставою реалізації цього процесу; б) гарантії та принципи адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні; в) публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні;

4. Виявлено, що такі правові явища, як реалізація державної політики захисту прав дітей та механізм адміністративно-правового захисту прав дітей, в

Україні – тотожні. Тоді як публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні хоч і суміжна правова категорія, проте має свої особливості. Зазначені категорії мають певну спільність, принаймні в сутнісному вимірі, оскільки в термін «інструментарій» вже закладено «ядро» реалізації. Відповідно публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні розглядається через призму діяльності публічної адміністрації, а відповідний механізм – через систему правових явищ, зокрема адміністративних дій публічної адміністрації.

5. Визначено, що публічними інструментами адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні є: форми адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері захисту прав дітей; методи адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері захисту прав дітей; акти планування; фактичні дії та контроль у сфері захисту прав дітей.

6. Зроблено висновок, за яким публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні є частиною відповідного механізму, тобто його складовим елементом, який слугує чинником практичного втілення забезпечувальних, оперативно реагувальних, попереджувальних, відновлювальних та інших рис адміністративної діяльності публічної адміністрації в правозастосуванні. Доведено, що це низка засобів, способів і заходів соціально-економічного, правового чи іншого характеру, застосування яких здійснюється на основі максимальної виваженості, планування, стратегічності та результативності в адміністративній діяльності публічних органів влади, делегованих ними представників та інших суб'єктів публічної адміністрації задля реалізації напрямків відповідної державної політики та з метою розв'язання наявних проблем у сфері забезпечення дітей комплексом благ та цінностей, необхідних для їх повноцінного розвитку, захисту їх від протиправних посягань з боку інших осіб і попередження виникнення загроз для їх належної реалізації.

7. З'ясовано, що термін «форма» використовується багатьма науками – як технічними, так і суспільними. Для юридичної науки прийнятніше під ним

розуміти певний спосіб, зовнішній бік дії, яка спричиняє певні наслідки у вигляді конкретного результату, який відображає мотиви та цілі певного явища. Під формами адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні слід розуміти спосіб об'єктивного вираження сутності компетенції та основних завдань уповноважених суб'єктів, що виявляється у вигляді результату адміністративної дії, вчиненої в рамках режиму законності та з метою досягнення бажаного результату – надання можливості дітям у повному обсязі, без перешкоджань з боку інших осіб користуватися гарантованими благами та ресурсами для повноцінного зростання та розвитку. В аналізованій сфері публічна адміністрація використовує правотворчі та правозастосовні форми адміністративної діяльності прямо передбачені чинним законодавством:

- видання правових актів – нормативних та адміністративних – створення чи виконання законів і підзаконних нормативно-правових актів. У межах повноважень користуються всі без виключення суб'єкти аналізованої публічної адміністрації через видання законів, постанов, розпоряджень, наказів, роз'яснень;

- укладання адміністративних договорів – наприклад, угод про позику, на надання консультативних чи інших послуг, соціальних угод (договори про надання соціальних послуг);

- учинення реєстраційних та інших юридично значущих дій – юридичне оформлення певного факту, наприклад:

- а) державна реєстрація народження дитини, шлюбу, що проводиться відділом державної реєстрації актів цивільного стану; реєстрація як платника податків – у відповідних органах контролю; реєстрація в житловому приміщенні/будинку (реєстрація місця проживання), що здійснюється у відділах міграційної служби; реєстрація осіб у журналі обліку потенційних опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів – представниками Служби у справах дітей. В аналізованій сфері також здійснюється реєстрація речових прав;

б) видання посвідчень дітям, які є потерпілими від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, або видання посвідчень батьків багатодітної сім'ї та дитини з багатодітної сім'ї, посвідчень дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування;

с) ведення державної статистики щодо дітей відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів; ведення обліку дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених, влаштованих до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та соціально-реабілітаційних центрів (дитячих містечок) – здійснює Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, служби у справах дітей;

д) ведення обліку дітей-правопорушників, що не досягли 18 років, зокрема звільнених зі спеціальних виховних установ та тих, які потребують медичної допомоги; ведення обліку осіб, які втягують дітей в антигромадську діяльність, – здійснюють Уповноважені підрозділи органів Національної поліції;

е) ведення обліку дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; дітей, які постраждали від насильства та жорстокого поводження в сім'ї; дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів; внутрішньо переміщених дітей; сімей, в яких батьки ухиляються від виконання своїх батьківських обов'язків, тобто ведення статистики щодо стану справ стосовно дітей у конкретному регіоні, – здійснюють регіональні служби у справах дітей;

– здійснення матеріально-технічних операцій – організаційне супроводження роботи публічної адміністрації, без якої виконання завдань останньої унеможливлене – наприклад, підготовчі дії до проведення засідань комісій з питань захисту прав дитини, забезпечення своєчасної роботи банку даних (ЄІАС «Діти») [70].

8. Методи адміністративної діяльності публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні розглядаються двобічно: по-перше, як сукупність прийомів, процедурних (етапних) заходів, застосування

яких є необхідним для реалізації форми адміністративної діяльності публічної адміністрації, тобто арсенал інструментів досягнення мети, закладеної для відповідної форми. Наприклад, у межах правотворчих форм – це система підготовчих дій для прийняття акта, зокрема обговорення, доопрацювання, оприлюднення, тощо; у межах правозастосовних форм – система організаційних, технічних, матеріальних та інших заходів (участь у судових засіданнях, організація та проведення рейдів щодо виявлення бездоглядних і безпритульних дітей, консультування громадян відносно утримання та виховання дітей, соціального захисту і профілактики правопорушень серед дітей, влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування до сімейних форм виховання; відчуження житла (майна) дітей [70] тощо). По-друге, методи адміністративної діяльності публічної адміністрації є самостійним, самодостатнім елементом механізму реалізації діяльності публічної адміністрації, зокрема репрезентуючи характер взаємовідносин між суб'єктом і об'єктом впливу. Це класичні адміністративні методи, зокрема:

а) заохочення (розвитку усіх форм благодійності, патронату і спонсорства щодо дітей шляхом надання податкових, інвестиційних, митних, кредитних та тарифних пільг; особливо обдарованих дітей шляхом направлення їх на навчання до провідних вітчизняних та іноземних навчальних закладів і встановлення спеціальних стипендій [168] та ін.);

б) переконання (проведення виховної та широкої інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо захисту прав дітей);

с) адміністративного примусу, який засовується як до осіб, що порушують права дітей (батьки, особи, що їх замінюють та ін.), так і до неповнолітніх за протиправну поведінку.

8. Сформовано висновок, згідно з яким форми та методи діяльності публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні реалізуються в їх адміністративних діях, які вчиняються конкретними її представниками в межах повноважень, нормативно закріпленої компетенції та сфери владного впливу. Такі дії, по-перше, мають чітку спрямованість –

якнайкраще забезпечення інтересів дітей усіма можливими способами та засобами; по-друге, є саме адміністративними, не в управлінському аспекті, а в широкому розумінні, де виявлені заходи різного характеру, однак об'єднані спільною метою – отримання позитивного, запланованого результату, що має публічне чи індивідуалізоване значення; по-третє, втілюються в практичну діяльність уповноважених суб'єктів не самовільно, а планово, маючи для цього попередньо чіткі підстави та необхідні передумови. Стверджується, що аналізовані інструменти можна розглядати в системному вимірі у вигляді взаємодоповнювальних складових цілісного комплексу або як самостійні публічні інструменти адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні, які наділені власними характерними рисами.

9. Досліджено акти планування як публічний інструмент адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні. Стверджується, що це концепційна, стратегічна програма заходів, яка передбачає план дії для низки суб'єктів публічної адміністрації задля реалізації запланованих цілей. В аналізованій сфері такі заходи затверджуються різними суб'єктами публічної адміністрації як на загальнонаціональному рівні, так і локальному. Наприклад, це: Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року; План заходів з реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року; План заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року; Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016-2020 роки; Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року; Першочергові заходи на 2018 рік щодо захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа; Регіональний стратегічний план дій з реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в Херсонській області на 2018 – 2026 роки тощо.

10. Визначено, що фактичні дії як публічний інструмент адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні – це сукупність заходів сервісного, організаційного, технічного та іншого характеру, що реалізуються у вигляді

одноразових чи повторюваних дій уповноважених суб'єктів, а потреба застосування яких зумовлена конкретним завданням представника публічної адміністрації, яке фактично потрібно виконати. Зокрема це:

- проведення перевірок: а) органами прокуратури – умов утримання дітей, які перебувають в умовах обмеження волі; б) органами та службами у справах дітей – умов утримання і виховання дітей – сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах; дотримання в ігрових залах, комп'ютерних клубах, відеотеках, дискотеках, інших розважальних закладах і громадських місцях правопорядку та етичних норм стосовно дітей [202]; в) правоохоронні органи – реагування на повідомлення про ймовірне правопорушення, а також рейди-перевірки стану сім'ї через зовнішній огляд дітей, умов життя, бесіди з батьками і дітьми [94] та ін.;

- здійснення моніторингу – наприклад, у сфері наркоситуації чи виконання публічними органами влади Конвенції ООН про права дитини та факультативних протоколів до неї; дотримання прав дітей в конкретному регіоні чи закладі, спеціальні установи для дітей;

- надання довідок – наприклад, про склад сім'ї або зареєстрованих у житловому приміщенні/будинку осіб, які мешкають у приватному домоволодінні; про вакцинацію; про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; про те, що дитина (діти) перебуває(ють) на повному утриманні одного з батьків; учня загальноосвітнього навчального закладу про результати обов'язкового медичного профілактичного огляду, та ін.;

- виплата грошових коштів – виплати соціальної допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами; з народження дитини; самотнім матерям; на дітей, батьки яких ухиляються від сплати аліментів; на дітей-інвалідів; на дітей опікунам та піклувальникам; пенсія по втраті годувальника тощо.

11. Виявлено, що контроль як публічний інструмент адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні – система заходів впливу на свідомість та дії окремих суб'єктів, що здійснюється з метою відстеження та виявлення реального стану захисту прав дітей в Україні за різних обставин. В аналізованій

сфері здійснюється контроль за: виконанням Конвенції про захист прав дитини; реалізацією прав дітей; за умовами проживання та виховання дітей в прийомних сім'ях і виховання дітей в дитячих будинках, зокрема сімейного типу. Також здійснюється контроль за постановкою на квартирний облік дітей, які потребують захисту житлових прав. У той же час у країні існує негативний контроль, наслідки якого порушують права дітей.

12. Зроблено висновок, згідно з яким проаналізовані інструменти адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні мають об'єднувальну спільність – це система різнобічних заходів, які мають конкретне спрямування та мають виконати певне завдання. Вони можуть стосуватись, наприклад, поліпшення соціального захисту дітей, розв'язання проблем дитячої бездоглядності й безпритульності, а також дитячої наркоситуації, створення належних умов для соціально-психологічної адаптації дітей, реалізації їх права на сімейне виховання та здоровий розвиток тощо. Уважати цей перелік публічного інструментарію адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні вичерпним не доцільно, оскільки динамізм суспільних відносин, модернізація суспільних потреб, імовірність виникнення непередбачуваних обставин вимагають від публічної адміністрації адаптуватись, пристосовуватись та вчиняти такі дії, які будуть своєчасними, результативними та ефективними саме в такому випадку. Однак саме зазначений інструментарій є постійним, значення кожного з яких не потрібно недооцінювати.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

3.1 Міжнародний та зарубіжний досвід захисту прав дітей

У багатьох державах існує традиційна думка про те, що діти є власністю своїх батьків, а втручання держави у їх взаємини вважається порушенням прав батьків. Досить непросто приходить усвідомлення того, що діти також мають права, а їхні інтереси можуть відрізнятися від інтересів їх батьків. Поки що не в кожній країні створено правові та соціальні структури, які б гарантували визнання прав дітей як таких, що існують самостійно та вимагають поваги до себе [44, с. 214].

Міжнародна спільнота не стоїть осторонь у цьому питанні і весь час спостерігає за реальним станом захисту прав дітей у конкретно взятій країні, пропонує їй шляхи модернізування механізму реалізації такої діяльності та спонукає до активної транскордонної та транснаціональної співпраці, метою якої є забезпечення дітям такого середовища для зростання, що якнайкраще відобразиться на її психологічному, психічному та фізичному розвитку.

У цьому році виповнюється 30 років Конвенції ООН про права дитини. Три роки тому Рада Європи, що захищає права людини, демократію та верховенство закону, розробила п'ятирічну стратегію щодо захисту прав дітей у своїх 47 державах-членах. Сформовано п'ять ключових площин:

- 1) рівні можливості для дітей – чи всі діти можуть користуватися своїми правами однаково і без дискримінації;
- 2) участь всіх дітей – чи можуть діти висловлювати свої погляди і чи серйозно вони ставляться до рішень, які їх стосуються;
- 3) життя, свобода від насильства для всіх дітей – запобігання і боротьба з усіма формами насильства незалежно від того, де воно відбувається;

4) сумлінне правосуддя – якщо діти вступають у контакт із законом, чи поважаються їх права та інтереси;

5) права дітей у цифровому середовищі – чи можуть діти в повній мірі користуватися перевагами технологій і Інтернету не ризикуючи [245].

Окрім того зміцнення систем захисту дітей було головною темою Європейського форуму з прав дитини 2015 року. На зустрічі було обговорено десять принципів інтегрованих систем захисту дітей. Якщо коротко, ці принципи свідчать про таке:

- кожна дитина є визнаною і підлягає захисту;
- жодна дитина не піддається дискримінації;
- системи захисту дітей включають заходи профілактики;
- сім'ї отримують державну підтримку, зокрема й опікуни;
- суспільство усвідомлює і підтримує право дитини на свободу від всіх форм насильства;
- системи захисту дітей забезпечують адекватний догляд, зокрема стандарти, індикатори і системи моніторингу та оцінки;
- наявна політика захисту дітей і механізми звітності для організацій, що працюють із дітьми;
- обов'язкова сертифікація та навчання для всіх фахівців, які працюють для дітей і з дітьми;
- системи захисту дітей включають транснаціональні і транскордонні механізми;
- жодна дитина не має залишатися без підтримки і захисту законного опікуна або іншої відповідальної дорослої особи чи компетентного державного органу;
- тренінги, як виявити ризики порушення прав дітей, проводиться для вчителів, фахівців сектору охорони здоров'я і соціальних працівників;
- існують безпечні, широко розрекламовані, конфіденційні й доступні механізми звітності [256].

Відповідно держави-члени мають поступово впроваджувати, удосконалювати та модифікувати під потреби суспільних викликів акти законодавства, стратегічні та панові заходи та й загалом механізми реалізації захисту прав дітей.

Фактично це звід основних проблемних питань, які за тридцять років існування міжнародних механізмів захисту прав дітей не вирішені повною мірою в більшості країн або виникли в процесі суспільного та технічного прогресу і не до кінця врегульовані.

Розуміючи значення міжнародних документів, їх авторитет і зобов'язання, взяті державами, підписавши відповідні угоди, більшість із них зреагували на дані проблеми та на національному рівні розробили національні стратегії та плани їх подолання. Зокрема такими є:

- Албанська національна програма захисту прав дітей на 2017-2020 роки;
- Вірменський національний план дій щодо захисту прав дітей на 2017 – 2021 роки;
- План державної політики щодо молоді та дітей у Бельгії; План дій Валлонії щодо прав дитини;
- Болгарська національна стратегія щодо дитини на 2019-2030 роки; щорічна національна програма захисту дитини;
- Плани дій Хорватії щодо реалізації національної стратегії ЄС з прав дитини 2014-2017 роки;
- Французька національна стратегія захисту дітей та підлітків;
- Національний план дій Греції щодо прав дитини;
- План дій Ісландії щодо дітей;
- План дій та втручання Італії щодо захисту прав дітей та їх розвитку;
- План дій Республіки Молдова щодо реалізації Стратегії захисту дітей на період 2016-2020 роки;
- Національна стратегія Чорногорії щодо здійснення прав дітей на 2019-2023 роки; План дій на 2019-2020 роки;

- Португальська національна стратегія імплементації Конвенції ООН про права дитини; Національна стратегія з прав дітей на 2019-2020 роки;
- Республіка Сербія оновила Національний план дій для дітей;
- План основних заходів Російської Федерації до 2020 року (виконується в рамках проекту Програма «Десятиріччя дитинства»);
- Стратегічна програма для дітей в Словенії;
- План третьої національної стратегії дитинства в Іспанії 2018-2022 роки;
- Національний план дій України щодо імплементації Конвенції ООН про права дитини на період до 2021 року [251].

При цьому окрема увага приділяється саме проблемам насильства над дітьми, оскільки важко визначити співмірність шкоди, яка завдається дитині під час жорстокого поводження із нею як дорослими, так і безпосередньо дітьми в сім'ї, у зовнішніх осередках її перебування – школі, ігрових майданчиках, Інтернеті тощо.

Відповідно на міжнародному рівні розроблено певну класифікаційну градацію насильства, що невідворотно спричиняє шкоду дітям. Зокрема це:

1) фізичне насильство: фактична або потенційна фізична шкода, заподіяна іншою людиною, дорослою людиною або дитиною (удари, струшування, отруєння, утоплення та спалення). Фізична шкода також може бути спричинена, коли батько чи піклувальник створюють симптоми або навмисно викликають захворювання в дитини;

2) сексуальне насильство: примушування або спокушання дитини брати участь у сексуальних заходах, які вона не до кінця розуміє й не має вибору щодо згоди (згвалтування, оральний секс, проникнення чи непроникаючі дії, такі як мастурбація, поцілунки, розтирання, залучення дітей до перегляду або створення сексуальних зображень, спостереження за сексуальними діями та заохочення дітей до поведінки сексуально невідповідними способами);

3) сексуальна експлуатація дітей: форма сексуального насильства, яка передбачає сексуальну активність дітей в обмін на гроші, подарунки, їжу, житло, прихильність, статус або інше, що їм або їх сім'ї потрібно. Зазвичай це стосується

маніпулювання дитиною або примусовість, що може спричинити дружбу з дітьми, завоювання їх довіри та підпорядкування їх до наркотикам та алкоголю;

4) нехтування та недбале поводження: враховуючи контекст, ресурси та обставини, нехтування та недбале поводження стосується постійного невиконання основних фізичних можливостей дитини та / або психологічні потреби, які, ймовірно, можуть призвести до серйозних порушень здоров'я дитини у фізичному, духовному, моральному й розумовому розвитку. Це включає неналежний нагляд і захист дітей від шкоди, забезпечення харчуванням, притулком і безпечним життям. Це також може бути занедбаність матері під час вагітності внаслідок прийому наркотиків або зловживання алкоголем і нехтування та жорстоке поводження з дитиною-інвалідом;

5) емоційне насильство: постійне емоційне поводження, яке впливає на емоційність дитини розвиток. Емоційні образливі дії включають обмеження руху, приниження, знущання (включаючи кіберзнущання) та погрози, страх, дискримінацію, глузування або інші нефізичні форми ворожого чи відхиленого поводження;

6) комерційна експлуатація: експлуатація дитини в роботі чи іншій діяльності на благо інших та на шкоду фізичному чи психічному здоров'ю дитини, освіті та моральності дитини, а також на соціально-емоційний розвиток. Здебільшого це дитяча праця [247].

Євросоюз має тверду позицію у питаннях захисту дітей від будь-яких проявів приниження гідності або образ, оскільки життя без насильства є невід'ємним правом людини [61]. Однак у Центральній і Східній Європі 35% школярів заявили під час опитування, що над ними знущалися протягом останніх двох місяців до цього опитування. Більше того, суспільство в усьому світі, зокрема у багатьох європейських країнах, усе ще досі дозволяє й навіть схвалює деякі форми насильства дітей, зокрема насильства вдома [249].

Наразі боротьба з насильством дітей здійснюється за допомогою конкретних правових документів і проведення комплексних інформаційно-пропагандистських дій, які становлять собою дві з усіх стратегічних цілей

програми Ради Європи «Будуємо Європу для дітей і разом з ними». Основним механізмом боротьби з таким явищем вважається інформування дітей, їх родини/опікунів і суспільство загалом, надання інструментів для запобігання й повідомлення про насильство дітей та підвищення обізнаності про його масштаби [249].

Отже, захист дітей – це основоположна функція будь-якої цивілізованої держави, яка дбає про своїх громадян та сприяє якнайкращому зростанню особливо вразливих їх представників здебільшого шляхом реалізації виваженої, своєчасної та планової соціальної політики.

При цьому кожна з національних систем соціального захисту дітей і молоді в Європі має визнані традиції становлення і розвитку. Так, у Великій Британії перші укази, які стосувалися соціальних проблем, з'явилися ще у XVI ст. за часів правління Генріха VIII (1531 р.). Пропонувалося здійснювати реєстрацію осіб, які жили за рахунок подаяння, і зобов'язувати місцеву владу здійснювати відчислення у фонди для бідних. Так з боку держави було здійснено першу спробу перейти від церковної неконтрольованої благодійницької діяльності до централізованої системи соціального захисту [257, с.12]. 1607 року королева Єлизавета зробила певну кодифікацію законів і указів щодо соціального захисту, об'єднавши їх у єдиний «Закон про бідних», який існував упродовж декількох століть. З середини XIX ст. в Англії впроваджуються адресні програми допомоги, серед яких діти і молодь визначалися серед пріоритетних категорій захисту. З 1909 р. у країні ухвалюються нові закони, які віддзеркалюють певні зміни в державній соціальній політиці, оголошуються визначені принципи соціальної допомоги – загальність, обов'язковість, орієнтація на усунення соціальних проблем. Зокрема, в 1911 р. було ухвалено Закон про національне страхування, 1925р. – Закон про пенсії по старості й допомогу для вдів і сиріт. Для аналізу етапів становлення англійської системи важливе значення має дослідження Закону про місцеві адміністрації, ухваленого 1929року, відповідно до якого були створені комітети соціальної допомоги – підзвітні місцевим адміністраціям (радам графств), що здійснювали соціальну допомогу на місцях [64, с.37].

В інших європейських країнах, зокрема в Німеччині, Швеції, Данії, Фінляндії, соціальний захист як система законодавчих, економічних і соціальних гарантій також формується до кінця XIX ст. Зокрема, у Німеччині канцлер Бісмарк видав декілька соціальних законів, у яких держава гарантує захист в разі інвалідності, хвороби, нещасного випадку на виробництві [58, с. 21] тощо. Певні заходи передбачаються і для молоді, що працює на підприємствах: вікові обмеження, заборона використання праці молоді у шкідливих умовах праці тощо. А у Швеції, як і Німеччині, надання соціальної допомоги з боку держави також акцентувалося на трудових правах, але 1929 року вийшов Закон про соціальні послуги, який включив всі сфери соціальної діяльності держави. Чітко визначалися категорії надання соціальних послуг, зокрема діти-сироти, діти-інваліди, працююча молодь, матері з малолітніми дітьми [64, с.37; 201, с.28].

Отже, у європейських країнах соціальний захист дітей і молоді здебільшого об'єктивований у вигляді різнобічних гарантій, орієнтованих на усунення соціальних проблем.

У цьому аспекті важливе значення мають незалежні представництва, які відстоюють права дітей. Вони почали з'являтися у світі у другій половині XX ст. Лідерські позиції в цьому процесі зайняли скандинавські країни. Ще 1975 року Міністерство юстиції Норвегії створило комітет для розгляду чинного законодавства стосовно батьківства та дітей і потреби створення спеціальної державної установи, яка б займалася справами дітей. Законодавчий акт, яким упроваджувався інститут омбудсмена з прав дітей, був прийнятий у Норвезькому парламенті 1981 року, а статутним обов'язком омбудсмена було представлення інтересів дітей у безпосередній співпраці з керівництвом держави та суспільства [107, с.10]. 1987 року голова Бундестагу та парламентські фракції ФРН запровадили Комісію з прав дітей, яка функціонує при комітетах Бундестагу з прав жінок і молоді, 1989 року створено відомство комісара з прав дитини в Новій Зеландії та в Австрії, а 1990 року – в Ізраїлі. 1993 року утворено відомство омбудсмена з прав дитини у Швеції, 1994 року – у Данії [109, с. 81].

Наприклад, у Фінляндії 1981 року Мантерхеймська Ліга соціального захисту дітей запровадила офіс омбудсмена у справах дітей з метою забезпечити дітей та молодь прямим інформаційним каналом та іншою необхідною допомогою. Омбудсмен виступає виключно як захисник за індивідуальними скаргами, що подаються або самими дітьми, або від їх імені. Він надає різні послуги, починаючи із забезпечення юридичних консультацій та закінчуючи представленням інтересів дітей у суді. Але як нестатутна організація, омбудсмен не має офіційного статусу – ні права вимагати оприлюднення документів, ні проводити розслідування за відсутності індивідуальної скарги від дитини. У той же час може направляти скарги омбудсмену парламенту Фінляндії або Канцлеру з питань юстиції, а в разі надходження скарг про серйозні порушення – Європейській Комісії з прав людини. Омбудсмен також надає консультації дітям за телефоном [65, с. 350].

Шведський омбудсмен не має повноважень із розгляду конкретних справ і працює в напрямку зміцнення й розширення прав та інтересів усіх дітей [65, с.348; 131]. Він заснований актом «Про запровадження інституту омбудсмена у справах дітей», є гарантом того, що Швеція живе згідно з принципами Конвенції ООН про права дитини. Від шведського омбудсмена вимагається повідомляти про потреби, права та інтереси дітей, надавати суспільству інформацію та формувати його точку зору. Омбудсмен проводить зустрічі з дітьми у школах та інших закладах, а ще забезпечує можливість спілкуватися з ним по телефону через спеціальну інформаційну лінію, таким чином діти можуть висловити свої скарги, привернути увагу Омбудсмена до певної до певної проблеми та отримати інформацію про свої права [109, с. 82-83; 244].

А ось в Ісландії інститут дитячого омбудсмена діє згідно з актом «Про омбудсмена». Основними повноваженнями омбудсмена є такі: покращення умов життя дітей, захист їхніх інтересів, потреб, прав, розслідування справ проти організацій та окремих осіб, які причетні до порушень прав, потреб та інтересів дітей. Перший омбудсмен у справах дітей був призначений 1 січня 1995 р. на п'ятирічний термін. Омбудсмен призначається прем'єр-міністром. У своїй роботі

він є незалежною структурою, хоча щорічно звітує перед прем'єр-міністром. Його головна роль полягає в підтримці добробуту дітей та захисті їх прав, інтересів і потреб у суспільстві. Омбудсмен у справах дітей має бути захисником усіх дітей віком до 18 років [65, с. 349; 72].

Щодо Австралії, то як приклад наведемо досвід організації та забезпечення діяльності Бюро захисту інтересів дітей Південної Австралії, яке було створено 1981 року згідно з актом «Про державний департамент соціального забезпечення». Бюро набуло досить широких повноважень для покращення добробуту дітей, захисту їх інтересів. 1995 року бюро об'єдналося з офісом у справах сім'ї та боротьби проти домашнього насильства. 1989 року було ініційовано створення системи місцевих офісів омбудсменів, метою яких є надання консультаційної допомоги та підтримки молоді до 18 років під час розгляду скарг про неналежне забезпечення освітою та надання соціального захисту [65, с. 350; 72].

До речі, у багатьох країнах поширеною є практика введення спеціалізованих омбудсменів, які здійснюють свою діяльність в інтересах специфічних груп, що потребують додаткового захисту. Моделі спеціалізованих омбудсменів різноманітні – військові омбудсмени (ФРН, Норвегія, на регіональному рівні в Російській Федерації (Алтайський край)), омбудсмени з питань охорони здоров'я (Велика Британія, США), омбудсмени з прав дитини (Норвегія, Фінляндія, Нова Зеландія, Австрія, Литва та ін.), студентські омбудсмени (США, Канада, Російська Федерація) тощо [117, с. 30].

Отже, попри те, що ратифікація Конвенції з прав дитини значною мірою підвищила рівень поінформованості про права дітей, очевидним є факт, що усвідомлення необхідності пошуку механізмів моніторингу цих прав і введення в дію спеціальних інституцій у кожній окремо взятій державі також є важливими каталізаторами підвищення ролі дітей у суспільстві [44, с. 215].

Окремо зазначимо, що не потрібно недооцінювати роль громадськості в досліджуваній сфері. Наприклад, представник суспільства Великої Британії виявив факт сексуального правопорушення за участю дитини в Інтернеті. Він

звернувся до уповноваженого суб'єкта, який проаналізував зображення та відправив його правоохоронним органам для прийняття необхідних заходів для його видалення. У результаті розслідування було виявлено, що дитина-жертва – це чотирирічний поляк. Влада Великої Британії, беручи до уваги відповідні протоколи, зв'язалась з Польщею для подальшого вирішення питання. Були прийняті негайні заходи для забезпечення захисту дитини, її лікування й наступного спостереження за станом її здоров'я. Було проведено низку слідчих дій та передано матеріали справи для судового розгляду [254].

В Україні, на жаль, рівень опіки громадськості такими питаннями є низьким, незважаючи на те, що спеціалізованих у цьому питанні громадських організацій існує багато. Менталітет українців відрізняється від сусідів, що негативно позначається на дітях. Тому для України позитивним убачається запозичення й іншого позитивного досвіду реалізації захисту прав дітей. З метою його виокремлення вважаємо за потрібне проаналізувати досвід окремих країн.

Розпочнемо з Республіки Білорусь, де охорона здоров'я матері та дитини є пріоритетним напрямком державної політики і здійснюється на державному рівні відповідно до законів «Про освіту», «Про охорону здоров'я», «Про права дитини», «Про державні соціальні пільги, права і гарантії для окремих категорій громадян», «Про основи системи профілактики бездоглядності та правопорушень неповнолітніх», Кодексу про шлюб та сім'ю, Декрету Президента Республіки Білорусь від 24 листопада 2006 р. № 18 «Про додаткові заходи щодо державного захисту дітей у неблагополучних сім'ях», інших законодавчих та нормативно-правових актів. Підготовлено й затверджено Концепцію безперервного виховання дітей та учнівської молоді в Республіці Білорусь та Програму безперервного виховання дітей та учнівської молоді в Республіці Білорусь [43; 63].

Як і в Україні, тут наявна низка законодавчих актів, які сукупно врегульовують питання адміністративно-правового захисту прав дітей. Однак вони деталізують положення основного спеціалізованого Закону Республіки Білорусь «Про права дитини» 2570-XII від 19.11.1993 року, а в Україні, як відомо, такого акта немає.

Згаданим Законом передбачено, що під дитиною розуміється фізична особа до досягнення нею віку вісімнадцяти років (повноліття), якщо згідно із законом вона раніше не набула цивільної дієздатності в повному обсязі. Правове регулювання прав і обов'язків дитини здійснюється з урахуванням віку дитини та її дієздатності. А обмеження її прав і свобод допускається тільки у випадках, передбачених законом, в інтересах національної безпеки, громадського порядку, захисту моральності, здоров'я населення, прав і свобод інших осіб [255].

Певні суперечки в наукових колах країни викликає в цій нормі трактування слова «закон». Річ у тім, що в низці випадків слово «закон» розуміється як синонім слова «законодавство», тобто всього того, що підпадає під поняття «нормативно-правові акти». У зв'язку з цим виникає як мінімум дві проблеми: 1) по-перше, мова йде про обмеження конституційних прав і свобод, тобто безпосередньо закріплених в Конституції; 2) по-друге, виникає питання про співвідношення зазначених вище обмежень із правом, наприклад, президента на видання тимчасових декретів. Практика пішла тим шляхом, що тимчасові декрети вторгаються у сферу конституційних прав і свобод, часто їх обмежуючи. Як приклади тут можна привести декрет від 24 листопада 2006 р №18 «Про додаткові заходи щодо державного захисту прав дітей в неблагополучних сім'ях», від 7 травня 2001 р №11 «Про деякі заходи щодо вдосконалення порядку проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій, інших масових заходів і пікетування в Республіці Білорусь», від 26 січня 1999 р №2 «Про деякі заходи щодо впорядкування діяльності політичних партій, професійних спілок, інших громадських об'єднань» та деякі інші. І пояснюється це «особливою потребою» тимчасових декретів [224].

Тим не менше, вищезгаданий спеціалізований Закон вважається одним із найкращих у Європі. Ним охороняються такі права дітей [255]:

1) на життя, охорону здоров'я та оздоровлення – держава захищає життя дитини від будь-яких протиправних посягань і створює належні умови матері з охорони її здоров'я під час вагітності, пологів та у відновний період після пологів,

забезпечує здоровий розвиток дитини, надає дітям безкоштовну медичну допомогу і санаторно-курортне лікування;

2) щодо рівноправності, громадянства, імені, освіти, праці й відпочинку, а також на проживання в сім'ї, на житло та майно;

3) на гідний рівень життя – на умови, необхідні для повноцінного фізичного, розумового й духовного розвитку. Державні органи через систему соціальних і економічних заходів забезпечують створення цих умов;

4) на недоторканність, захист від експлуатації та насильства – державний захист від всіх видів експлуатації, включаючи сексуальне, від фізичного та (або) психічного насильства, жорстокого, брутального чи образливого звернення, приниження, сексуальних домагань, зокрема з боку батьків (опікунів, піклувальників) та родичів, від втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкогольних, слабоалкогольних напоїв, пива, вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, токсичних або інших одурманюючих речовин, тютюнових виробів, примушення до заняття проституцією, жебрацтвом, бродяжництвом, участі в азартних іграх, вчинення дій, пов'язаних з виготовленням, розповсюдженням порнографічних матеріалів або предметів порнографічного характеру, а також від залучення дитини до робіт, які можуть нанести шкоду його фізичному, психічному чи моральному розвитку;

5) визначального ставлення до релігії – держава не може втручатися у виховання дитини, засноване на певному релігійному світогляді батьків (опікунів, піклувальників), і пов'язані з цим за участю дитини вчинення за межами установ освіти релігійних обрядів, дотримання традицій, за винятком випадків, коли спонукання до релігійних дій безпосередньо загрожує життю і здоров'ю дитини, порушує його права та законні інтереси;

6) на отримання, зберігання і розповсюдження інформації, вільне вираження думки – кожна дитина вправі формулювати свої погляди, вільно їх висловлювати з усіх питань, які її зачіпають, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком. Зокрема, дитині надається можливість безпосередньо або

через представника чи відповідний орган бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, який її стосується;

7) захист своїх прав і законних інтересів – дитина у віці чотирнадцяти років і старше має право на отримання юридичної допомоги для здійснення і захисту своїх прав і свобод, зокрема право користуватися в будь-який момент допомогою адвокатів та інших своїх представників в суді, інших державних органах, інших організаціях і в стосунках з посадовими особами та громадянами без згоди батьків (піклувальників). Дитина має право звертатися в комісії у справах неповнолітніх, органи опіки та піклування, прокуратури, а після досягнення чотирнадцяти років – до суду для захисту своїх прав і законних інтересів, а також здійснювати захист прав і законних інтересів через своїх законних представників;

8) на пільги щодо проїзду;

9) на підтримання регулярних особистих стосунків і прямих контактів із батьками, іншими родичами (за винятком випадків, коли таке спілкування не відповідає інтересам дитини), якщо дитина проживає окремо від батьків, та на захист від незаконного втручання в особисте життя, від посягання на таємницю кореспонденції та інші.

Досить доречним є окреме визначення й обов'язків дитини, зокрема дотримуватися законів держави, піклуватися про батьків, поважати права й законні інтереси інших громадян, традиції й культурні цінності білоруського народу, інших націй і народностей, опановувати знання й готуватися до самостійної трудової діяльності, дбайливо ставитися до навколишнього середовища, всіх видів власності [255].

На сьогодні в Республіці Білорусь проблемами неповнолітніх займаються низка державних органів [97]. Зокрема захист їх прав і законних інтересів забезпечується комісіями у справах неповнолітніх, органами опіки та піклування, прокуратурою і судом, а також іншими організаціями, уповноваженими на те законодавством Республіки Білорусь, які у своїй діяльності керуються пріоритетом захисту прав і законних інтересів дітей. Державні органи підтримують діяльність громадських об'єднань та інших некомерційних

організацій, що сприяють захисту і реалізації прав і законних інтересів дитини. Координація діяльності державних і недержавних організацій щодо реалізації цього Закону здійснюється Міністерством освіти Республіки Білорусь [255].

До речі, у цій країні профілактика правопорушень серед неповнолітніх – це складова більш загальної проблеми попередження злочинності. Вона здійснюється на основі довгострокових взаємопов'язаних комплексних профілактичних заходів, спрямованих на мінімізацію чинників підліткової злочинності. Це діяльність спеціалізованих і неспеціалізованих суб'єктів профілактики, до яких насамперед належать установи освітньої системи, інспекції у справах неповнолітніх органів внутрішніх справ, комісії у справах неповнолітніх і суди загальної юрисдикції. Наприклад, профілактична роль суду виявляється в судовому розгляді кримінальних справ, виховний вплив якого посилюється особливим ритуалом судового розгляду, його урочистістю, яка не притаманна іншим процедурам кримінального процесу. Застосовуючи заходи кримінального покарання стосовно неповнолітнього, суд не тільки відновлює справедливість і попереджає повторні злочини. Головна мета покарання неповнолітніх – виправлення і ресоціалізація [97].

Загалом у площині охорони дитинства країна традиційно вважається благополучною, однак ситуація змінилася три роки тому через правозастосовну практику з реалізації президентського декрету №6 «Про невідкладні заходи щодо протидії незаконному обігу наркотиків». У результаті ухвалення цього документа було введено кримінальну відповідальність за статтею 328-й Кримінального Кодексу «Незаконний обіг наркотичних засобів» з 14 років, максимальне покарання за порушення якої становить 25 років позбавлення волі. Як підсумок, за ґрати все частіше стали потрапляють школярі, а держава виявилася не готовою повністю дотримуватися їх прав. Батьки засуджених дітей, які об'єдналися в ініціативу «Матері 328», розраховують на допомогу глави Комітету ООН з прав дитини Р. Вінтер [24].

Також вважаємо за потрібне дослідити досвід Франції, що приєдналася до всіх міжнародних документів, які захищають і заохочують права дітей,

насамперед до Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини, яку вона підписала і ратифікувала 1990 року, а також до її трьох факультативних протоколів – про Участь дітей у збройних конфліктах (2000), торгівлю дітьми, дитячу проституцію та дитячу порнографію (2000), а також процедури зв'язку (ратифікована 2014 року) [252].

Потреба дослідження її досвіду зумовлюється тим, що щороку Франція активно сприяє посиленню захисту дітей перед сучасними викликами та закликає приділяти особливу увагу правам дівчаток, доступу до освіти для всіх дівчаток і хлопчиків і посилення боротьби з усіма формами насильства щодо дітей. Періодично країна представляє доповіді про виконання Конвенції про права дитини спеціальному комітету. Коли остання доповідь була розглянута в січні 2016 року, Комітет підкреслив конструктивний характер діалогу з французькою делегацією. У своїх висновках Комітет з прав дитини вітав ратифікацію низки міжнародних документів, а також ухвалення внутрішніх законодавчих заходів щодо посилення захисту дітей [252].

У Франції закони про захист дітей датуються дуже рано – до середини дев'ятого століття. 1841 року було ухвалено Закон, що забезпечує захист дітей на робочому місці, і приблизно 1880 року було ухвалено закони, які давали дітям право на освіту. 1945 року було створено групу спеціалізованих магістратів для роботи з дітьми, а 1953 року з'явився термін «охорона дитинства» і була створена служба соціального забезпечення для дітей. 20 листопада 1959 року Франція підписала Декларацію прав дитини. 1989 року було прийнятий закон, що захищає дітей від жорстокого поводження, і була створена Національна служба телефонного прийому для дітей, які зазнали жорстокого поводження, з місією ради, запобігання і керівництва. 5 березня 2007 року ухвалено Закон, який поставив дітей у центр державної системи захисту й уточнив місію і словник із захисту дітей у Франції. 2004 року було ухвалено Закон, відповідно до якого було створено Національну обсерваторію дітей, які перебувають під загрозою (ONED), з метою збору таких необхідних даних про жорстоке поводження з дітьми. 2011 року з 583 139 викликів, отриманих Національною службою телефонного зв'язку

для дітей, які зазнали жорстокого поводження, було оброблено лише 32 414 викликів [258].

За останні двадцять п'ять років закони про дітей збільшилися. Ці закони зазвичай використовують термін «неповнолітній» замість «дитина»; Цивільний кодекс визначає «неповнолітнього» як «особу тієї чи іншої статі, яка ще не досягла вісімнадцятирічного віку». Недавні зміни спрямовано на розвиток більш правового статусу неповнолітніх, щоб відобразити їх місце в сучасному суспільстві. Нове законодавство також було направлено на реалізацію основних прав і обов'язків, закріплених в Конвенції ООН про права дитини 1989 року. Уряд і парламент намагалися встановити баланс між правами дітей, захистом дітей і правами й обов'язками батьків [250].

До речі, Франція зіграла ключову роль в ухваленні резолюцій 1539 (2004) та 1612 (2005) Ради Безпеки, в яких було створено механізм спостереження і звітності про серйозні порушення прав дітей у ситуаціях збройного конфлікту. У лютому 2007 року Франція в партнерстві з Дитячим фондом Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) організувала конференцію «Звільни дітей від війни». Після цієї події було ухвалено Паризькі принципи і зобов'язання, керівні принципи боротьби з вербуванням дітей у збройні сили. З того часу вони були схвалені 109 державами. Щоб продовжити це питання, 21 лютого 2017 року, Франція і ЮНІСЕФ організували міністерську конференцію «Захист дітей від війни», щоб оцінити виконану роботу й активізувати міжнародну мобілізацію з цього питання [252].

Окрім того в Комітеті міністрів Ради Європи Франція організувала велику конференцію з проблем, з якими стикаються права дітей сьогодні, особливо в контексті розвитку цифрових технологій. Вона також допомогла почати кампанію Ради Європи щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації та наруги і стала однією з перших країн, які підписали Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, яка набула чинності 1 липня 2010 року [252].

Зазначаючи про внутрішній механізм захисту прав дітей в країні, потрібно зазначити, що він має подвійну структуру. Соціальне забезпечення є обов'язком місцевих органів влади (соціальні служби, служби охорони здоров'я дітей молодшого віку і служби захисту дітей), а судовий захист неповнолітніх є обов'язком центрального уряду. Соціальні служби надають матеріальну і психологічну підтримку неповнолітнім і сім'ям, що стикаються із соціальними проблемами, які можуть вплинути на стабільність сім'ї. Ці види послуг зазвичай вимагають схвалення сім'ї щодо пропонованих заходів щодо захисту дітей. Якщо сімейні кошти недостатні, може бути надана додаткова фінансова допомога. У разі небезпеки або якщо неможливо отримати схвалення сім'ї, втрутиться служба судового захисту молоді. Суддя у справах неповнолітніх може призначити сімейне консультування або поміщення до спецустанов [250; 253].

За останні кілька років кримінальне законодавство для неповнолітнього француза було значно реформовано, але, на жаль, воно схиляється на користь репресивних заходів (особливо тюремного) над виховними. Ця тенденція суперечить нормам міжнародного права, які рекомендують не поміщати неповнолітніх під варту, крім як у крайньому випадку. Закон особливо суворий для молодих повторних злочинців, яких судять як дорослих. Однією з важливих проблем, пов'язаних із затриманням неповнолітніх, є велика кількість випадків завдання каліцтв і спроб самогубства у французьких в'язницях. На національному рівні було створено спеціальний комітет для вирішення цих проблем [248].

Усе вищенаведене дає можливість сформулювати такі висновки щодо міжнародного та зарубіжного досвіду захисту прав дітей:

1) міжнародна спільнота не стоїть осторонь у питаннях захисту прав дітей незалежно від етнічної, расової чи іншої приналежності дітей до певних груп і весь час спостерігає за реальним станом захисту прав дітей у конкретно взятій країні, пропонує їй шляхи модернізування механізму реалізації такої діяльності та спонукає до активної транскордонної та транснаціональної співпраці метою якої є забезпечення дітям такого середовища для зростання, яке якнайкраще відобразиться на її психологічному, психічному та фізичному розвитку;

2) держави-члени ЄС мають поступово впроваджувати, удосконалювати та модифікувати під потреби суспільних викликів акти законодавства, стратегічні та панові заходи та й загалом механізми реалізації захисту прав дітей;

3) на міжнародному рівні окрема увага приділяється саме проблемам насильства над дітьми, оскільки важко визначити співмірність шкоди, яка завдається дитині під час жорстокого поводження з нею як дорослих, так і безпосередньо дітей у сім'ї, у зовнішніх осередках її перебування – школі, ігрових майданчиках, Інтернеті тощо;

4) у європейських країнах соціальний захист дітей і молоді здебільшого об'єктивований у вигляді різнобічних гарантій орієнтованих на усунення соціальних проблем;

5) інститут дитячого омбудсмена є чинником спеціалізованого захисту прав дітей: інформування, підтримка та надання різноманітних послуг – основні завдання, які покладаються на особу, яка обіймає посаду представника інтересів дітей на державному рівні та підвищення ролі дітей у суспільстві;

6) роль громадськості в питаннях захисту прав дітей значна, оскільки пересічні громадяни здебільшого не стоять осторонь проблем окремо взятої дитини та ініціюють відповідні механізми захисту її прав. В Україні, на жаль, рівень опіки громадськості такими питаннями занижений, незважаючи на те, що спеціалізованих у цьому питанні громадських організацій існує багато. Менталітет українців відрізняється від сусідів, що негативно позначається на дітях;

7) для України позитивним вбачається запозичення позитивного досвіду реалізації захисту прав дітей деяких іноземних країн. З метою його виокремлення, окрім фрагментарного розкриття особливостей реалізації такої діяльності іноземними країнами, спеціалізовано проаналізовано досвід Республіки Білорусь та Французької Республіки. Зокрема виявлено таке:

– як і в Україні, у Республіці Білорусь наявна низка законодавчих актів, які сукупно врегульовують питання адміністративно-правового захисту прав дітей. Однак вони деталізують положення основного спеціалізованого Закону – «Про

права дитини» 2570-XII від 19.11.1993 року, а в Україні, як відомо, такого акта немає. Вищезгаданий спеціалізований Закон вважається одним із найкращих в Європі. Досить доречним є окреме визначення й обов'язків дитини. Наявна досить розвинена система профілактичних заходів, однак з ухваленням окремих не спеціалізованих у цій тематиці актів не приділяється пильна увага дотриманню прав дітей;

– у Французькій Республіці опіка захистом прав дітей є пріоритетом. Перші закони, спрямовані на забезпечення дитячих потреб, дуже давні й останнім часом удосконалюються та модифікуються. Країна ініціативна на міжнародній арені, є взірцем реагування на новітні проблеми в досліджуваній сфері. Внутрішній механізм захисту прав дітей у країні має подвійну структуру – соціальний та судовий;

Отже, захист дітей – це основоположна функція будь-якої цивілізованої правової держави, яка дбає про своїх громадян і сприяє якнайкращому зростанню особливо вразливих їх представників здебільшого через реалізацію виваженої, своєчасної та планової соціальної політики, реалізовуваної на основі норм адміністративного права.

На міжнародній арені та в деяких зарубіжних державах існують різноманітні ефективні правові механізми захисту прав дітей. Дієвими та такими, що можуть бути перспективними для України в досліджуваному аспекті, є: 1) уважне та небайдуже ставлення громадян до потреб дітей загалом і окремої дитини зокрема (Велика Британія); 2) створення єдиного систематизованого спеціалізованого акта, що доповнюється низкою уточнювальних (Республіка Білорусь); 3) запровадження інституту дитячого омбудсмена як незалежного представника інтересів дитини (спеціалізованих) (Федеративна Республіка Німеччина); надання дитячим омбудсменом широкого переліку різноманітних послуг (Французька Республіка); 4) створення спеціалізованих органів, основним завданням яких є безпосередньо захист інтересів дітей (Австралія); 5) поблажливе ставлення до дітей-правопорушників, які вчинили проступок уперше, і суворість закону до рецидивістів-неповнолітніх (Французька Республіка); 6) кодифікація

актів соціального захисту (Англія); 7) активна міжнародна ініціативність у сфері вирішення питань захисту прав дітей (Французька Республіка).

3.2. Напрямки підвищення ефективності адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні

Закінчуючи розгляд захисту публічною адміністрацією основоположних цінностей, які впливають на психологічний, соціальний, особистісний, фізичний та духовний розвиток осіб, які в силу власних спроможностей не здатні (не в повному обсязі) усвідомити значення та сутність гарантованих їм благ, що надають можливість останнім повноцінно зростати, розвиватись і формуватись як реалізована, самостійна складова цивілізованого суспільства, не можливо оминати увагою основну його частину – удосконалення законодавства в досліджуваній сфері, оскільки розуміючи, що це динамічний процес, який опосередковується низкою механізмів, що у свою чергу складаються з відповідних процедур, активних дій уповноважених суб'єктів, і сукупним результативним показником яких є рівень дотримання прав дитини як у країні в цілому, так і в окремому соціальному осередку, безсумнівно, він під впливом різноманітних чинників модернізується і не завжди своєчасно та в необхідному чи бажаному аспекті.

Нагадаємо, що Організація Об'єднаних Націй у Всесвітній декларації прав людини проголосила, що діти мають право на особливий захист, турботу і допомогу [53]. Однак, як зазначається в Концепції Державної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на 2017–2021 роки» [156], чинна в Україні система забезпечення прав дитини є недосконалою та не повною мірою відповідає вимогам часу. На сьогодні багато питань вимагають злагодженого та системного вирішення, координації дій органів влади всіх рівнів і громадянського суспільства з метою формування ефективної політики реалізації прав дітей, орієнтованої на забезпечення потреб

кожної дитини. Захист прав дітей і сімейно орієнтована політика мають залишатися одним з основних пріоритетів держави.

Відповідно оптимізація ефективності адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні є одним із найпріоритетніших завдань нашої держави, зокрема у зв'язку з накопиченням негативних тенденцій у сфері забезпечення та захисту прав дитини, виникненням нових викликів, які породжені глибокою соціально-політичною кризою, збройним конфліктом на сході країни, безсистемним реформуванням базових процедур і структур, завдання яких полягає в забезпеченні та дотриманні прав дітей, які становлять шосту частину українського соціуму [170].

У цьому руслі активізується потреба чіткого розуміння зазначеної діяльності. Нагадаємо, що з попередніх етапів нашого наукового дослідження нам відомо, що законодавчого трактування таких явищ, як забезпечення, охорона та захист прав дітей немає. Відповідно нами було сформовано власне бачення дефінування та смислового навантаження зазначених термінів.

У зв'язку з цим та з розумінням того, що окремого спеціалізованого акта в досліджуваній сфері немає, вважаємо за потрібне розроблення та ухвалення Закону України «Про права дитини», в якому має бути закріплено визначення таких термів у такому вигляді:

– «забезпечення прав дітей – загальнодержавний пріоритет, процедури реалізації якого передбачені Конвенцією ООН про права дитини і чинним законодавством, метою якого є дотримання найвищих інтересів дитини, що досягається спільними зусиллями служб у справах дітей, органів освіти, охорони здоров'я, соціальної політики, правоохоронних органів, батьків, опікунів, волонтерів і громадян та реалізовується системою охоронних і захисних заходів»;

– «захист прав дітей – це своєчасне реагування публічної адміністрації на порушення прав дітей, попередження виникнення посягання з боку інших осіб на права дітей, а також ужиття заходів щодо відновлення необхідних умов, за яких дитина розвивається, зростає та формується як цілісна особистість»;

– «охорона прав дітей – це комплекс забезпечувальних заходів, спрямованих на створення нормальних умов розвитку дитини, публічної турботи про материнство й дитинство».

З-поміж зазначеного, на нашу думку, вищевказаний акт має окремо визначати як права дитини, так й обов'язки, зокрема беручи за основу досвід Республіки Білорусь, вважаємо, що відповідна норма має бути закріплена в такому вигляді:

«обов'язками дитини є дотримання законів України, піклування про батьків, повага прав і законних інтересів інших громадян, традицій і культурних цінностей українського народу, інших націй і народностей, опановування знань і готування до самостійної трудової діяльності, дбайливо ставитися до навколишнього середовища, усіх форм власності» [255].

З розумінням того, що створення та ухвалення зазначеного Закону – це довготривалий процес, вважаємо, що відповідні доповнення як тимчасова міра мають бути відображені в Законі України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III.

Слід указати, що окрім суто дефінітивних наявні й інші законодавчі та нормотворчі прогалини, колізії та недоліки в досліджуваній сфері, які породжені (чи породжують) недосконалістю вітчизняної системи публічного адміністрування сфери захисту прав дітей.

Основною проблемою в досліджуваному аспекті є те, що українське законодавство щодо прав дитини залишається декларативним. Крім того не всі права дитини, визначені Конвенцією, забезпечені відповідними законами. У державі відсутній системний підхід до врахування думки дитини на всіх рівнях суспільного життя. Принцип якнайкращого забезпечення інтересів дитини покладено в основу державної політики лише у сфері охорони дитинства та регулювання сімейних відносин [10; 47].

Загалом національне законодавство майже імплементувало всі ключові міжнародні рекомендації, однак досі наявна неузгодженість деяких положень із нормами Конвенції про права дитини. Про це свідчить ухвалення стратегічного

документа, одним з основних завдань якого є послідовна адаптація національного законодавства до світових стандартів забезпечення, захисту та охорони прав дітей, так і потреба кардинальної перебудови публічного адміністрування в цій сфері, зокрема зміна суспільного мислення.

Як уже неодноразово відзначалося Коаліцією «Права дитини в Україні» та іншими організаціями, державні інституції досі тримаються об'єктного підходу, коли дитина розглядається як об'єкт впливу та захисту, а не як суб'єкт правових відносин [241]. Тобто в суспільстві та загалом у державі дитина не вважається як цінність, оскільки при вирішенні більшості питань домінантом є саме інтереси дорослих. Вимагає викорінення суспільний стереотип, що дитина є власністю батьків. Це можливо як через запровадження превентивних, освітніх і просвітницьких заходів, так і репресивним методом – установлення державою міри допустимої поведінки батьків.

До речі, слід уточнити один цікавий факт. Мова йде про формальну рівність батьків дитини під час судових розглядів щодо питань, що стосуються благополуччя останніх. Згідно із законодавством батьки мають рівні права на проживання з дітьми, проте в судовій практиці рішення про проживання дітей з батьком ухвалюють лише у 5-7%. Найчастіше суд віддає перевагу матері. В Україні традиційно вважають, що з функціями догляду, харчування, гігієни дітей жінкам вдається впоратися краще за чоловіків. Також можна стверджувати, що в малолітніх дітей психологічна прихильність до матері міцніша, ніж до батька. Згідно з новелами вітчизняного законодавства судові рішення про опіку мають ґрунтуватися на початковій презумпції рівності батька й матері у правах і враховувати їхній матеріальний і психологічний стан. А визначати найкращі умови для дитини мають спеціалізовані органи опіки [130].

Найприкрішим у цьому питанні є те, що нарізі є підстави стверджувати, що на сьогодні судова практика в окремих випадках, забезпечуючи право батьків, ігнорує права дітей. Хоча в нормативних актах закріплено права дитини, які потрібно враховувати при виконанні батьківських обов'язків, а в разі їх порушення – суду відновлювати або захищати ці права. Саме судова практика в

окремих випадках призводить до порушення цих прав, створює ситуацію, за якої дитина повністю залежна від своїх батьків, фактично не є суб'єктом сімейних правовідносин, а є виключно залежною, підвладною особою своїм батькам. І хоча влада батьків над дитиною сьогодні значно відрізняється від становища дитини у Стародавньому Римі, однак і реалізовувати більшу частину своїх прав дитина може виключно з дозволу своїх батьків, навіть у випадку коли існують беззаперечні докази зловживання батьками своїми правами та існування конфлікту інтересів батьків та дитини [108, с. 73].

Зрозуміло, що вітчизняне законодавство вже вміщує окремі аспекти відповідальності батьків за неналежне виконання батьківських обов'язків, однак, як свідчать практика правореалізації, тільки завдаючи невідвортної, пагубної та значної школи здоров'ю, життю дитини, її кривдники можуть бути покараними. При цьому дійсно можуть, але не завжди піддаються репресивним мірам. Вилучення дитини із сім'ї вважається тією самою допомогою, яка має захистити її від подальшого насильства чи батьківського недбальства.

Однак чи дійсно ті умови, які надає держава дітям, що примусово вилучені з форми сімейного виховання до спеціалізованого центру реабілітації чи подальшого утримання, є гідною альтернативою для розвитку дитини та її благополуччя?

На жаль, попри те, що проведена значна робота за багатьма складовими реалізації Національної стратегії (зокрема сформована нормативно-правова база, напрацьовані механізми попередження потрапляння дітей у заклади інституційного догляду та виховання, підвищена заробітна плата батьків-вихователів, здійснюються заходи щодо забезпечення житлом дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та дитячих будинків сімейного типу, упроваджується патронат над дитиною як державна форма піклування про дитину), загалом вважається, що реформа інституційного догляду та виховання дітей почалася складно. Під час упровадження реформи на державному, регіональному та місцевому рівнях, виникали деякі неузгоджені питання, які не були передбачені проектом. Деякі з них були сформульовані під час збору та

аналізу даних, зустрічей із батьками, державними службовцями, соціальними працівниками, науковцями [236].

Зазначимо, що в умовах сьогодення найуразливішою категорією продовжують залишатися діти-сироти та діти, позбавлені батьківської опіки та піклування. Одним із проблемних питань у зазначеній сфері є забезпечення житлом осіб з числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування віком від 18 до 23 років, у яких у віці до 18 років померли або загинули батьки, та осіб, які були віднесені до дітей, позбавлених батьківського піклування, у разі відсутності в таких житла.

На рівні чинного законодавства це питання вирішується відповідно до таких законів України, як Житловий кодекс Української РСР (уведено в дію з 1 січня 1984 року Постановою Верховної Ради Української РСР від 30 червня 1983 року N 5465-X); «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III; «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 № 2342-IV; «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 №1706-VII, а також Правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР, затверджених постановою Ради Міністрів УРСР і Української республіканської ради професійних спілок від 11.12.1984 № 470.

Зокрема відповідно до ст. 33 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які досягли 16 років, у разі відсутності в таких дітей житла мають право зараховуватися на квартирний облік і соціальний квартирний облік за місцем їх походження або проживання до встановлення опіки, піклування, влаштування в прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за заявою опікуна чи піклувальника, прийомних батьків, батьків-вихователів, адміністрації закладу, де проживає дитина, або органу опіки та піклування. Після досягнення 18

років такі діти впродовж місяця забезпечуються соціальним житлом до надання їм благоустроєного житлового приміщення для постійного проживання [153].

Тобто після завершення перебування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, у відповідних закладах для таких дітей, дитячому будинку сімейного типу, прийомній сім'ї або завершення терміну піклування над такими дітьми та в разі відсутності в таких дітей права на житло обласні, Київська та Севастопольська міські, районні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування забезпечують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб з їх числа протягом місяця у позачерговому порядку впорядкованим соціальним житлом [153].

Так, аналізуючи стан справ у цій сфері на прикладі Харківської області, можна зазначити, що станом за 9 місяців 2019 року на квартирному обліку перебувають 822 особи дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, із них – 178 осіб до 16 років; 644 осіб від 18 до 23 років. Протягом 9 місяців 2019 року 15 осіб цієї категорії забезпечені житлом.

Тож вищезазначені вимоги законодавства виконуються не в повному обсязі. Для вирішення такого стану речей, на наш погляд, на законодавчому рівні:

- в Україні назріла нагальна потреба ухвалити новий Житловий кодекс і Правила обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, які б ураховували механізми забезпечення та потреби осіб дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування віком від 18 до 23 років;

- передбачити на рівні державного та місцевих бюджетів цільове фінансування на придбання соціального житла в позачерговому порядку для осіб дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та забезпечити контроль за цільовим використанням таких коштів.

Слід відзначити, що незважаючи на позитивну динаміку розвитку сімейних форм виховання, наявні і проблемні аспекти, насамперед у матеріально-технічному й фінансовому забезпеченні дитячих будинків сімейного типу (ДБСТ) і прийомних сімей.

Зокрема неврегульованим залишається питання виділення житлових приміщень при створенні ДБСТ, а також поліпшення житлових умов родини у разі поповнення її вихованцями та низькі соціальні виплати.

Уточнимо, що на рівні чинного законодавства це питання вирішується відповідно до норм Сімейного кодексу України; законів України «про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-iii та «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 № 2342-IV; а також Постанови Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 564 «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу»; Наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23 вересня 2009 року № 3357 «Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу» й Постанови Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 № 81 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною».

Так, аналізуючи стан справ у цій сфері на прикладі Харківської області, можна зазначити, що станом за 9 місяців 2019 року в області функціонує 101 дитячий будинок сімейного типу; 307 прийомних сімей. І лише для 5 ДБСТ придбано житло.

Фінансування ДБСТ здійснюється за рахунок видатків державного бюджету, а розмір державної соціальної допомоги на дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, становить два прожиткових мінімуми для дітей відповідного віку [161].

Додамо, що прожиткові мінімуми на 2019 рік для різних категорій населення встановлюються в Україні Законом «Про Державний бюджет на 2019 рік» за поданням Міністерства фінансів. Отже, прожитковий мінімум на дитину

на 2019 рік в Україні такий: для дитини віком до 6 років – 1779 грн. = 3558 грн.; для дітей віком від 6 до 18 років – 2218 грн. = 4436 грн.

Розмір грошового забезпечення встановлюється на рівні 70 відсотків прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку на кожну дитину-вихованця та кожну прийомну дитину і не залежить від пенсії, аліментів, стипендії чи державної допомоги на кожну дитину-вихованця та на кожну прийомну дитину [50].

Відповідно на законодавчому рівні потрібно:

- передбачити на рівні державного бюджету збільшення розміру державної соціальної допомоги на дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям;

- розробити та забезпечити механізм надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам з метою забезпечення житлом і необхідними меблями, побутовою технікою та іншими предметами тривалого вжитку дитячі будинки сімейного типу під час їх створення та/або в разі поповнення родини вихованцями.

Ще однією проблемою є те, що багато дітей у нашій країні хочуть бути почутими, говорити про свої права, але не мають на це можливості. Діти хочуть мати таку можливість, зокрема висловлювати свої думки з питань, які впливають на їхнє життя. У той же час система освіти є неефективною, а системи ознайомлення з правами дитини взагалі не існує [69]. Відсутність спеціалізованого обов'язкового навчання щодо формування нормального осередку та благополучної сім'ї є однією із першопричин зазначеного. Такі знання мають прививатись ще з дитинства, зокрема педагогами, зокрема й соціальними, оскільки дитина не завжди знає про свої права, але дорослі мають їх знати й інформувати дітей, куди вони можуть звертатися у випадку ризику чи порушення своїх прав. Є педіатри, вчителі, дільничні, є вже шкільні офіцери. Коли кожен із них буде виконувати свою роботу, це буде профілактикою порушення прав дітей [221].

Окрім того діти відчують хвилювання у зв'язку з навчанням і переживають стрес через навантаження, піддаються насильству чи булінгу й мають недостатню підтримку від дорослих. І навіть звернувшись по допомогу, не отримують належної [69].

З метою покращення такого стану речей на рівні осередку, де діти проводять більшість свого часу, необхідним вважаємо таке: 1) школа та вчителі мають підвищувати мотивацію дітей вчитися й реалізовувати своє право на освіту, що буде зокрема знижувати хвилювання дітей через школу; 2) слід розмістити текст статуту на видному місці в школі, на шкільному сайті та провести кампанію з ознайомлення зі статутом усіх учасників навчально-виховного процесу; 3) запровадити щорічне обговорення статуту школи, механізмів захисту прав дитини та процедури врахування у статуті думок учнів, обговорення з дітьми за потреби змін до нього на класних годинах, їх прийняття; 4) забезпечувати дотримання як шкільних правил для учнів, так і тих, що стосуються вчителів; 5) розвивати учнівське самоврядування та його вплив на життя школи з молодших класів; 6) проводити тренінги та шкільні обміни різноманітної цікавої дітям тематики, зокрема присвячені участі дітей у житті школи, суспільства, громади та організації учнівського самоврядування; 7) забезпечити школи технічним обладнанням для дітей з інвалідністю; 8) готувати професійних асистентів учителів та тьюторів, забезпечувати їх роботу за державний кошт; 9) залучати волонтерів для ведення факультативів, допомоги у виконанні домашніх завдань і репетиторства, а також, за необхідності, для роботи тьюторами або асистентами вчителя; 10) урахувати думки школярів стосовно навантаження, наповнення шкільної програми тощо шляхом проведення систематичних опитувань; 11) забезпечити належну психологічну підтримку, особливо учням випускних класів; 12) запровадити у школах вільну атмосферу за прикладом Фінляндії – від можливості попити на уроці та вільно вийти до туалету до вільного пересування освітніми просторами під час навчального процесу; 13) підвищити заробітну платню вчителів для заохочення нових спеціалістів і

стимулювання педагогів до кращої роботи. Важливо зробити цю професію престижною та заохочувати усунення в ній гендерної дискримінації [60, с. 32].

Окремо зазначимо про потребу вдосконалення системи оцінювання у творчих предметах на основі врахування індивідуальних здібностей та особливостей дітей [60, с. 32].

Як відомо, індивідуалізація навчання – це система засобів, яка сприяє усвідомленню учнем своїх сильних і слабких можливостей навчання, підтримці й розвитку самобутності з метою самостійного вибору власних смислів навчання. Індивідуалізація сприяє розвитку самосвідомості, самостійності й відповідальності [125, с. 342]. Тому такі обов'язкові навчальні предмети, як фізичне виховання, співи чи малювання або креслення не можна оцінювати за певною шкалою, адже сформовані нормативи не репрезентують здібностей дитини і не є стимулом її розвитку.

На наш погляд, запровадження сталих, градаційних критеріїв оцінювання зазначених предметів є порушенням права дитини: по-перше, як зазначено вище, на індивідуалізацію навчання, оскільки нівелюється її право вільного вибору пізнавати світ у тому форматі, який їй найбільше підходить; по-друге, деформує дитяче уявлення про справедливість – діти не можуть бути однаковими у сприйнятті інформації, а тим більше в її репрезентації в заданому контексті, як зокрема в точних науках, де є стала правильна відповідь чи варіант ситуативного вирішення задачі. Оцінювання таких здібностей є суто суб'єктивним чинником педагога, оскільки він має власне, віково-сформоване сприйняття дійсності, де, наприклад, чорним є чорне, а білим – біле. І вихід дитячої творчості чи креативності за рамки сформованих учителем стандартів негативно впливає на рівень оцінювання її потенціалу. Принципово нові ідеї дітей входять у структуру обдарованості як незалежний чинник і мають бути заохочені, а не навпаки – осуджуватись чи оцінюватись як незадовільно виконане завдання.

Учителям важливо оцінювати сприйняття, уяву, фантазію, оригінальність і багато іншого. Тому вважаємо, що обов'язковим кроком учителя або спеціальної уповноваженої особи (наприклад, психолога) перед початком шкільного року є

перевірка творчих здібностей дітей. Щороку зокрема за допомогою тесту, який являє собою три частини, кожна з яких характеризує вербальну, образотворчу та звукову творчість, а оцінка його результатів відбувається відповідно до таких критеріїв: швидкість (число відповідей за певний проміжок часу), гнучкість (різноманітність відповідей), оригінальність (рідкість ідей), розробленість ідей (деталізація) [6; 12; 20; 196].

На основі проведеного тесту є можливість виділити 10 загальних показників, на які можна покладатися при оцінюванні рівня розвитку творчих здібностей: уважність, різнобічність, гнучкість, оригінальність, варіативність, конкретність, абстрактність, гармонія, незалежність, відкритість, сприйняття. Наголосимо, що для діагностики креативності не підходять тести вимірювання інтелекту, оскільки вони потребують єдиного правильного рішення з кількох запропонованих. Досліджуючи креативність, потрібно вивчати її образну й вербальну сторони. Також індикатор креативності – у віддаленості від стереотипів. У діагностиці потрібно заміряти продуктивність. Оригінальність визначається як число зворотних величин з точки зору частоти народження нестандартних відповідей. Замір унікальності здійснюється з точки зору кількості ідей, що не зустрічалися раніше, по відношенню до загальної кількості відповідей. Недолік тестових методик полягає в тому, що вони оцінюють творчі прояви в цілому, а не в застосуванні до будь-якої конкретної ситуації. Ще один недолік – неоднозначність інтерпретації. Це знижує рівень об'єктивності діагностики. Незважаючи на недоліки, тестові методики для вивчення рівня розвитку творчих здібностей використовуються багатьма вченими, психологами, педагогами, тренерами креативності. Поєднуючи кілька варіантів тестів, можна досліджувати креативність з різних боків [6; 12; 20; 196].

Отже, шкільні предмети, які безпосередньо стосуються креативних, творчих чи фізичних здібностей дітей, потребують перегляду щодо їх оцінювання. Їх прояв має бути заохочувальним. На освітньому рівні такі здібності дитини оцінці підлягати не повинні, а мають стосуватися виключно розвиткових аспектів як інструмент різного сприйняття світу дитиною, а не обов'язковий факультатив.

Узагальнюючи зазначимо, що для того, щоб діти мали можливість вільно висловлювати свої думки, брати участь у розвитку цивілізованого суспільства та бути соціально активними, необхідним є, по-перше, формування у дорослих бачення дітей як самостійної складової суспільства (нагадаємо, шляхом масовою просвітницької роботи та запровадження репресивних методів впливу); по-друге, слід розвивати моделі світогляду людей, які є соціальними працівниками; по-третє, забезпечити можливість дітям об'єднуватись у гуртки дозвільного дня, що мають фінансуватися за державний (локальний) рахунок; по-четверте, на державному рівні заохочувати будь-які колективні починання, ініціативи чи побажання дітей або їх об'єднань.

Як бачимо, у досліджуваній сфері існує чимала кількість проблемних питань, які ускладнюють або взагалі унеможливають належний захист прав дітей. Відповідно, на нашу думку, цілком доцільною видається можливість групування таких проблем у певні блоки.

Зокрема ми прибічники думки, що, по-перше, це ті чинники, які побічно стосуються ефективного адміністративно правового забезпечення прав дітей, однак існують на загальнодержавному й соціальному рівні, тим самим потребують вирішення не в межах досліджуваної проблематики, а в глобальному аспекті; по-друге, це функціональні проблеми, тобто ті, що прямо стосуються діяльності публічної адміністрації, законодавчих положень і механізмів її реалізації.

З урахуванням усього вищезазначеного, до першого блоку проблем ми відносимо, наприклад, низький економічний та соціальний рівень життя населення; неналежний рівень медичного, освітнього забезпечення; соціальне сирітство; байдужість оточення до дитячих проблем та багато інших.

При цьому слід зазначити, що більшість проблем цієї групи породжують низку інших проблем, зокрема таких, як дитяча проституція, торгівля дітьми, ігроманія, наркоманія, дитяча злочинність.

На попередньому етапі нашого дослідження ми вказували на стратегічні акти планування, які безпосередньо присвячені зазначеній проблематиці. Однак,

на нашу думку, ці проблеми не слід вирішувати поодинокі, оскільки, як зазначено вище, це похідні чинники, наслідки від інших глобальних проблем.

У свою чергу другу групу проблем у досліджуваній сфері складають законодавчі та нормотворчі прогалини, колізії та інші недоліки. Сюди ж доцільно віднести й аспекти імплементації міжнародних рекомендацій та окремо неналежне здійснення публічною адміністрацією своїх зобов'язань.

Наостанок зазначимо, що не діє механізм державного замовлення послуг громадських організацій; відсутні механізми державного фінансування громадської діяльності щодо захисту прав дітей; участь представників громадськості в моніторингу дотримання прав дітей не є обов'язковою [149].

Усе вищенаведене дає можливість сформулювати такі висновки щодо пошуку шляхів підвищення ефективності адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні:

1) у зв'язку з наявністю негативних тенденцій у сфері захисту прав дітей активізується потреба чіткого розуміння зазначеної діяльності. Оскільки окремого спеціалізованого акта в досліджуваній сфері немає, необхідним вбачається розроблення та ухвалення Закону України «Про права дитини», в якому має бути закріплено визначення термів у такому вигляді:

– «забезпечення прав дітей – загальнодержавний пріоритет, процедури реалізації якого передбачені Конвенцією ООН про права дитини і чинним законодавством, метою якого є дотримання найвищих інтересів дитини, що досягається спільними зусиллями служб у справах дітей, органів освіти, охорони здоров'я, соціальної політики, правоохоронних органів, батьків, опікунів, волонтерів і громадян та реалізовується системою охоронних і захисних заходів»;

– «захист прав дітей – це своєчасне реагування публічної адміністрації на порушення прав дітей, попередження виникнення посягання з боку інших осіб на права дітей, а також ужиття заходів щодо відновлення необхідних умов, за яких дитина розвивається, зростає та формується як цілісна особистість»;

– «охорона прав дітей – це комплекс забезпечувальних заходів, спрямованих на створення нормальних умов розвитку дитини, публічної турботи про материнство й дитинство»;

2) новостворений спеціалізований Закон має окремо визначати як права дитини, так і обов'язки, зокрема беручи за основу досвід Республіки Білорусь, відповідна норма має бути закріплена в такому вигляді:

«обов'язками дитини є дотримання законів України, піклування про батьків, повага прав і законних інтересів інших громадян, традицій і культурних цінностей українського народу, інших націй і народностей, опановування знань і готування до самостійної трудової діяльності, дбайливо ставитися до навколишнього середовища, усіх форм власності» [255];

3) із розумінням того, що створення та ухвалення зазначеного Закону – це довготривалий процес, а відповідні доповнення як тимчасова міра мають бути відображені в Законі України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III;

4) окрім суто дефінітивних існує чимала кількість проблемних питань, породжених (чи таких, що породжують) недосконалістю вітчизняної системи публічного адміністрування сфери захисту прав дітей, які, як наслідок, ускладнюють або ж узагалі унеможливають належний захист прав дітей. Цілком доцільною видається можливість групування таких проблем у певні блоки:

– ті чинники, що побічно стосуються ефективного адміністративно правового забезпечення прав дітей, однак існують на загальнодержавному й соціальному рівні, тим самим потребують вирішення не в межах досліджуваної проблематики, а в глобальному аспекті, – низький економічний та соціальний рівень життя населення; неналежний рівень медичного, освітнього забезпечення; соціальне сирітство; байдужість оточення до дитячих проблем і багато інших. Більшість таких проблем породжують низку інших проблем, зокрема таких як дитяча проституція, торгівля дітьми, ігроманія, наркоманія, дитяча злочинність. Ці проблеми не слід вирішувати поодинокі, оскільки, як зазначено вище, це похідні чинники, наслідки від інших глобальних проблем;

– функціональні проблеми, тобто ті, що прямо стосуються діяльності публічної адміністрації, законодавчих положень та механізмів її реалізації;

а) узагалі національне законодавство майже імплементувало всі ключові міжнародні рекомендації, однак досі наявна неузгодженість деяких положень із нормами Конвенції про права дитини. Про це свідчить ухвалення стратегічного документа, одним з основних завдань якого є як послідовна адаптація національного законодавства до світових стандартів забезпечення, захисту й охорони прав дітей, так і потреба кардинальної перебудови публічного адміністрування в цій сфері, зокрема зміна суспільного мислення;

б) безвідповідальне ставлення батьків до своїх дітей: у суспільстві та загалом у державі дитина не вважається як цінність, оскільки при вирішенні більшості питань домінантом є саме інтереси дорослих. Вимагає викорінення суспільний стереотип, що дитина є власністю батьків. Це можливо як шляхом запровадження превентивних, освітніх і просвітницьких заходів, так і репресивним методом – установлення державною міри допустимої поведінки батьків. Вітчизняне законодавство вже вміщує окремі аспекти відповідальності батьків за неналежне виконання батьківських обов'язків, однак, як свідчить практика правореалізації, тільки завдаючи невідвортної, пагубної та значної школи здоров'ю, життю дитини, її кривдники можуть бути покараними. При цьому дійсно можуть, але не завжди піддаються репресивним мірам. Вилучення дитини із сім'ї вважається тією самою допомогою, яка має захистити її від подальшого насильства чи батьківського недбальства. Однак ті умови, що надає держава для дітей, які примусово вилучені з форми сімейного виховання до спеціалізованого центру реабілітації чи подальшого інституційного догляду й виховання, не є гідною альтернативою для розвитку дитини та її благополуччя;

в) забезпечення житлом дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки та піклування (в умовах сьогодення зазначені особи продовжують залишатися найуразливішою категорією). У зазначеному аспекті вимоги законодавства виконуються не в повному обсязі. Для вирішення такого стану речей на законодавчому рівні:

– в Україні назріла нагальна потреба ухвалити новий Житловий кодекс і Правила обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, які б ураховували механізми забезпечення та потреби осіб дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування віком від 18 до 23 років;

– передбачити на рівні державного та місцевих бюджетів цільове фінансування на придбання соціального житла у позачерговому порядку для осіб дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та забезпечити контроль за цільовим використанням таких коштів;

г) незважаючи на позитивну динаміку розвитку сімейних форм виховання, наявні і проблемні аспекти, насамперед у матеріально-технічному й фінансовому забезпеченні дитячих будинків сімейного типу (ДБСТ) і прийомних сімей. Зокрема неврегульованим залишається питання виділення житлових приміщень при створенні ДБСТ, а також поліпшення житлових умов родини у разі поповнення її вихованцями та низькі соціальні виплати. Відповідно на законодавчому рівні потрібно:

– передбачити на рівні державного бюджету збільшення розміру державної соціальної допомоги на дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям;

– розробити та забезпечити механізм надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам із метою забезпечення житлом і необхідними меблями, побутовою технікою та іншими предметами тривалого вжитку дитячі будинки сімейного типу під час їх створення та/або в разі поповнення родини вихованцями;

г) відсутність у дітей можливості вільно висловлювати свої думки, брати участь у розвитку цивілізованого суспільства та бути соціально активними – для надання їм такої можливості необхідним є, по-перше, формування в дорослих бачення дітей як самостійної складової суспільства (через масову просвітницьку роботу та запровадження репресивних методів впливу); по-друге, розвивати моделі світогляду людей, які є соціальними працівниками; по-третє, забезпечити можливість дітям об'єднуватись у гуртки дозвільного дня, що мають

фінансуватися за державний (локальний) рахунок; по-четверте, на державному рівні заохочувати будь-які колективні починання, ініціативи чи побажання дітей чи їх об'єднань;

д) надмірний стрес у дітей пов'язаний із навчанням – запровадження сталих, градаційних критеріїв оцінювання зазначених предметів є порушенням права дитини, по-перше, на індивідуалізацію навчання, оскільки нівелюється її право вільного вибору пізнавати світ у тому форматі, який їй найбільше підходить; по-друге, деформує дитяче уявлення про справедливість – діти не можуть бути однаковими у сприйнятті інформації, а тим більше в її репрезентації в заданому контексті, як зокрема в точних науках, де є стала правильна відповідь чи варіант ситуативного вирішення задачі. Оцінювання таких здібностей є суто суб'єктивним чинником педагога, оскільки він має власне, віково сформоване сприйняття дійсності, де, наприклад, чорним є чорне, а білим – біле. І вихід дитячої творчості чи креативності за рамки сформованих учителем стандартів негативно впливає на рівень оцінювання її потенціалу. Принципово нові ідеї дітей входять у структуру обдарованості як незалежний чинник і мають бути заохочені, а не навпаки – осуджуватись чи оцінюватись як незадовільно виконане завдання. Шкільні предмети, які безпосередньо стосуються креативних, творчих чи фізичних здібностей дітей, потребують перегляду їх оцінювання. Їх прояв має бути заохочувальним. На освітньому рівні такі здібності дитини оцінюванню підлягати не мають, а стосуються виключно розвиткових аспектів як інструмент різного сприйняття світу дитиною, а не обов'язковий факультатив.

Отже, захист публічною адміністрацією основоположних цінностей, які впливають на психологічний, соціальний, особистісний, фізичний та духовний розвиток дітей, перебуває в постійному динамічному ритмі та під впливом різноманітних чинників модернізується, і не завжди своєчасно та в необхідному чи бажаному аспекті. Відповідно оптимізація ефективності адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні є одним із найпріоритетніших завдань нашої держави.

Під час аналізу було виявлено низку проблемних питань, які безпосередньо пов'язані з належним здійсненням публічною адміністрацією свої діяльності та окремо ті, що існують на загальнодержавному й соціальному рівні, тим самим потребують вирішення не в межах досліджуваної проблематики, а в глобальному аспекті.

У зв'язку з наявністю негативних тенденцій у сфері захисту прав дітей запропоновано низку оптимізацій, зокрема у сфері безвідповідального ставлення батьків до своїх дітей; забезпечення житлом дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки та піклування; виділення житлових приміщень при створенні ДБСТ, а також поліпшення житлових умов родини у разі поповнення її вихованцями; соціальних виплат; висловлювання дітьми власної думки; попередження стресу в дітей, пов'язаного з навчанням, тощо. З нагального необхідним вбачається розроблення та ухвалення Закону України «Про права дитини». З розумінням того, що створення та ухвалення зазначеного Закону – це довготривалий процес, запропоновано внести окремі доповнення до Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III.

Висновки до розділу 3

1. Доведено, що захист дітей – це основоположна функція будь-якої цивілізованої правової держави, яка дбає про своїх громадян і сприяє якнайкращому зростанню особливо вразливих їх представників здебільшого через реалізацію вираженої, своєчасної та планової соціальної політики, реалізовуваної на основі норм адміністративного права.

2. Стверджується, що міжнародна спільнота не стоїть осторонь у питанні захисту прав дітей незалежно від етнічної, расової чи іншої приналежності дітей до певних груп і весь час спостерігає за реальним станом захисту прав дітей у конкретно взятій країні, пропонує їй шляхи модернізування механізму реалізації такої діяльності та спонукає до активної транскордонної й транснаціональної

співпраці, метою якої є забезпечення дітям такого середовища для зростання, яке якнайкраще відобразиться на її психологічному, психічному та фізичному розвитку. Окрема увага приділяється саме проблемам насильства над дітьми, оскільки важко визначити співмірність шкоди, яка завдається дитині під час жорстокого поводження з нею як дорослих, так і безпосередньо дітей у сім'ї, у зовнішніх осередках її перебування – школі, ігрових майданчиках, Інтернеті, тощо.

3. Виявлено, що держави-члени ЄС мають поступово впроваджувати, удосконалювати та модифікувати під потреби суспільства акти законодавства, стратегічні та планові заходи й загалом механізми реалізації захисту прав дітей.

4. З'ясовано, що в європейських країнах соціальний захист дітей і молоді здебільшого об'єктивований у вигляді різнобічних гарантій, орієнтованих на усунення соціальних проблем, а інститут дитячого омбудсмена є чинником спеціалізованого захисту прав дітей: інформування, підтримка та надання різноманітних послуг – основні завдання, що покладаються на особу, яка обіймає посаду представника інтересів дітей на державному рівні.

5. Стверджується, що роль громадськості в питаннях захисту прав дітей значна, оскільки пересічні громадяни здебільшого не стоять осторонь проблем окремо взятої дитини та ініціюють відповідні механізми захисту її прав. В Україні рівень опіки громадськості такими питаннями занижений, незважаючи на те, що спеціалізованих у цьому питанні громадських організацій існує багато. Менталітет українців відрізняється від сусідів, що негативно позначається на дітях.

6. Для України позитивним убачається запозичення позитивного досвіду реалізації захисту прав дітей деяких іноземних країн. З метою його виокремлення, окрім фрагментарного розкриття особливостей реалізації такої діяльності іноземними країнами, спеціалізовано проаналізовано досвід Республіки Білорусь та Французької Республіки. Зокрема виявлено таке:

– як і в Україні, так і в Республіці Білорусь наявна низка законодавчих актів, які сукупно врегульовують питання адміністративно-правового захисту прав

дітей. Однак вони деталізують положення основного спеціалізованого Закону – «Про права дитини» 2570-XII від 19.11.1993 року, а в Україні, як відомо, такого акта немає. Вищезгаданий спеціалізований Закон вважається одним із найкращих в Європі. Досить доречним є окремо визначення й обов'язків дитини. Наявна досить розвинена система профілактичних заходів, однак із прийняттям окремих не спеціалізованих у цій тематиці актів не приділяється пильна увага дотриманню прав дітей;

– у Французькій Республіці опіка захистом прав дітей є пріоритетом. Перші закони, спрямовані на забезпечення дитячих потреб датуються давно й останнім часом удосконалюються та модифікуються. Країна ініціативна на міжнародній арені, є взірцем реагування на новітні проблеми в досліджуваній сфері. Внутрішній механізм захисту прав дітей у країні має подвійну структуру – соціальний та судовий.

7. Зроблено висновок, що на міжнародній арені та в деяких зарубіжних державах існують різноманітні ефективні правові механізми захисту прав дітей. Дієвими та такими, що можуть бути перспективними для України, у досліджуваному аспекті є: 1) уважне та небайдуже ставлення громадян до потреб дітей загалом так окремої дитини зокрема (Велика Британія); 2) створення єдиного систематизованого спеціалізованого акта, що доповнюється низкою уточнювальних (Республіка Білорусь); 3) запровадження інституту дитячого омбудсмена як незалежного представника інтересів дитини (спеціалізованих) (Федеративна Республіка Німеччина); надання дитячим омбудсменам широкого переліку різноманітних послуг (Французька Республіка); 4) створення спеціалізованих органів, основним завданням яких є безпосередньо захист інтересів дітей (Австралія); 5) поблажливе ставлення до дітей-правопорушників, які вчинили проступок вперше, і суворість закону до рецидивістів-неповнолітніх (Французька Республіка); 6) кодифікація актів соціального захисту (Англія); 7) активна міжнародна ініціативність у сфері вирішення питань захисту прав дітей (Французька Республіка).

8. Стверджується, що у зв'язку з наявністю негативних тенденцій у сфері захисту прав дітей активізується потреба чіткого розуміння зазначеної діяльності. Оскільки окремого спеціалізованого акта в досліджуваній сфері немає, необхідним вбачається розроблення та ухвалення Закону України «Про права дитини», в якому має бути закріплено визначення термів у такому вигляді:

– «забезпечення прав дітей – загальнодержавний пріоритет, процедури реалізації якого передбачені Конвенцією ООН про права дитини і чинним законодавством, метою якого є дотримання найвищих інтересів дитини, що досягається спільними зусиллями служб у справах дітей, органів освіти, охорони здоров'я, соціальної політики, правоохоронних органів, батьків, опікунів, волонтерів і громадян та реалізовується системою охоронних і захисних заходів»;

– «захист прав дітей – це своєчасне реагування публічної адміністрації на порушення прав дітей, попередження виникнення посягання з боку інших осіб на права дітей, а також ужиття заходів щодо відновлення необхідних умов, за яких дитина розвивається, зростає і формується як цілісна особистість»;

– «охорона прав дітей – це комплекс забезпечувальних заходів, спрямованих на створення нормальних умов розвитку дитини, публічної турботи про материнство й дитинство».

9. Убачається, що новостворений спеціалізований Закон має окремо визначати як права дитини, так й обов'язки, зокрема відповідна норма має бути закріплена в такому вигляді:

«обов'язками дитини є дотримання законів України, піклування про батьків, повага прав і законних інтересів інших громадян, традицій і культурних цінностей українського народу, інших націй і народностей, опановування знань і готування до самостійної трудової діяльності, дбайливе ставлення до навколишнього середовища, усіх форм власності» [255].

10. Наголошено, що з розумінням того, що створення та ухвалення зазначеного Закону – це довготривалий процес, відповідні доповнення, як тимчасова міра, мають бути відображені в Законі України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III.

11. Відзначено, що окрім суто дефінітивних існує чимала кількість проблемних питань, породжених (чи таких, що породжують) недосконалістю вітчизняної системи публічного адміністрування сфери захисту прав дітей, які, як наслідок, ускладнюють або ж узагалі унеможливають належний захист прав дітей. Цілком доцільною видається можливість групування таких проблем у певні блоки:

– ті чинники, що побічно стосуються ефективного адміністративного правового забезпечення прав дітей, однак існують на загальнодержавному й соціальному рівні, тим самим потребуючи вирішення не в межах досліджуваної проблематики, а в глобальному аспекті (низький економічний та соціальний рівень життя населення; неналежний рівень медичного, освітнього забезпечення; соціальне сирітство; байдужість оточення до дитячих проблем й ін.). Більшість таких проблем породжують низку інших проблем, зокрема таких як дитяча проституція, торгівля дітьми, ігроманія, наркоманія, дитяча злочинність. Ці проблеми не слід вирішувати поодинокі, оскільки, як зазначено вище, це похідні чинники, наслідки від інших глобальних проблем;

– функціональні проблеми, тобто ті, що прямо стосуються діяльності публічної адміністрації, законодавчих положень і механізмів її реалізації;

а) загалом національне законодавство майже імплементувало всі ключові міжнародні рекомендації, однак досі наявна неузгодженість деяких положень із нормами Конвенції про права дитини. Про це свідчить ухвалення стратегічного документа, одним з основних завдань якого є як послідовна адаптація національного законодавства до світових стандартів забезпечення, захисту та охорони прав дітей, так і потреба кардинальної перебудови публічного адміністрування в цій сфері, зокрема зміна суспільного мислення;

б) безвідповідальне ставлення батьків до своїх дітей: у суспільстві та загалом у державі дитина не вважається як цінність, оскільки при вирішенні більшості питань домінантою є саме інтереси дорослих. Вимагає викорінення суспільний стереотип, що дитина є власністю батьків. Це можливо як через запровадження превентивних, освітніх і просвітницьких заходів, так і

імперативним методом установлення державною міри допустимої поведінки батьків. Вітчизняне законодавство вже вміщує окремі аспекти відповідальності батьків за неналежне виконання батьківських обов'язків, однак, як свідчать практика правореалізації, тільки завдаючи невідвортної, пагубної та значної школи здоров'ю, життю дитини, її кривдники можуть бути покарані. При цьому дійсно можуть, але не завжди піддаються репресивним мірам. Вилучення дитини із сім'ї вважається тією самою допомогою, яка має захистити її від подальшого насильства чи батьківського недбальства. Однак ті умови, які надає держава для дітей, що примусово вилучені з форми сімейного виховання до спеціалізованого центру реабілітації чи подальшого інституційного догляду та виховання, не є гідною альтернативою для розвитку дитини та її благополуччя;

в) забезпечення житлом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки та піклування (в умовах сьогодення зазначені особи продовжують залишатися найуразливішою категорією). У зазначеному аспекті вимоги законодавства виконуються не в повному обсязі. Для виправлення такого стану речей на законодавчому рівні:

– в Україні назріла нагальна потреба ухвалити новий Житловий кодекс і Правила обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, які б ураховували механізми забезпечення та потреби осіб дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування віком від 18 до 23 років;

– передбачити на рівні державного та місцевих бюджетів цільове фінансування на придбання соціального житла в позачерговому порядку для осіб дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, та забезпечити контроль за цільовим використанням таких коштів;

г) незважаючи на позитивну динаміку розвитку сімейних форм виховання, наявні і проблемні аспекти, зокрема в матеріально-технічному й фінансовому забезпеченні дитячих будинків сімейного типу (ДБСТ) і прийомних сімей. Зокрема неврегульованим залишається питання виділення житлових приміщень при створенні ДБСТ, а також поліпшення житлових умов родини у разі

поповнення її вихованцями та низькі соціальні виплати. Відповідно на законодавчому рівні потрібно:

- передбачити на рівні державного бюджету збільшення розміру державної соціальної допомоги на дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям;

- розробити та забезпечити механізм надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам із метою забезпечення житлом і необхідними меблями, побутовою технікою та іншими предметами тривалого вжитку дитячих будинків сімейного типу під час їх створення та/або в разі поповнення родини вихованцями;

- г) відсутність у дітей можливості вільно висловлювати свої думки, брати участь у розвитку цивілізованого суспільства та бути соціально активними. Для надання їм такої можливості необхідним є, по-перше, формування у дорослих бачення дітей як самостійної складової суспільства (через масову просвітницьку роботу та запровадження репресивних методів впливу); по-друге, розвивати моделі світогляду людей, які є соціальними робітниками; по-третє, забезпечити можливість дітям об'єднуватись у гуртки дозвільного дня, що мають фінансуватися за державний (локальний) рахунок; по-четверте, на державному рівні заохочувати будь-які колективні починання, ініціативи чи побажання дітей чи їх об'єднань;

- д) надмірний стрес у дітей пов'язаний із навчанням. Запровадження сталих, градаційних критеріїв оцінювання навчальних предметів є порушенням права дитини – по-перше, на індивідуалізацію навчання, оскільки нівелюється її право вільного вибору пізнавати світ у тому форматі, який їй найбільше підходить; по-друге, деформує дитяче уявлення про справедливість – діти не можуть бути однаковими у сприйнятті інформації, а тим більше в її репрезентації в заданому контексті, як зокрема в точних науках, де є стала правильна відповідь чи варіант ситуативного вирішення задачі. Оцінювання таких здібностей є суто суб'єктивним чинником педагога, оскільки він має власне, віково сформоване сприйняття дійсності, де, наприклад, чорним є чорне, а білим – біле. І вихід

дитячої творчості чи креативності за рамки сформованих учителем стандартів негативно впливає на рівень оцінювання її потенціалу. Принципово нові ідеї дітей входять у структуру обдарованості як незалежний чинник і мають бути заохочені, а не навпаки – осуджуватись чи оцінюватись як незадовільно виконане завдання. Шкільні предмети, які безпосередньо стосуються креативних, творчих чи фізичних здібностей дітей, потребують перегляду їх оцінювання. Їх прояв має бути заохочувальним. На освітньому рівні такі здібності дитини оцінюванню підлягати не мають, а мають стосуватись виключно розвиткових аспектів як інструмент різного сприйняття світу дитиною, а не як обов'язковий факультатив.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації на основі теорії адміністративного права, чинного законодавства та досягнень публічних органів влади наведено нове розв'язання наукового завдання щодо визначення ознак та посилення адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні. Основні з них такі:

1. З'ясовано, що права дітей як об'єкт адміністративно-правових відносин – це комплекс охоронюваних та гарантованих міжнародними та національними актами загальних та окремо спеціальних благ та цінностей для осіб, які в силу власних вікових, фізичних, розумових чи соціально-адаптованих спроможностей не здатні (не в повній мірі) усвідомити їх значення та сутність, внаслідок чого вони не можуть бути повною мірою реалізовані або потерпають від незаконного посягання з боку інших осіб, перешкоджаючи при цьому реалізованості дитини як самостійної складової цивілізованого суспільства.

2. Зроблено висновок, що у широкому розумінні адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні – це спосіб забезпечення публічною адміністрацією основоположних цінностей, які впливають на психологічний, соціальний, особистісний, фізичний та духовний розвиток дітей; у вузькому – своєчасне реагування публічної адміністрації на порушення прав дітей, попередження виникнення посягання з боку інших осіб на права дітей, а також вжиття заходів щодо відновлення необхідних умов, за яких дитина розвивається, зростає та формується як цілісна особистість.

3. Виявлено і узагальнено, що принципи адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні мають подвійну філософсько-правову природу. З одного боку – це гуманітарні, стандартні, задекларовані, визнані на міжнародному та національному рівнях блага, цінності та умови за яких забезпечується якнайкраще зростання дитини та формування її цілісною особистістю; з іншого – публічно-управлінські настанови, ідейні вимоги та орієнтири для публічної адміністрації, об'єктивовані в актах законодавства як положення щодо її діяльності у сфері

реалізації захисту прав дітей, відображаючи при цьому сутність держави та її ставлення до цієї категорії осіб.

4. Зроблено висновок, що публічними інструментами адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні є засоби, способи та заходи соціально-економічного, правового чи іншого характеру, застосування яких здійснюється на основі максимальної виваженості, планування, стратегічності та результативності в адміністративній діяльності публічних органів влади, делегованих ними представників та інших суб'єктів публічної адміністрації задля реалізації напрямів відповідної державної політики та з метою розв'язання наявних проблем у сфері забезпечення дітей комплексом благ та цінностей, необхідних для їх повноцінного розвитку, захисту їх від протиправних посягань з боку інших осіб та попередження виникнення загроз для їх належної реалізації.

5. Доведено, що форми та методи діяльності публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні реалізуються в їх адміністративних діях, які вчиняються конкретними її представниками в межах повноважень, нормативно закріпленої компетенції та сфери владного впливу. Такі дії, по-перше, мають чітку спрямованість – найкраще забезпечення інтересів дітей усіма можливими способами та засобами; по-друге, є саме адміністративними, не в управлінському аспекті, а в широкому розумінні, де знаходять свій вияв заходи різного характеру, однак об'єднані спільною метою – отримання позитивного, запланованого результату, що має публічне чи індивідуалізоване значення; по-третє, втілюються в практичну діяльність уповноважених суб'єктів не самовільно, а планово, маючи для цього попередньо чіткі підстави та необхідні передумови.

6. Зроблено висновок, що контроль, як публічний інструмент адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні – це система заходів впливу на свідомість та дії окремих суб'єктів, що здійснюється з метою відстеження та виявлення реального стану захисту прав дітей в Україні за різних обставин. Він базується на визначенні рівня дотримання маркерів щодо виконання Конвенції про захист прав дитини, публічної реалізації прав дітей у соціумі, перевірки умов проживання та виховання дітей в прийомних сім'ях та

виховання дітей в дитячих будинках, в тому числі сімейного типу, забезпечення постановки на квартирний облік дітей, які потребують захисту житлових прав.

7. Виявлено та узагальнено, що на міжнародній арені та в деяких зарубіжних державах існують різноманітні ефективні правові механізми захисту прав дітей. Дієвим та таким, що доцільно впровадити у правотворчість та правозастосування в Україні є: 1) уважне та небайдуже ставлення громадян до потреб дітей як загалом, так і до так окремої дитини зокрема (Великобританія); 2) створення єдиного систематизованого спеціалізованого нормативного акта на рівні закону (Республіка Білорусь); 3) запровадження інституту дитячого омбудсмена як незалежного представника інтересів дитини (спеціалізованих) (Федеративна Республіка Німеччина); надання дитячим омбудсменам широкого переліку різноманітних послуг (Франція); 4) створення спеціалізованих органів, основним завданням яких є безпосередньо захист інтересів дітей (Австралія); 5) поблажливе ставлення до дітей-правопорушників, які вчинили проступок вперше і суворість закону до рецидивістів-неповнолітніх (Франція); 6) кодифікація актів соціального захисту (Великобританія); 7) активна міжнародна ініціативність у сфері вирішення питань захисту прав дітей (Франція).

8. Запропоновано конкретні зміни і доповнення до вітчизняного законодавства щодо підвищення ефективності захисту прав дітей в Україні. Необхідним вбачається розробка та прийняття проекту закону України «Про права дитини» як рамкового нормативно-правового акта високого рівня, в якому необхідно завершити імплементацію основоположного міжнародного законодавства, що стосуються прав дитини, у вітчизняне право. Запропоновані конкретні зміни і доповнення до житлового законодавства нормами адміністративного права щодо гарантування дітям-сиротам та прирівняним до них особам права на відокремлене належне житло після досягнення повноліття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Адміністративне право України: доктринальні аспекти реформування. *Право України*. 1998. № 8. С.10.
2. Авер'янов В. Б. Вибрані наукові праці; за заг. ред.: Ю.С. Шемшученка, О.Ф. Андрійко. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. 448 с.
3. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України: Академічний курс : підручник: у 2 т. К. Юрид. думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.
4. Аганісьян В.М. Вивчення креативності у дорослих. *Нові дослідження в психології*. 1978. № 1. С. 9-14.
5. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку ХХІ століття): монографія; за заг. ред. В. В. Галуцька. Херсон. юрид. ін-т Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Херсон : Херсонська міська друкарня, 2010. 378 с.
6. Адміністративне право України: підручник; за заг.ред. Т.О. Коломоєць. Київ: «Істина», 2010. 447с.
7. Адміністративне право України: підручник; за ред. Ю.П. Битяка. Харків: Право, 2000. 520 с.
8. Адміністративне право України: у 2-х томах: підручник Т. 1: Загальне адміністративне право. Академічний курс. В. Галуцько, В. Олефір, В. Гридасов та ін. Херсон: ХМД, 2013. 396 с.
9. Алексеев С. С. Общая теория права : курс в 2 т. М. : Юрид. лит., 1982. Т. 2. 360 с.
10. Альтернативний звіт про реалізацію Україною положень Конвенції ООН про права дитини (2002–2008). *Інформаційний портал UNICEF Україна*. URL: <http://www.unicef.org/ukraine/report-ukr.pdf>
11. Андрійчук Ю. А. Теоретична сутність та зміст поняття «механізм». *Проблеми формування та реалізації конкурентної політики* : матеріали III

Міжнародної науково-практичної конференції, 19–20 вересня 2013 року, Львів ; Національний університет «Львівська політехніка». Львів : АртДрук, 2013. С. 10.

12. Баришева Т.А. Креативність. Діагностика і розвиток. СПб., 2002.

13. Баулін О. В. Адвокатський іспит. Підготовчий курс : навч. посіб. К.: Правова єдність, 2013. 735 с.

14. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: монографія. Х. : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014. 544 с.

15. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Богуцький В. В. та ін. Адміністративне право. підручник. Харків. Право. 2010. 624 с.

16. Битяк Ю. П., Гаращук В. Т., Дяченко О. В. Адміністративне право України: підручник. К. : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.

17. Бігняк О. В. Захист корпоративних прав. Співвідношення категорій «форми захисту», «способи захисту», та «засоби захисту»: сучасні погляди та концепції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : Серія: Право. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2012. Вип. 19. Т. 2. С. 169–172.

18. Бігу В. С. Антропологія, аксіологія та соціологія права. До питання про право розуміння. *Часопис Київського університету права*. К., 2005. № 4. С. 23-32 .

19. Білозерська Т. О. Реформування публічної адміністрації в Україні як крок до європейської інтеграції. *Форум права*. 2007. № 2. С. 11–19.

20. Богоявленська Д.Б. Вимірювання креативності - опис індивідуальності: *Психологія індивідуальності*. Матеріали Всеросійської конференції. 2006. С. 87-90.

21. Бойко В.П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих судів: монографія; НДІ публ. права. Київ : Гельветика, 2018. 223 с.

22. Борисов А. Б. Большой экономический словарь . М. : Книж. мир, 2003. С. 402.

23. Бостан С. К., Гусарєв С. Д., Пархоменко Н. М. Теорія держави і права : навч. посіб. К. : ВЦ «Академія», 2013. 348 с.

24. Бураков А. Беларусь борется с наркотиками, нарушая права детей. *Made for minds*. 2018. URL: <https://www.dw.com/ru>
25. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
26. Бусол О.Ю. Міжнародний досвід побудови та функціонування спеціалізованих органів з протидії високопосадовій злочинності (в контексті незалежності Державного бюро розслідувань в Україні). *Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ*. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2269:mizhnarodnij-dosvid-pobudovi-ta-funktsionuvannya-spetsializovanikh-organiv-z-protidiji-visokoposadovij-zlochinnosti&catid=8&Itemid=350
27. В Україні не існує дієвих механізмів захисту прав дітей – експерти. *Центр прав людини «ZMINA»*. 2015. URL: https://zmina.info/news/v_ukrajini_ne_isnuje_dijevih_mehanizmv_zahistu_prav_ditej_jeksperti/
28. Вавженок Я. Співвідношення понять «захист» та «охорона» трудових прав в чинному законодавстві. *Форум права*. 2010. Вип. 1. С. 45-49.
29. Вишневський М. В. Адміністративно-правове регулювання діяльності апарату суду в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2019. 219 с.
30. Галіцина Н. В. Інструменти адміністративно-правового механізму реалізації концепції соціальної держави: вихідні положення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2015. Вип. 6(2). С. 40-45.
31. Галуцько В. М. Адміністративно-правове забезпечення слідчої діяльності в Україні : дис... д-ра юрид. наук. Київ, Відкрит. міжнар. ун-т розвитку людини «Україна», 2017. 482 с.
32. Галуцько В. Роль адміністративного права у правовій системі України. *Науково-дослідний інститут публічного права*. URL: http://sipl.com.ua/?page_id=1476

33. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
34. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Видання друге. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 584 с.
35. Галуцько В.В. Адміністративне право України: навчальний посібник : у 2-х томах. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.
36. Галуцько В.В., Курило В.І., Короєд С.О. Адміністративне право України : навчальний посібник; за ред. В.В. Галуцька. Херсон.: Грінь Д.С., 2015. 272 с.
37. Горбач О. В. Адміністративна відповідальність неповнолітніх, батьків або осіб, які їх замінюють: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київський національний ун- т внутрішніх справ. К., 2006. 18с.
38. Гордуз О. А. Нормативно-правові аспекти забезпечення захисту прав дітей в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-1(1). С. 20-22.
39. Городенська К. Малолітні діти чи малі діти, підлітки. *Українська мова*. 2012. № 4. С. 133.
40. Грек М. В. Методи адміністративної діяльності Служби безпеки України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. № 25. С. 233–241.
41. Гудима Н. Принципи відкритості і прозорості та їх реалізація в державному управлінні України. *Вісник НАДУ*. 2005. № 3. С. 77–83.
42. Дакал А. В. Актуальні проблеми формування та реалізації державної політики щодо захисту прав дітей в Україні. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 2. С. 100-107.
43. Дакал А. В. Державна політика щодо захисту прав дітей у сфері охорони здоров'я: компаративний аналіз досвіду Російської Федерації та Республіки Білорусь. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 1.

44. Дакал А. Зарубіжний досвід формування та реалізації державної політики щодо захисту прав дітей: роль інституту омбудсмана у справах дітей. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. Вип. 4. С. 211-219.

45. Даль В. И. Толковый словарь русского языка : иллюстрированное издание. Москва. рус.яз. Эксмо. 2011. 896 с.

46. Декларація прав дитини: Міжнародний документ від 20.11.1959. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384/card6#Public

47. Державна доповідь про становище дітей в Україні «Реалізація Конвенції ООН про права дитини в Україні: досягнення, проблеми, перспективи» (за період 2009-2016 рр.). *Інституційний репозиторій Київського університету імені Бориса Грінченка*. 2016. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/21247/1/T_Zhuravel_DERZHDOP_KSPSR_IL.pdf

48. Державна політика: підручник. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) та ін. К. : НАДУ, 2014. 448 с.

49. Державний захист сім'ї і дитинства в Україні. *Володарська районна державна адміністрація*. 2015. URL: http://www.volodarka-rda.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3248:2015-12-10-08-56-12&catid=66:2012-03-20-14-19-23&Itemid=97

50. Деякі питання виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і [...]: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2019 № 552. *Урядовий кур'єр*. 2019. № 128.

51. Деякі питання документування управлінської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 46.

52. Дитячий біль: проституція, яку не хочуть помічати. *Знай юа*. URL: <https://znaj.ua/society/dytyachyj-bil-prostytuciya-yaku-ne-hochut-pomichaty>

53. Діти мають право на особливий захист – Урядовий контактний центр. *УкрІнформ*. 2016. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2106246-diti-maut-pravo-na-osoblivij-zahist-uradovij-kontaktnij-centr.html>
54. Діти: Проект Міністерства соціальної політики України. *Міністерство соціальної політики України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/dityam.html>
55. Дороніна М. С. Управління економічними та соціальними процесами підприємства: монографія. Харків: ХДЕУ, 2002. 431с.
56. Досліджуємо права дітей. *LIVING DEMOCRACY*. URL: <https://www.living-democracy.com.ua/textbooks/volume-5/part-3/documents-and-teaching-material-4/>
57. Дотримання прав неповнолітніх, які перебувають у виховних колоніях державної пенітенціарної служби України: спеціальна доповідь з питань реалізації національного превентивного механізму. *Уповноважений Президента України з прав дитини*. 2014. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/files/Dopovidi/1419178922.pdf>
58. Дубинский С.А. Социальная работа в Германии. М.: Государственная Академия сферы быта и социальных услуг, 1996. 146с.
59. Ейдельберг М. М. Суб'єкти адміністративно-правових відносин з приводу володіння земельною ділянкою. *Форум права*. 2010. № 2. С. 145-150.
60. Експертки Коаліції НУО «Права дитини в Україні». Голоси Дітей. Звіт про дотримання прав дитини в Україні. *Коаліція «Права дитини в Україні»*. 2017. URL: https://www.childrights.in.ua/public/upload/files/1525372279_Report_Golos_Dity.pdf
61. ЄС закликає до дій. *УкрІнформ*. 2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2586412-es-zaklikae-do-dij-u-zahisti-zinok-vid-nasilstva.html>
62. Єщук О. М. Адміністративно-правова охорона: теорія, практика та перспективи розвитку: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07.; Відкрит. міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». Київ, 2017. 420 с.
63. Законодавство. *Народ*. URL: <http://zakanadaustva.narod.ru/>

64. Закриницька В. О. Зарубіжний досвід соціального захисту сім'ї, дітей та молоді : особливості організації та правового забезпечення. *Юрист України*. 2012. № 4. С. 36-42.

65. Закриницька В. О. Омбудсмен з прав дитини в механізмі державного захисту прав, свобод і законних інтересів дітей: зарубіжний досвід. *Вісник Академії правових наук України* : зб. наук. пр. Х. : Право, 2012. №4(71). С. 346-356.

66. Запит листів про зацікавленість № ІС-С6 «Удосконалення законодавчої бази для трансформації інтернатних закладів». *Міністерство соціальної політики України*. 2016. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/13345.html>

67. Захист прав дитини. *Охмадит*. 2019. URL: <http://ohmatdyt.com.ua/zhati/sotsialnij-suprovid/zahist-prav-lyudini/>

68. Заява щодо подій у Києві, які носять характер етнічних чисток: спільне відкрите звернення правозахисників. *Українська гел'сінська спілка з прав людини*. URL: <https://helsinki.org.ua/appeals/zayava-schodo-podij-u-kyjevi-yaki-nosyatharakter-etnichnyh-chystok/>

69. Звіт про дотримання прав дитини в Україні «голоси дітей». *Коаліція «Права дитини в Україні»*. 2018. URL: https://www.childrights.in.ua/Zvt_pro_dotrimannja_prav_ditini_v_Ukran_Golosi_Dtei

70. Звіт щодо стану діяльності служби у справах дітей виконавчого комітету Ніжинської міської ради щодо соціального та правового захисту дітей за січень 2019 року. *Ніжинська міська рада*. 2019. URL: <http://www.nizhynrada.gov.ua/storage/information/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%83%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.docx>

71. Інклюзивне навчання. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>

72. Історія утворення інституту омбудсмана. *Омбудсмени з прав дітей у світі*. URL: <http://www.president.gov.ua>; www.umbodsmadu.ralthingis.is

73. Камак Т. Права дитини: не бути об'єктом. *Відкриваємо двері дітям*. URL:http://www.openingdoors.org.ua/ua/blogi/prava_ditini__ne_buti_ob_ektom.html
74. Квасницька Р. С. Організаційно-економічний механізм забезпечення бюджетування діяльності промислових підприємств України. *Вісник ХмНУ*. №5. Т.1. 2012. С.66-70.
75. Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе. М.: Юрид.лит., 1958. 361 с.
76. Кицул С.Ю. Формы административной деятельности публичной администрации при реализации публичного администрирования газодобывающей отрасли Украины. *Право и политика*. 2017. № 3. С. 79–84 (Кыргызская Республика).
77. Кицул С. Ю. Публічне адміністрування газовидобувної галузі в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2019. 238 с.
78. Ключниченко А. П. Советское административное право. Часть общая : специализированный курс лекций. К. : Изд-во КВШ МВД СССР, 1975.264 с.
79. Коваленко В.В. Курс адміністративного права України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
80. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 06.07.2005 №2747-IV. *Урядовий кур'єр*. 2005. № 153, 153-154.
81. Кожура Л. О. Адміністративно-правовий захист та охорона: поняття та співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету* : Серія: Право. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2015. Вип. 35. Ч. 1. Т.2. С. 119–122.
82. Коломоець Н. В. Роль адміністративного права в механізмі реалізації захисту прав дитини в Україні. *Право і безпека*. 2014. № 2 (53). С. 37-41.
83. Коломоець Т. О. Адміністративне право України: підручник. Вид. 2, змін. і доп. К. : Істина, 2012. 528 с.

84. Коломоєць Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: монографія. Запоріжжя. Поліграф, 2004. 404 с.
85. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
86. Колпаков В.К. Поняття форм публічного адміністрування. ВПЦ «Київський університет». 2012. С. 43-51.
87. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
88. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989. *Верховна рада України*. 2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
89. Конов А. В. Прозрачность и дисциплина: происхождение принципа прозрачности государственной власти в контексте идей Мишеля Фуко. *Вестн. Моск. ун-та*. 2005. № 3. С. 39–45.
90. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. К. : Юридична практика, 2006. 512 с.
91. Концептуальні основи статистичного моніторингу. К. : ІВЦ Держкомстату України, 2003. С. 10
92. Копейчиков В. В. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. Стер. вид. К. : Юрінком Інтер, 2000. 320 с.
93. Коренев А.П. Административное право. Общая и особенная части учебник. М., МВШМ МВД СССР, 1986. 487 с.
94. Короткий огляд ситуації з дотримання прав дітей груп ризику в Україні. *Правозахисний центр «Поступ»*. 2010. URL: <https://postup.lg.ua/korotkiy-oglyad-situaciyi-z-dotrimannya-prav-ditey-grup-riziku-v-ukrayini>
95. Кравцова Т. М., Солонар А. В. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. *Форум права*. 2010. № 4. С. 522–525.
96. Кравченко М. В. Державна політика в сфері захисту прав та благополуччя дітей: ретроспективний аналіз. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 3.

97. Крук Е. Уголовно-процессуальные гарантии прав несовершеннолетних обвиняемых. *Mirpravo*. URL: http://mir.pravo.by/library/section_1/chilldrenrights/guarantee-the-right/

98. Крушельницька Т. Деякі аспекти моніторингу діяльності органів державної влади щодо співпраці з інститутами громадянського суспільства в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. № 1. С. 245-257.

99. Кузьменко О.В. Форми та методи публічного адміністрування. *Національна академія внутрішніх справ*. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjX1dOvyM_MAhUJ3iwKHa6kCM0QFggBMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.naiu.kiev.ua%2Ffiles%2Fkafedru%2Fapp%2Flectures%2Fadmin-pravo%2Flek6-ad-pr.doc&usg=AFQjCNFFcpbrtz-3kdFgXeutJE9X84WbRw

100. Кузьмишин В.М. Адміністрування апеляційних судів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2018. 222 с.

101. Кузьмін Р. Р. Принцип верховенства права чи законності (теоретичні аспекти). *Європейські перспективи*. 2013. № 7. С. 5-10.

102. Куркова К. М. Адміністративні процедури як інструмент захисту прав людини у зарубіжних країнах. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія : Право. 2013. Вип. 182(1). С. 265-273.

103. Куркова К. М. Предмет адміністративного права: генеза і трансформація. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Т. 4. С. 217-223.

104. Кутафин О. Е. Плановая деятельность Советского государства (государственно-правовой аспект). М. : Юридическая литература, 1980. 240 с.

105. Кучеренко Б. Полномочия уполномоченного по правам человека на фоне отсутствия прав. *Киевские Ведомости*. 1997.

106. Лазур Я. В. Затвердження актів планування в структурі інституту інструментів діяльності публічної адміністрації. Питання адміністративного права. Кн. 2; відп. за вип. Н. Б. Писаренко. Х. : ООО «Оберіг», 2018. 182 с.

107. Лактіснова Г. М. Право дитини на сім'ю. Тренінговий курс для спеціалістів соціальної сфери. К.: Основа-Принт, 2007. 432 с.

108. Левківський Б. К. До питання посилення захисту прав дитини на утримання. *Приватне право і підприємництво*. 2018. Вип. 18. С. 72-75.

109. Левківський Б. К. Захист інтересів дитини суб'єктом владних повноважень: сучасний стан та перспективи інституту дитячого омбудсмена в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2013. Вип. 3. С. 79-88.

110. Левченко К. Двадцять років Конвенції ООН про права дитини. Права Людини в Україні. *Інформаційний портал Харківської правозахисної групи*. 2009. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1258983351>

111. Лесько Н. В. Загальна характеристика правового статусу уповноваженого Президента України з прав дитини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2015. № 827. С. 74-78.

112. Лопушняк Г. С. Принципи формування та реалізації державної соціальної політики. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010. № 1. С.75-84.

113. Максименцева Н. Співвідношення принципів адміністративного права та принципів державного управління. *Підприємництво, господарство та право*. №5. 2017. С. 115-118.

114. Малєин Н. С. О законности в условиях переходного периода. *Теория права: новые идеи*. М.: Изд-во ИГиП РАН, 1995. Вып. 4. С. 26-32.

115. Маркіна А.М. Адміністративно-правове регулювання надання медичних послуг в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. НДІ публ. права. Київ, 2018. 221 с.

116. Марущак Ю. В. Теоретико-правова характеристика адміністративно-правової охорони та захисту майнових та немайнових прав. *Міжнародні науково-*

практичні інтернет-конференції юридичного та історичного спрямування. 2015.
URL: http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=1722

117. Марцеляк О.В. Реформування вітчизняної моделі Уповноваженого з прав людини і запровадження дитячого омбудсмена в Україні – потреба часу. *Досвід інституту уповноваженого з прав дитини: перспективи для України* : зб. матер, до міжнар. конф. Київ, 11-12 жовтня.

118. Марчук В. М. Основні поняття та категорії права : навч. посіб. Київ : Істина, 2001. 144 с.

119. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: навч. посібн. К. : Ваіте, 2014. 376 с.

120. Мельниченко В. І. Прозорість і відкритість державного управління як чинники його стабілізації. *Вісник НАДУ*. 2003. № 4. С. 48–55.

121. Міжнародні механізми захисту прав людини. Право громадян України на звернення до конвенційних органів з захисту прав людини. *Веб-сайт «Адвокат Шатарська Таміла»*. 2017. URL: <http://www.shatarska.in.ua/2-mizhnarodni-mexanizmi-zaxistu-prav-lyudini-pravo-gromadyan-ukra%D1%97ni-na-zvernennya-do-konvencijnix-organiv-z-zaxistu-prav-lyudini/>

122. Мікула Н. А., Толкованов В. В. Транскордонне співробітництво: посібник. Київ: Крамар, 2011, 259 с.

123. Мілевський А. Характеристика принципів адміністративних послуг, що надаються підрозділами Міністерства юстиції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №6. С. 173-177.

124. Мовчун Л. В. Філологічна термінологія в поетичному тексті і проблема художньої дефініції (на прикладі термінопоняття «рима»). *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2(1). С. 155-161.

125. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене. К., 2007. 656 с.

126. Мордовец А. С. Социально-юридический механизм обеспечения прав человека гражданина. Саратов, 1996. 154 с.

127. Напрямки діяльності. Ла *Страда – Україна*. 2019. URL: http://www.la-strada.org.ua/ucp_mod_content_show_napryamki-diyalnosti.html
128. Наркоманія і діти. Як запобігати проблемі?. *Радіо Свобода*. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25436743.html>
129. Нелюбіна Д. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх. *Магістеріум*. 2006. Вип. 25. С. 9-14.
130. Нові правила поділу дітей при розлученнях. *Інформаційний портал «Експрес»*. 2017. URL: <https://expres.online/archive/news/2017/09/13/261798-novi-pravy-la-podilu-ditey-pry-rozluchennyah>
131. Обговорення доцільності впровадження в Україні інституту Уповноваженого з прав дитини: Омбудсмани в інтересах дітей від 20.02.07 р. URL: <http://www.ombudsman.civicua.org>.
132. Оніщенко Н. Принцип законності: природа та сутність в умовах демократичних змін. *Віче*. 2012. № 12. С. 2-4.
133. Опольська Н. М. Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. К., 2010. 22 с.
134. Орловська І. Г. Адвокатська діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Форум права*. 2013. № 2. С. 423–427.
135. Орловська І. Г. Демократична держава як гарант здійснення та захисту прав людини. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю*. м. Київ, 23-24 листопада 2016 р. у II част., ч. II. Київ. Університет «Україна». 2016 р. 412 с.
136. Остапчук В. Поняття адміністративного захисту авторського права і суміжних прав. *Науково-практичний журнал «Інтелектуальна власність»*. 2003. №4.
137. Патерило І. В. Адміністративно-правові інструменти діяльності публічної адміністрації України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 35 с.

138. Патерило І. В. Інструменти діяльності публічної адміністрації: досвід Французької Республіки. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 2. С. 159–165.
139. Патерило І. В. Право як ціннісна категорія : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2006. 20 с.
140. Педан А.І. Адміністративно-правові відносини у сфері виконавчого провадження в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2019. 211 с.
141. Петров Г. И. Классификация актов советских государственных органов. *Правоведение*. 1972. № 2. С. 109–112.
142. Петров Є. В. До питання про зміст категорії «публічна адміністрація». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 3. С. 5-7.
143. Пильгун Н.В. Роль і цінність верховенства права і закону в розбудові правової держави та суспільства. *Людина, суспільство, держава: правовий вимір в сучасному світі*: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2014 р. С. 91-94.
144. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини: Указ Президента України від 11.08.2011 № 811/2011. *Офіційний вісник України*. 2011 р., № 63, стор. 7, стаття 2494, код акта 58006/2011
145. Положення про Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2006 р. № 367. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/32510025>
146. Полюхович В. Адміністративно-правовий захист особи у відносинах з органами державної влади. *Право України*. 2003. № 5. С. 41-46.
147. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту: монограф.; кол. авт.; За заг. ред. В.Б. Авер'янова. Д.: Ін-т держ. і права ім. В.М. Корецького НАН України; Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2008. 588 с.
148. Права дитини в Україні. *Степанівський МНВК*. 2017. URL: <http://stepmnvk.net.ua/prava-ditini-v-ukra%D1%97n%D1%96.html>

149. Права дітей в Україні: стан, проблеми, шляхи вирішення. *Українська мережа за права дитини*. URL: <http://childrights.org.ua/upload/54eadc2a04f66.pdf>

150. Приймаченко Д. В. Правова природа актів планування: сучасний аналіз. *Публічне право*. 2013. № 1. С. 52-58.

151. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018р. *Офіційний вісник України*. 2019 р. № 8 стор. 9.

152. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з визнанням недійсними актів державних чи інших органів: Роз'яснення Вищого арбітражного суду від 26 січня 2000 року № 02-5/35. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/v5_35800-00

153. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 № 2342-IV. *Урядовий кур'єр*. 2005. № 19.

154. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 16.

155. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 32. ст.412.

156. Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 № 453. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 109.

157. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 № 148. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 97.

158. Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.09.2013 № 686-р. *Урядовий кур'єр*. 2013. № 194.

159. Про затвердження плану заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 № 56-р. *Урядовий кур'єр*. 2019 № 36.

160. Про затвердження Положення про Державну соціальну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.2019. № 458. *Урядовий кур'єр*. 2019 .№ 105.

161. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 № 564. *Офіційний вісник України*. 2002 р. № 18. стор. 12. стаття 925.

162. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 № 423. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 126.

163. Про затвердження типових форм договорів про забезпечення особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю, іншої особи технічними та іншими засобами реабілітації, надання послуг з їх ремонту: Наказ Мінсоцполітики від 12.04.2018 № 506. *Офіційний вісник України* від 04.05.2018, № 35, ст.1254

164. Про заходи щодо упорядкування адміністративних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2009 № 737. *Урядовий кур'єр*. 2009. №140 (втрата чинності від 08.05.2013, підстава - 309-2013-п).

165. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 №794-VII. *Голос України*. 2014. № 39, Спецвипуск.

166. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995. *Відомості Верховної Ради України*. 1995 р. №6. стаття 35.

167. Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей: Наказ Генеральної прокуратури України від 06.12.2014 № 16гн. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0016900-14>

168. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2001 р. № 30. стаття 142.

169. Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа: Указ Президента України від 12.01.2018 № 5/2018. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 10

170. Про соціальне становище дітей та невідкладні заходи з удосконалення діяльності захисту прав дитини в Україні: Проект Постанови Верховної Ради України від 13.05.2019. № 10284. *Платформа ЛігаЗакон*. 2019. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DH7XO00A.html

171. Про соціальний захист дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: Проект Закону України від 31.03.2017 р. N 6270. *Ligazakon*. 2017. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH4U600A.html.

172. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 № 2558-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001 р., № 42, стаття 213.

173. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 230-р. *Офіційний вісник України*. 2017 р. № 31. стор. 50. стаття 952. код акта 85621/2017.

174. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 № 1027-р. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 243.

175. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 № 735-р. *Урядовий кур'єр*. 2013. № 190.

176. Разметаєва Ю. С. Права людини у системі інститутів громадянського суспільства: аксіологічний вимір. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 40. С. 310-313.

177. Реалізація прав людини і громадянина в Україні. *Державний воєнізований гірничорятувальний загін*. URL: <https://dvgrz.dsns.gov.ua/ua/Nedilya-prava---Realizaciya-prav-lyudini-i-gromadyanina-v-Ukrayini-.html>

178. Регіональний стратегічний план дій з реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в Херсонській області на 2018 – 2026 роки. *Херсонська Обласна Державна Адміністрація*. 2018. URL: <https://khoda.gov.ua/reg%D1%96onalnij-strateg%D1%96chnij-plan-d%D1%96j--z-reformuvannja-sistemi-%D1%96nstituc%D1%96jnogo-dogljadu-ta--vihovannja-d%D1%96tej-v-hersonsk%D1%96j-oblast%D1%96--na-2018-%E2%80%93-2026-roki>

179. Ринг М. П. К вопросу о гражданских процессуальных правоотношениях. *Учен. зап. ВНИИСЭЗ*. 1963. Вып. 16. С. 61–67.

180. Рівіс М. М. Інструменти публічного адміністрування транскордонного співробітництва України та країн-учасниць ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2015. Випуск 34. Ч. 2. С. 101-109

181. Рівіс М. М. Публічне адміністрування транскордонного співробітництва України та країн-учасниць ЄС: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2018. 217 с.

182. Рудниченко С. М. Адміністративно-правове регулювання діяльності державної судової адміністрації України: ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НДПП. Київ, 2017. 226 с.

183. Савенко М. Конституційний Суд і омбудсмен у державному механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина. *Вісник Конституційного Суду України*. 2000. № 1. С. 68–83.

184. Семиног С.В. Система принципов административно-правовой защиты прав детей в Украине. *Право и политика*. 2018. № 2. С. 64–69. (Кыргызская Республика).

185. Семиног С.В. Характеристика отдельных принципов административно-правовой защиты прав детей в Украине. *Право и Закон*. 2019. № 1. С. 67–72. (Кыргызская Республика).

186. Семіног С.В. Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні: дефініювання терміну та зміст концепту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 1. Том 4. С. 123-127.

187. Семіног С.В. Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні: окремі аспекти статусу дитини. *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 12-13 серпня 2016 р.) Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2016. С. 77–80.

188. Семіног С.В. Визначення адміністративно-правових відносин, яке якнайкраще відповідає сфері адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 27-28 січня 2017 року. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 100–103.

189. Семіног С.В. Механізм адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні: питання змісту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2018. Випуск 50. Т. 4. С. 124-129.

190. Семіног С.В. Права дітей як об'єкт адміністративно-правових відносин. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 6. С. 167-171.

191. Семіног С.В. Публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2. Том 3. С. 110-115.

192. Семіног С.В. Співвідношення категорій «охорона» та «захист» в контексті забезпечення прав дітей в Україні. *Юридична наука: виклики і сьогодення*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 8–9 червня 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 67-69.

193. Семіног С.В. Сутність адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Випуск 1. Том 4. С. 107-111.

194. Сімейний кодекс України: Закон від 10.01.2002 № 2947-III. *Голос України*. 2002. № 38.

195. Сірант М. М. Механізми міжнародного права щодо захисту прав дитини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2015. № 824. С. 164-168.
196. Скрипник А.А. Методи оцінювання рівня сформованості рис творчої особистості. *Apache Tomcat*. URL: <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6239/1/%D0%A1%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BF%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>
197. Словник іншомовних слів; за заг. ред. О.С. Мельничука. К., 1974. 776с.
198. Словник української мови: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970—1980.
199. Смирнов А. П. Соотношение понятий «охрана прав» и «защита прав». *Вестник Томского государственного университета*. 2010. С. 123-125.
200. Солощук М. Захист прав інтелектуальної власності. *Інтелектуальна власність*. 2008. №11. С. 51-62.
201. Социальное обеспечение в странах Северной Европы: Сборник. М.: МГСУ, 1994. 154с.
202. Соціальний захист дітей – Регіональна стратегія. *Децентралізація*. URL: <https://decentralization.gov.ua/pics/upload/227-68182ec10b5b3ca08326d5756636df66.pdf>
203. Соціальний захист дітей-інвалідів – пріоритет державної соціальної політики. *Департамент соціального захисту населення Кіровоградської обласної державної адміністрації*. 2013. URL: <http://gutszn.kr-admin.gov.ua/2010-05-21-08-36-31/802-2013-03-11-13-40-36.html>
204. Соціальний захист дітей-інвалідів – пріоритет державної соціальної політики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 6. С. 28-33.
205. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Роз'яснення Мін'юсту України від 13.07.2011. *Баланс-Бюджет*. 2011 р. № 31.
206. Степаненко К. В. Конвенційний механізм міжнародного захисту прав людини в системі ООН. *Альманах міжнародного права*. 2018. Вип. 19. С. 105-113

207. Стукаленко О. В. Співвідношення понять «адміністративно-правова охорона» та «адміністративно-правовий правовий захист». *Наукове товариство Івана Кушніра*. 2012. URL:<http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=46468>

208. Суперечності у визначенні поняття «правовий акт». *Viche*. 2009. URL: <http://www.viche.info/journal/1645/>

209. Сучасні механізми публічного адміністрування: питання удосконалення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. URL: http://instzak.rada.gov.ua/news/Rezult_doslidzhen/Nauk_zp_Inst/73079.html

210. Теремецький В. І. Концептуальні засади підвищення ефективності законодавчого регулювання освітнього процесу в Україні. *Наука і освіта*. 2017. №6. С. 74-80.

211. Теремецький В. І. Проблеми відновлення житлових прав дітей, втративших своє житло у зоні проведення АТО. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія : Право. 2017. Вип. 13. С. 8-13.

212. Терещенко А. Л. Адміністративно-правовий захист осіб з особливими потребами у вищих навчальних закладах: : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 2014. 18с.

213. Тимошук В.П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії : монографія. К.: «Конус-Ю», 2010. 296 с.

214. Тимошук В.П. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративні послуги». Київ: ФОП Москаленко О.М. 392 с.

215. Ткаленко О. М. Форми й методи діяльності органів виконавчої влади щодо запобігання насильству в сім'ї щодо дітей. *Право і суспільство*. 2015. № 3 (2). С. 137–142.

216. Тлумачення принципу «найкращих інтересів дитини» при розгляді справ про усиновлення. *Судово-юридична газета*. 2018. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/128760-tlumachennya-printsipu-naykraschikh-interesiv-ditini-pri-rozglyadi-sprav-pro-usinovlennya>

217. Трестер Ю. О. Міжнародні механізми захисту прав дітей. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9.
218. Троцюк Н. В. Адміністративно-правовий захист авторських прав. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 216-219.
219. Троцюк Н. В. Особливості адміністративно-правового захисту авторського права в Україні. *Митна справа*. 2014. № 2(2.2). С. 105-110.
220. Тулмин С. Человеческое понимание : пер. с англ. З. В. Кагановой; Общая ред. и вст. ст. П. Е. Сивоконя. М.: Прогресс, 1984. 327 с
221. У дітей немає обов'язків, тільки права. Інформаційний портал *Українська правда*. 2017. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/06/1/224477/>
222. Угровецький О. П. Організаційно-правові засади охоронної діяльності Державної служби охорони при МВС України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 224 с.
223. Уповноважений презентувала дві доповіді щодо дотримання прав дитини в Україні. *Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини*. 2019. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/upovnovazhenij-prezentovala-dv%D1%96-dopov%D1%96d%D1%96-shhodo-dotrimannya-prav-ditini-v-ukra%D1%97n%D1%96/>
224. Фадеев В. Ограничение прав и свобод личности. Наше Мнение. 2006. URL: <https://nmnby.eu/news/analytics/732.html>
225. Фролов Ю. М. Вищі навчальні заклади як суб'єкти адміністративно-правових відносин у сфері вищої освіти. *Форум права*. 2013. № 2. С. 568–573.
226. Харитонova О.І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07; Одеська національна юридична академія. О., 2004. 36 с.
227. Христинченко Н. П. Особливості реалізації принципу законності у сучасних умовах державотворення. *Європейські перспективи*. 2013. № 6. С. 31-35.
228. Челишев М.Ю. О юридических конструкциях в Проекте изменений и дополнений в Гражданский кодекс Российской Федерации. *Изменения в Гражданском кодексе Российской Федерации: новеллы гражданского*

законодательства 2012: Сборник материалов Всероссийской научно-практической конференции (г. Казань, 15 июня 2012 г.). М.: Изд-во «Юрист», 2012. 484 с. С. 79–86.

229. Чернов С.І. Текст лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» (для студентів всіх форм навчання за спеціальністю 7.03060101, 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності); Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Х.: ХНУМГ, 2014. 97 с

230. Шаганенко В. П. Роль та значення принципів права в системі права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 303-309.

231. Шемшученко Ю. С., Зюблюк М. П., Горбатенко В. П. Юридична енциклопедія: у 6 т. К. : Видавництво «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана. Т.5:П-С. 2003. 736 с.

232. Шило С. М. Механізм захисту прав і свобод людини і громадянина як гарантія забезпечення законності та дисципліни в діяльності органів внутрішніх справ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : Серія: Право. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2013. Т. 2. Вип. 22. Ч.1. С. 269–273.

233. Школик А. Порівняльне адміністративне право: навч. посібник. Львів: ЗУКЦ, 2007. С. 308.

234. Шубина Т. Б. Теоретические проблемы защиты права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Самара, 1997. 21 с.

235. Шундигов К. В. Юридические средства реализации правовой политики. *Правоведение*. 1997. № 4. С. 149–150.

236. Щорічна державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2017 року). *Міністерства соціальної політики*. 2018. URL: <http://www.msp.gov.ua/files/d-2017.doc>

237. Энциклопедический словарь экономики и права. *Академик*. URL:http://dic.academic.ru/contents.nsf/dic_economic_law/?f=0JzQldCW0JQ=&t=0JzQmNCd0Jg=&nt=232&p=5.

238. Яким є механізм захисту прав людини, конвенція про захист прав людини. *Юридичний самозахист*. URL: <https://ursambo.com/ukr/sudovi-spravy/iakym-ie-mekhanizm-zakhystu-prav-liudyny-konventsia-pro-zakhyst-prav-liudyny.html>

239. Якимчук Н. Поняття «правовий статус», «правове положення», «правовий модус» та «правовий режим»: теоретико-правовий аналіз. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 3. С. 11-18.

240. Якуба О. М. Советское административное право. Общая часть : учебник. К. : Вища школа, 1975. 231 с.

241. Ясеновська М. Права дитини (Коаліція «Права дитини в Україні»). *УГСІЛ*. 2016. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-dytyny-m-yasenovska-koalitsiya-prava-dytyny-v-ukrajini/>

242. Ясеновська М., Карагяур К., Ключко С. Альтернативний звіт про дотримання Україною положень Конвенції ООН про права дитини за період з 2011 по 2018 роки. *УМПД*. 2018. URL: <http://childrights.org.ua/upload/5c9b8d2a462f6.pdf>

243. Ященко Т. В. Правова природа адміністративних актів. *Адм. право і процес*. 2016. № 1.

244. Barnombudsmannen: About us. 2013. URL: <http://www.barnombudsmannen.se/english/>

245. Beattie T. Children's Rights: 5 Challenges We Need to Address. *Human Rights News, Views & Info*. 2019. URL: <https://rightsinfo.org/childrens-rights-5-challenges-we-need-to-address/>

246. Brian Z. Tamanaha How an Instrumental View of Law Corrodes Rule of Law. *DePaul Law Review*. St. John's Legal Studies Research Paper. № 06-0061. 2007. Vol. 56. P. 469–506.

247. Child Safeguarding Standards and how to implement them. *An official website of the European Union*. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/standards_child_protection_kcsc_en_1.pdf

248. Children of France. Realizing Children's Rights in France. *Humanium*. 2018. URL: <https://www.humanium.org/en/europe-caucasus-france/>
249. Children. *Council of Europe*. 2019. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/children>
250. Children's Rights: France. *Connect with the Library*. URL: <https://www.loc.gov/law/help/child-rights/france.php>
251. Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2016-2021). *Council of Europe*. 2019. URL: <https://rm.coe.int/mid-term-evaluation-report-en/168098b162>
252. France's actions for children's rights. *Ministry of Europe and Foreign Affairs*. 2019. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/human-rights/children-s-rights/>
253. Guy Raymond, Droit De L'Enfance ET De L'Adolescence 61- 67 (Litec, 2006).
254. How To Translate The Principles In Practice: Some Case Studies. *An official website of the European Union*. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/10_principles_case_studies_1.degen_.pdf
255. On Child's Rights: Legal Act. Law of the Republic of Belarus No. 2570-XII of November 19, 1993 (Amended as of November 10, 2008). *UNESCO*. URL: <http://www.unesco.org/education/edurights/media/docs/0ca6b191646fd53147def42e2ed60fb92882acc1.pdf>
256. Principles for integrated child protection systems. *An official website of the European Union*. URL: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/child-protection-systems_en
257. Schweinitz K. England's road Social Security. Karl De Schweinitz. New York: A.S. Barnes & Co., 1961. 281 p.
258. The Protection of Children in France. *Humanium*. 2014. URL: <https://www.humanium.org/en/the-protection-of-children-in-france-2/>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Семіног С.В. Сутність адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Випуск 1. Том 4. С. 107-111.
2. Семіног С.В. Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні: дефініювання терміну та зміст концепту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 1. Том 4. С. 123-127.
3. Семіног С.В. Механізм адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні: питання змісту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2018. Випуск 50. Т. 4. С. 124-129.
4. Семіног С.В. Публічний інструментарій адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 2. Том 3. С. 110-115.
5. Семиног С.В. Система принципов административно-правовой защиты прав детей в Украине. *Право и политика*. 2018. № 2. С. 64–69. (Кыргызская Республика)
6. Семиног С.В. Характеристика отдельных принципов административно-правовой защиты прав детей в Украине. *Право и Закон*. 2019. № 1. С. 67–72. (Кыргызская Республика).
7. Семіног С.В. Права дітей як об'єкт адміністративно-правових відносин. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 6. С. 167-171.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Семіног С.В. Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні: окремі аспекти статусу дитини. *Актуальні питання правової теорії та юридичної*

практики: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 12-13 серпня 2016 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2016. С. 77–80.

9. Семіног С.В. Визначення адміністративно-правових відносин, яке якнайкраще відповідає сфері адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 27-28 січня 2017 року. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 100–103.

10. Семіног С.В. Співвідношення категорій «охорона» та «захист» в контексті забезпечення прав дітей в Україні. *Юридична наука: виклики і сьогодення*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 8–9 червня 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 67-69.

БЛАНК

соціологічного опитування громадян відносно стану адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні

Шановний респонденте! Вашій увазі надається бланк соціологічного опитування відносно стану адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні. Опитування є анонімним, відповідно просимо Вас надати правдиві відповіді. На кожне питання треба надати відповідь – наприклад, «Так» або «Ні» у графі навпроти шляхом постановлення позначки (наприклад, «+», або «V»). Результати Вашої активної громадянської позиції буде використано для розроблення рекомендацій щодо вирішення проблем, пов'язаних із захистом прав дітей в Україні. Дякуємо Вам за участь!

Чи знаєте Ви які права дітей гарантуються з боку держави та підлягають захисту?			
Так		Ні	
Як Ви вважаєте, частіше за все, ким порушуються права дитини ?			
Батьками та близькими родичами	Різними публічними суб'єктами	Сторонніми особами	
Яким показником Ви могли б охарактеризувати сучасний стан захищеності дітей з боку держави?			
Високий	Достатній	Низький	Дуже низький
На Вашу думку, чи потрібно громадськості брати активну участь у розробці стратегічного планування державного захисту прав дітей?			
Так		Ні	
Якщо Ви станете свідком порушення прав дитини, чи повідомите Ви про це до спеціального органу чи установи (поліція, органи опіки та піклування, інший орган)?			
Так		Ні	

РЕЗУЛЬТАТИ

соціологічного опитування громадян відносно стану адміністративно-правового захисту прав дітей в Україні

Вибірковим анкетуванням було охоплено 352 респонденти. Час проведення анкетування – друге півріччя 2019 року. 18% респондентів відмовилися відповідати на питання з об’єктивних та суб’єктивних причин.

Чи знаєте Ви які права дітей гарантуються з боку держави та підлягають захисту?			
Так		Ні	
62%		38%	
Як Ви вважаєте, частіше за все, ким порушуються права дитини ?			
Батьками та близькими родичами	Різними публічними суб'єктами	Сторонніми особами	
23%	67%	16%	
Яким показником Ви могли б охарактеризувати сучасний стан захищеності дітей з боку держави?			
Високий	Достатній	Низький	Дуже низький
7%	21%	53%	19%
На Вашу думку, чи потрібно громадськості брати активну участь у розробці стратегічного планування дій щодо державного захисту прав дітей?			
Так		Ні	
77%		33%	
Якщо Ви станете свідком порушення прав дитини, чи повідомите Ви про це до спеціального органу чи установи (поліція, органи опіки та піклування, тощо)?			
Так		Ні	
61%		39%	

ПРОЕКТ

ЗАКОН УКРАЇНИ

«Про внесення змін до Закону України від 26.04.2001 № 2402-ІІІ «Про охорону дитинства» (щодо визначення окремих термінів та формування інституту обов'язків дитини)»

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

І. Внести до Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 №2402-ІІІ (Відомості Верховної Ради. 2001 р. № 30) такі зміни:

– статтю 1 доповнити новим абзацом під номером 21 у наступному вигляді: «забезпечення прав дітей – загальнодержавний пріоритет, процедури реалізації якого передбачені Конвенцією ООН про права дитини і чинним законодавством метою якого є дотримання найвищих інтересів дитини, що досягається спільними зусиллями служб у справах дітей, органів освіти, охорони здоров'я, соціальної політики, правоохоронних органів, батьків, опікунів, волонтерів та громадян та реалізовується системою охоронних та захисних заходів»;

– статтю 1 доповнити новим абзацом під номером 22 у наступному вигляді: «захист прав дітей – це своєчасне реагування публічної адміністрації на порушення прав дітей, попередження виникнення посягання з боку інших осіб на права дітей, а також вжиття заходів, щодо відновлення необхідних умов, за яких дитина розвивається, зростає та формується як цілісна особистість»;

– статтю 1 доповнити новим абзацом під номером 23 у наступному вигляді: «охорона прав дітей – це комплекс забезпечувальних заходів спрямованих на створення нормальних умов розвитку дитини, публічної турботи про материнство й дитинство»;

– назву Розділ II із «ПРАВА ТА СВОБОДИ ДИТИНИ» змінити на «ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ДИТИНИ»;

– Розділ II доповнити статтею 10-1 під назвою «Обов'язки дитини» наступним змістом: «Обов'язками дитини є дотримання законів України, піклування про батьків, повага прав і законних інтересів інших громадян, традицій і культурних цінностей українського народу, інших націй і народностей, опановування знань і готування до самостійної трудової діяльності, дбайливо ставитися до навколишнього середовища, усіх форм власності».

ІІ. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Голова

Верховної Ради України

Д.О. РАЗУМКОВ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України від 26.04.2001 № 2402-III «Про охорону дитинства» (щодо визначення окремих термінів та формування інституту обов'язків дитини)»

1. Обґрунтування необхідності прийняття акта

Захист прав, свобод та інтересів громадян, охорона материнства та дитинства, соціальні гарантії це основоположні функції будь-якої цивілізованої, соціально-орієнтованої держави, яка прагне створити надійне, безпечне середовище для життєдіяльності своїх громадян.

Конституція України задекларувала правило, з яким права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість функціонування держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Відповідно, усі цінності, які проголошуються на міжнародному рівні та захищаються національною публічною адміністрацією, походять із дитинства. Що і не дивно, оскільки діти – це наше майбутнє.

Однак, в умовах сьогодення, значна кількість дітей належить до вразливої, мало захищеної категорії нашого населення, що спричинено декількома чинниками: 1) тиск соціальних, культурних, моральних, психологічних та інших чинників на процеси формування та розвитку дитячої та підліткової особистості, яка не може самостійно обирати середовище для повноцінної життєдіяльності; 2) війна на сході України та воєнні дії, злочинність та насильство – чинники, що породжують психологічні та фізичні травми у дітей та підлітків, які є свідками таких подій або безпосередньо до них залучені; 3) економічна криза, що породжує умисну чи вимушену недбалість батьків відносно забезпечення дитини основоположними потребами; 4) неефективність або недостатній рівень діяльності публічної адміністрації, що опікується питаннями забезпечення повноцінного розвитку осіб до 18 років, та багато інших.

У зв'язку із наявністю негативних тенденцій у сфері захисту прав дітей активізується необхідність чіткого розуміння зазначеної діяльності. Оскільки окремого спеціалізованого акту в даній сфері немає, необхідним вбачається розробка та прийняття Закону України «Про права дитини», в якому має бути закріплено визначення основних термінів, права, свободи та обов'язки дітей, механізми їх забезпечення, захисту та охорони.

З розумінням того, що створення та прийняття зазначеного закону це довготривалий процес, відповідні доповнення, як тимчасова міра, мають бути відображені в Законі України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III.

2. Цілі і завдання прийняття акта

Мета проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України від 26.04.2001 № 2402-III «Про охорону дитинства» (щодо визначення окремих термінів та формування інституту обов'язків дитини)» відображена у його назві.

Пропонуємо доповнити статтю 1 новими абзацами, які є нормами дефініціями таких категорій як: «забезпечення прав дітей», «захист прав дітей», «охорона прав дітей».

Задля запровадження інституту обов'язків дитини пропонуємо, по-перше, змінити назву Розділ II на «ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ДИТИНИ»; по-друге, його доповнення статтею 10-1 під назвою «Обов'язки дитини».

3. Стан нормативно-правової бази

Нормативно-правове регулювання у зазначеній сфері здійснюється відповідно до: Закони України «Про охорону дитинства», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про оздоровлення та відпочинок дітей», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», тощо.

Реалізація положень зазначеного законопроекту після його прийняття змін до інших законів України не потребує.

4. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація проекту Закону не потребує додаткових видатків державного бюджету.

5. Регіональний аспект

Проект Закону не стосується питань розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

6. Запобігання дискримінації

У проекті Закону відсутні положення, які містять ознаки дискримінації.

7. Запобігання корупції

У проекті Закону відсутні правила і процедури, які можуть містити ризики вчинення корупційних правопорушень.

8. Громадське обговорення

Проект Закону не потребує проведення консультацій з громадськістю.

9. Оцінка регуляторного впливу

Проект Закону не є регуляторним актом.

10. Вплив реалізації акта на ринок праці

Реалізація проекту Закону не має впливу на ринок праці.

11. Прогноз результатів

Прийняття положень законопроекту сформує чіткі рамки розуміння діяльності публічної адміністрації в означеній сфері, а також започаткує інститут дитячих обов'язків.

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України від 26.04.2001 № 2402-III «Про охорону дитинства» (щодо визначення окремих термінів та формування інституту обов’язків дитини)»

Зміст положення (норми) чинного акта законодавства	Зміст положення (норми) проекту акта
Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III (Відомості Верховної Ради. 2001 р. № 30)	
Стаття 1. Визначення термінів У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні: Абзац 21 відсутній Абзац 22 відсутній	Стаття 1. Визначення термінів У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні: забезпечення прав дітей – загальнодержавний пріоритет, процедури реалізації якого передбачені Конвенцією ООН про права дитини і чинним законодавством метою якого є дотримання найвищих інтересів дитини, що досягається спільними зусиллями служб у справах дітей, органів освіти, охорони здоров’я, соціальної політики, правоохоронних органів, батьків, опікунів, волонтерів та громадян та реалізовується системою охоронних та захисних заходів; захист прав дітей – це своєчасне реагування публічної адміністрації на порушення прав дітей, попередження виникнення посягання з боку інших осіб на права дітей, а також вжиття заходів, щодо відновлення необхідних умов, за яких дитина розвивається, зростає та формується як цілісна особистість;

Додаток Г

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший заступник директора
Науково-дослідного інституту
публічного права
кандидат історичних наук, доцент
М. М. Пекарєв

«21»

А К Т

**впровадження результатів дисертацій здобувача наукового ступеня кандидата
юридичних наук Семіног Світлани Володимирівни
на тему «Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні» у науково-дослідну
діяльність Науково-дослідного інституту публічного права**

Комісія у складі: заступника директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту публічного права, кандидата юридичних наук, доцента Сороки Л.В., завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, кандидата юридичних наук, старшого дослідника Куркової К.М., склала цей акт про те, що матеріали дисертації Семіног Світлани Володимирівни на тему «Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні» (на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються у науково-дослідній роботі наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права, а саме для подальшого наукового вивчення проблем забезпечення, захисту та охорони загальних та окремо спеціальних благ і цінностей для осіб, які в силу власних вікових, фізичних, розумових чи соціально-адаптованих спроможностей не здатні (не в повній мірі) усвідомити їх значення та сутність і використовуються Інститутом в межах реалізації теми науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495).

Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової діяльності наукових працівників наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права.

ВИСНОВОК

Результати дисертаційного дослідження Семіног Світлани Володимирівни на тему «Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук вважати впровадженими в науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем науки адміністративного права.

Заступник директора
з наукової роботи
Науково-дослідного інституту
публічного права,
кандидат юридичних наук, доцент

Л.В. Сорока

Завідувач відділу
науково-правових експертиз та законопроектних робіт,
Науково-дослідного інституту публічного права
кандидат юридичних наук, старший дослідник

К. М. Куркова

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший заступник директора
Науково-дослідного інституту
публічного права,
кандидат історичних наук, доцент
І.М. Пекарєв
2019 р.

АКТ

упровадження результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Семіног Світлани Володимирівни на тему «Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні» в освітній процес Науково-дослідного інституту публічного права

Комісією Інституту було розглянуто результати використання матеріалів дисертаційного дослідження на тему «Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні» Семіног Світлани Володимирівни. Під час обговорення наданих матеріалів комісією було констатовано, що окремі положення дослідження було використано при розробленні лекційних курсів з дисципліни, яка викладається у Науково-дослідному інституті публічного права, а саме «Актуальні проблеми адміністративного права», при підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, а також у контексті інших дисциплін, які викладаються в Інституті. Лекційний курс окремих тем навчальних дисциплін увібрав положення цього дисертаційного дослідження.

ВИСНОВОК: результати дисертаційного дослідження на тему «Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні» Семіног Світлани Володимирівни вважати впровадженими в освітній процес Науково-дослідного інституту публічного права з дисципліни, а саме «Актуальні проблеми адміністративного права».

Члени комісії:

**Заступник директора
з наукової роботи
Науково-дослідного інституту
публічного права,
кандидат юридичних наук, доцент**

Л.В. Сорока

**завідувач відділу
науково-правових експертиз
та законопроектних робіт,
кандидат юридичних наук, старший дослідник**

К. М. Куркова

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Керуючий партнер

Адвокатського об'єднання
"ГЕСТОРС"

Цвєтков А.М.

АКТ

упровадження результатів дисертаційного дослідження
на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
Семіног Світлани Володимирівни
з теми «Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні»
у практичну діяльність Адвокатського об'єднання "ГЕСТОРС"

Комісією у складі установи було розглянуто результати використання матеріалів дисертаційного дослідження з теми «Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні» Семіног Світлани Володимирівни.

Під час обговорення наданих матеріалів комісією було констатовано, що окремі положення вказаного вище дослідження було використано Адвокатським об'єднанням "ГЕСТОРС" для підвищення якості надання консультативних послуг, а також окремо щодо представництва інтересів дітей, батьків чи осіб, що їх замінюють, у судах, зокрема з метою недопущення ігнорування прав дітей, забезпечуючи права батьків.

ВИСНОВОК:

Результати дисертаційного дослідження з теми «Адміністративно-правовий захист прав дітей в Україні» Семіног Світлани Володимирівни вважати впровадженими у практичну діяльність Адвокатського об'єднання "ГЕСТОРС".

Члени комісії:

Керуючий партнер, к.ю.н, адвокат

Партнер, д.ю.н., адвокат

Партнер

Цвєтков А.М.
Махінчук В.М.
Снігур Я.Я.